

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืน
ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

Agricultural Permaculture Development : People's Way of
Life for Their Selves-Help and Sustainable Base on
Economic Sufficiency Approach

นภาพร เวชกามา

สำราญ พิมราช

ธีระรัตน์ ชินแสน

เกศจิตต์ ขามคุลา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

พ.ศ. 2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

(งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดินด้านการวิจัย ปีงบประมาณ 2558)

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืน
ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

Agricultural Permaculture Development : People's Way of
Life for Their Selves-Help and Sustainable Base on
Economic Sufficiency Approach

นภาพร เวชกามา
สำราญ พิมราช
ธีระรัตน์ ชินแสน
เกศจิตต์ ขามคุลา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

พ.ศ. 2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

(งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดินด้านการวิจัย ปีงบประมาณ 2558)

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีด้วยความกรุณา จากคณาจารย์คณะเทคโนโลยีการเกษตร ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาและให้กำลังใจตลอดมา ผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือ ประสานงานในด้านต่างๆ และได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่กลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลนาโเส สำนักงานเกษตรจังหวัดยโสธร องค์การบริหารส่วนตำบลนาโเส ประธานกลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์ตำบลนาโเส ที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญในการวิจัยครั้งนี้ และขอขอบพระคุณสมาชิกชุมชน ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรที่ได้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้มีเวทีในการแสดงบทบาทนักวิจัยได้อย่างเต็มความภาคภูมิใจ ซึ่งผู้วิจัย “ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” ในการทำวิจัยครั้งนี้

ท้ายที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอกราบพระคุณบิดา-มารดา ทุกท่านที่คอยห่วงใย และให้กำลังใจตลอดมา คุณความดี และประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยนี้ ข้าพเจ้าขอมอบให้แก่บุคคลทุกท่านที่กล่าวมาข้างต้น ด้วยความรัก และเคารพ และกราบอาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงปกป้องคุ้มครอง ดลบันดาลให้ทุกท่านจงมีความสุข ความเจริญ ตลอดไป

คณะผู้วิจัย

2560

หัวข้อวิจัย	การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
ผู้ดำเนินการวิจัย	นภาพร เวชกามา สำราญ พิมราช ธีระรัตน์ ชิมแสน เกศจิตต์ ขามคุลา
หน่วยงาน	สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร สาขาบริหารธุรกิจเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ปี พ.ศ.	2560

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของเกษตรกร (2) เพื่อศึกษารูปแบบเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในชุมชน (3) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีตด้วยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน และ(4) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการทำการเกษตรประณีต ในพื้นที่ตำบลนาโสน อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร โดยทำการรวบรวมข้อมูล ทดถุภูมิ เอกสาร รายงานประจำปีของหน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ เพื่อนำเสนอในเวทีประชุมปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์รูปแบบการทำเกษตรประณีตด้วยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกต การสนทนากลุ่ม และการประชุมกลุ่มย่อย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ (interview schedule) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS และใช้สถิติค่าความถี่(frequencies) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (arithmetic mean) ค่าต่ำสุด (minimum) ค่าสูงสุด(maximum) โดยผู้ร่วมจำนวน 65 ราย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2557- มกราคม พ.ศ. 2559

ผลการวิจัย พบว่า ตำบลนาโสน มีเนื้อที่ทั้งหมด 17,390 ไร่ ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นที่ดอน ดินส่วนใหญ่เป็นดินทรายมีพื้นที่ทำการเกษตรจำนวน 10,965 ไร่ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 76 มีอาชีพหลักคือทำการเกษตร ได้แก่ทำนา ทำสวนยางพารา ทำไร่มันสำปะหลัง ปลูกพืชสวน ไม้ยืนต้น และเลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่มีรูปแบบการทำเกษตรแบบผสมผสานปลูกพืชที่หลากหลาย เน้นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการทำเกษตรอินทรีย์ ภายใต้ชมรมรักษัธรรมชาติ ตำบลนาโสน ดำเนินรูปแบบในการทำการเกษตรประณีตนั้น พบว่า มี 3 รูปแบบ 1) แบบพออยู่พอกิน รูปแบบนี้เกษตรกรผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก 2) แบบเหลืออยู่เหลือกิน รูปแบบนี้เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และการจำหน่าย และ 3) แบบก้าวหน้า เป็นรูปแบบการผลิตที่ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ เกษตรกรจะผลิตบริโภค และสร้างรายได้เป็นหลักให้ครอบครัว ซึ่งแต่ละรูปแบบจะมีลักษณะการจัดการความรู้ในกิจกรรมที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยสำคัญในการยอมรับความรู้การทำเกษตรประณีตคือผู้นำพัฒนาในชุมชนหรือเครือข่ายที่เข้มแข็ง กิจกรรมที่ต่อเนื่องจะเป็นแรงจูงใจให้ทำเกษตรประณีต มีการพัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่องและจะเป็นการพัฒนา

อาชีพอย่างยั่งยืน กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรกรประณีต พบว่า เกษตรกรได้รับการส่งเสริมการผลิตและองค์ความรู้ในการจัดการผลิตการเกษตรแบบประณีตในพื้นที่ จากหน่วยงานภาครัฐที่ช่วยส่งเสริมและให้การสนับสนุนในการใช้เทคโนโลยีในการผลิตเพื่อพัฒนาการออมดิน ออมป่า ออมน้ำ การบริหารจัดการศัตรูพืช และช่วยสนับสนุนองค์ความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเกษตรประณีต ส่งผลให้การผลิตมีการพัฒนาคุณภาพและสร้างศักยภาพให้ชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

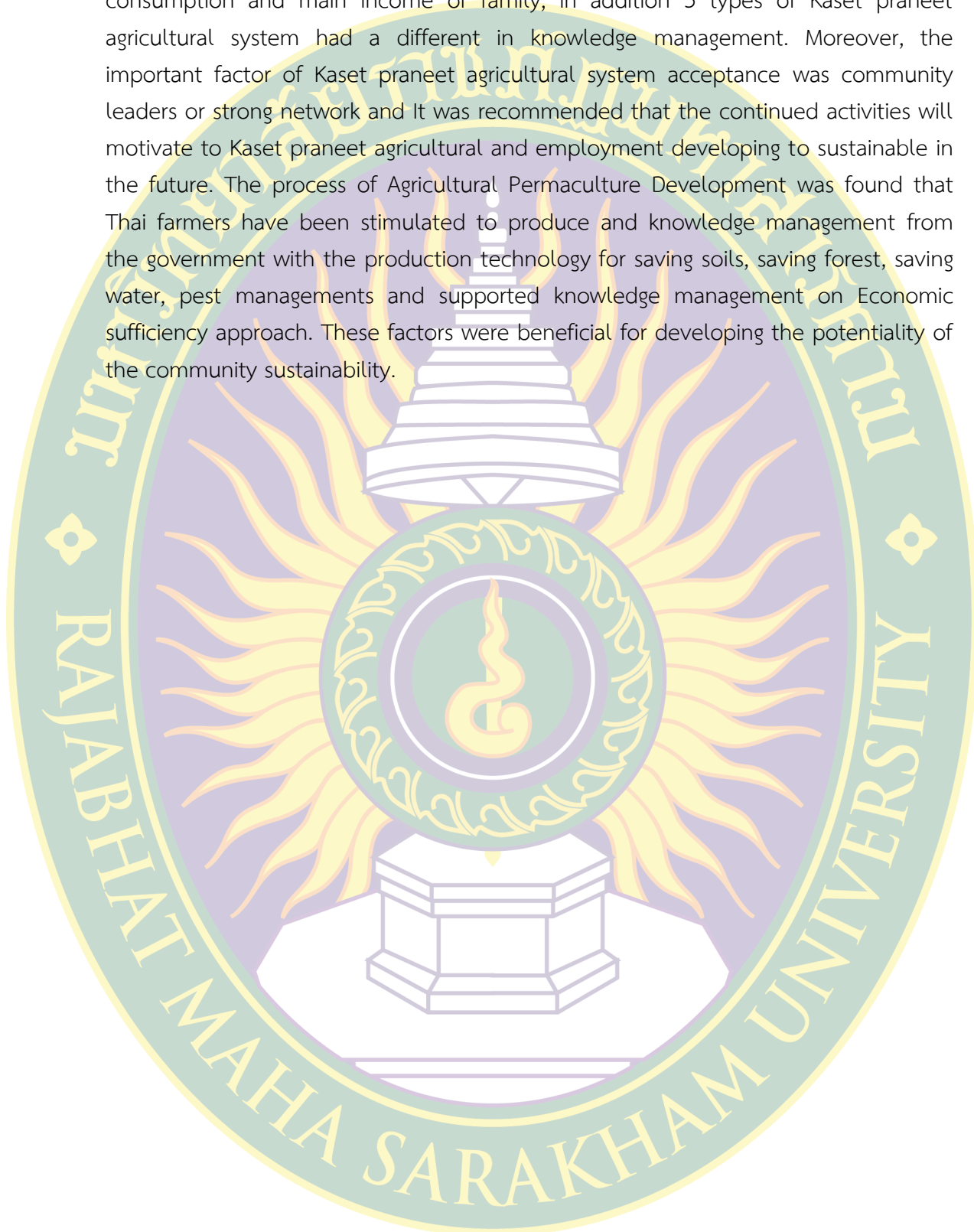
Research Title	Agricultural Permaculture Development : People’s Way of Life for Their Selves-Help and Sustainable Base on Economic Sufficiency Approach
Researcher	Napharhorn Wetchakama Sumran Pimratch Theerarat Chinnasaen Ketjit Khamkula
Organization	Program in Agriculture, Faculty of Agricultural Technology Program in Agribusiness Administration, Faculty of Agricultural Technology Rajabhat Maha Sarakham University
Year	2017

ABSTRACT

The purposes of the study were 1) to investigate the condition of agriculturists, 2) to find out an Intensive Farming models “Kasetpraneet”, 3) to analyze the process of Agricultural Permaculture Development with the participation of Thai farmers in the rural area, and 4) to synthesis the ways to develop Farming models “Kasetpraneet” in Na so sub-district, Kut Chum district, Yasothon Province. Secondary data document and annual report of government sector at province and national orders were collected for presented in civil society forum and analyze Kasetpraneet agricultural system with qualitative research process; In-depth Interview, participant observation and focus group, the instrument was the interview. The collected data were analyzed through SPSS and the statistics used were the frequency, the percentage, the mean, the minimum and the maximum. with 65 participants from November, 2014 to January, 2016

The results of these analyses showed that Na so sub-district have approximately 17,390 Rai (2,782.4 ha) with agricultural area 10,965 Rai (1,754.4 ha). The majority of main occupation was farming--rice, Rubber tree, cassava, horticulture and animal husbandry with integrated farming, especially to achieve maximum benefit the used of space and organic agriculture under Ruk Dhammasat Club (Na so sub-district). While Kasetpraneet agricultural system were found that (1) Subsistence model; agriculture product was mainly for household consumption, (2) Surplus model; agriculture product was for household consumption and distribution and (3) Advanced model; agriculture production base on knowledge, farmer was produced,

consumption and main income of family, in addition 3 types of Kaset pranet agricultural system had a different in knowledge management. Moreover, the important factor of Kaset pranet agricultural system acceptance was community leaders or strong network and It was recommended that the continued activities will motivate to Kaset pranet agricultural and employment developing to sustainable in the future. The process of Agricultural Permaculture Development was found that Thai farmers have been stimulated to produce and knowledge management from the government with the production technology for saving soils, saving forest, saving water, pest managements and supported knowledge management on Economic sufficiency approach. These factors were beneficial for developing the potentiality of the community sustainability.

สารบัญ

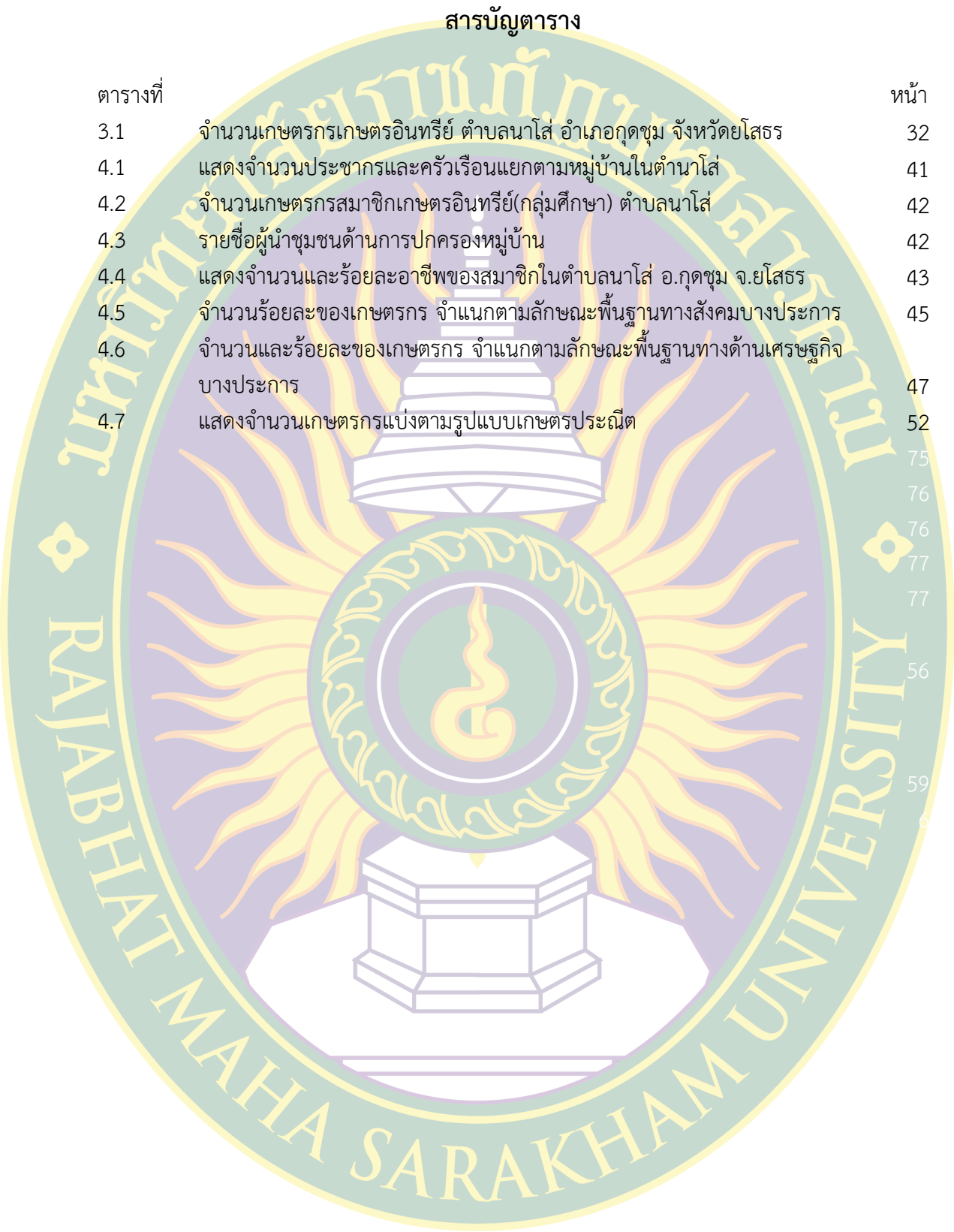
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ณ
บทที่ 1	
บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญ.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	2
สมมติฐานการวิจัย	3
คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย/(นิยามศัพท์เฉพาะ)	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2	
แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
กรอบแนวคิดทางทฤษฎี	5
ความรู้ทั่วไปและแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	4
ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงจากทัศนะหลากหลาย	8
แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	14
ความหมายของระบบเกษตรประณีต	17
หลักการทำเกษตรประณีต	18
แนวทางสู่วิถีเกษตรประณีต	20
ความหมายของวิถีชีวิต	21
แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต	22
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	24
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	27
บทที่ 3	
วิธีดำเนินการวิจัย	32
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	32
การเก็บรวบรวมข้อมูล	33

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย (ต่อ)	33
เครื่องมือในการวิจัย	33
การสร้างเครื่องมือการวิจัย	34
การวิเคราะห์ข้อมูล	34
บทที่ 4 ผลการวิจัย	37
ข้อมูลพื้นฐานสภาพทั่วไปของชุมชน	37
ลักษณะพื้นฐานทางสังคมเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรกลุ่มศึกษา	44
รูปแบบเกษตรและรูปแบบเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร	49
กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีต	
ด้วยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในชุมชน	60
แนวทางพัฒนาการทำการเกษตรประณีตในพื้นที่ตำบลนาไผ่	
อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ	63
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	65
สรุปผลการวิจัย	65
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้	70
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	70
บรรณานุกรม	70
บรรณานุกรมภาษาไทย	70
บรรณานุกรมภาษาต่างประเทศ	74
ภาคผนวก	76
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์	77
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	86
ภาคผนวก ค ภาพประกอบ	89
ภาคผนวก ง สำเนาเอกสารเผยแพร่งานวิจัย	98
ประวัติผู้วิจัย	99

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
3.1	จำนวนเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร	32
4.1	แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนแยกตามหมู่บ้านในตำบลนาโเส	41
4.2	จำนวนเกษตรกรสมาชิกเกษตรอินทรีย์(กลุ่มศึกษา) ตำบลนาโเส	42
4.3	รายชื่อผู้นำชุมชนด้านการปกครองหมู่บ้าน	42
4.4	แสดงจำนวนและร้อยละอาชีพของสมาชิกในตำบลนาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร	43
4.5	จำนวนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามลักษณะพื้นฐานทางสังคมบางประการ	45
4.6	จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามลักษณะพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจบางประการ	47
4.7	แสดงจำนวนเกษตรกรแบ่งตามรูปแบบเกษตรประณีต	52

75
76
76
77
77
56
59
6

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	แผนภาพสรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	7
2.2	การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	26
4.1	แผนที่แสดงแปลงเกษตรอินทรีย์พื้นที่ อ.กุดชุม จังหวดยโสธร	50
4.2	แปลงปลูกพืชเกษตรผสมผสาน	51
4.3	ระบบน้ำบาดาลที่สูบน้ำด้วยไฟฟ้าและเป็นแหล่งน้ำที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี	54
4.4	พืชผักสวนครัวที่เพาะปลูกข้างบ้านเรือนและให้น้ำด้วยน้ำประปา	54
4.5	โคพื้นบ้านที่เลี้ยงปล่อยตามทุ่งนาและแหล่งน้ำ	55
4.6	พืชตระกูลแตง เช่น แตงโม แตงไทย และฟักทองที่ปลูกในแปลงนาหลังเกี่ยวข้าว นาปี	56
4.7	ดินทรายในเขตพื้นที่ดอน	56
4.8	น้ำหมักชีวภาพจากเศษพืชและเศษผลผลิตทางการเกษตรที่เกษตรกรผลิตไว้ใช้เอง	58
4.9	ต้นถั่วพุ่ม และถั่วพุ่มที่ปลูกในแปลงข้าวภายหลังการไถกลบตอซัง	59
4.10	กระเจียบแดงและแตงไทยที่ปลูกในนาข้าว	60
4.11	ลักษณะของป่าชุมชนโคกอีตู๋ และป่าหัวไร่ปลายนา	61
ค-1	สัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรผู้เชี่ยวชาญในชุมชนด้านองค์ความรู้ในการทำเกษตร ประณีต (ก) สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่กลุ่มเกษตรกรทำนาโสีเพื่อหาข้อมูลพื้นฐาน ชุมชนเกษตรกรตำบลนาโสี (ข)	90
ค-2	ลงพื้นที่สำรวจกิจกรรมของเกษตรกรด้านการอมป่า	91
ค-3	ลงพื้นที่สำรวจกิจกรรมของเกษตรกรการใช้น้ำและการบริหารจัดการน้ำ	91
ค-4	กิจกรรมด้านการอมป่า ออมดิน การปลูกพืชผสมผสาน (ก) การพัฒนา เกษตรประณีตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยการจัดสรรพื้นที่ปลูกพืชแบบ ผสมผสาน (ข)	92
ค-5	พื้นที่ปลูกผักแบบผสมผสานโดยเพาะปลูกผักหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน	93
ค-6	ประชุมกล่าวต้อนรับเกษตรกรและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการสนทนากลุ่ม สำรวจ ป่าชุมชน	93
ค-7	การสนทนากลุ่มเพื่อค้นหาประเด็น การบริหารจัดการพื้นที่ (ก) การศึกษาขอบเขตด้านพื้นที่ชุมชน (ข)	94
ค-8	ลงสำรวจพื้นที่สำรวจชนิดของป่าที่ใช้ประโยชน์ในครัวเรือน	95
ค-9	นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 (ก) ผู้เชี่ยวชาญและ เกษตรกรร่วมเติมเต็ม ข้อมูลจากและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม (ข)	96
ค-10	เกษตรกรและนักวิจัย (ก) สำรวจพื้นที่ถอดบทเรียนวิธีการดูแลรักษาป่ารุ่งดิน โดยพืชตระกูลถั่ว (ข) การจัดการการปลูกพืชและการจัดการแมลงศัตรูพืช (ค)	97

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

เกษตรกรในหมู่บ้านชนบทอีสานส่วนใหญ่มุ่งทำการเกษตรเชิงเดี่ยวที่เต็มไปด้วยปัญหาหนี้สินจากการกู้ยืมเงินนอกระบบมาลงทุนในการเกษตร ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงราคาแพงและราคาผลผลิตตกต่ำ หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการเกษตรพืชเชิงเดี่ยวอย่างผิดทิศทางขาดจุดมุ่งหมายแห่งการพึ่งตนเองบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง บนรากฐานภูมิปัญญาของชุมชนที่มีรากอยู่ที่การเอื้อเฟื้อเกื้อกูลแบ่งปัน และถึงวันนี้ประชาชนหลายคนรู้แล้วว่า การทำเกษตรแนวใหม่ไม่ได้นำมาซึ่งความสุขเลยมีแต่ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทุกวัน ภาระหนี้สินที่ทบทวีเกิดความเสื่อมโทรมของสุขภาพเกษตรกรและสภาพแวดล้อม แต่หากยึดหลักความพอเพียงย้อนกลับมาทำเกษตรแบบพออยู่พอกินก็อาจไม่รู้ว่าควรเริ่มต้นอย่างไร มีที่ดินปริมาณเท่าไรจึงพอที่จะทำกินให้อยู่รอด และสามารถปลดเปลื้องภาระหนี้สินต่างๆ ได้ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเกษตรกรเป็นจำนวนมากที่ยังประสบปัญหา จึงมีการคิดหาทางออกร่วมกันของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานเพื่อช่วยให้ประชาชนภาคอีสานแข็งแรงไม่ยากจน และหาทางออกให้ชาวบ้านด้วยภูมิปัญญาจากมันสมองของปราชญ์ทั้งหลายในด้าน

ปัจจุบันการเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวของเมืองการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งการเคลื่อนย้ายแรงงานภาคการเกษตรส่งผลให้พื้นที่ทำการเกษตรมีขนาดลดลงและขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร ในขณะที่ความต้องการด้านอาหารมีมากขึ้น จึงทำให้รูปแบบการทำเกษตรเปลี่ยนจากเพื่อยังชีพเป็นกึ่งการค้าและการค้าเต็มตัว (Boserup, 1965) ดังนั้นเกษตรกรในภาคอีสานมีการปรับตัวโดยมีการทำเกษตรแบบประณีตมากขึ้นทำให้ต้องใช้ปัจจัยการผลิต เช่น แรงงานที่มีทักษะ และทุนต่อหน่วยพื้นที่เพิ่มขึ้น (Brookfield, 1972) เน้นการจัดการดูแลและเอาใจใส่รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีในการผลิต (David, 1995) แต่การทำเกษตรแบบประณีตเป็นการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและทำให้เกิดการจ้างงานในพื้นที่ตามมา (Maertens et al., 2006) อย่างไรก็ตามการทำเกษตรแบบประณีตในพื้นที่ภาคอีสานยังมีการขยายตัวน้อยเกษตรกรพึ่งตนเองโดยเฉพาะเกษตรประณีต 1 ไร่ เป็นรูปแบบการเกษตรแนวใหม่ที่ส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ที่ดินที่จำกัดอย่างคุ้มค่าสามารถพึ่งพาตนเองได้เริ่มทำจากเล็กไปใหญ่ไม่ทำเกินตัว มีการพัฒนาศักยภาพ ถ่ายทอดบทเรียนภูมิปัญญาเกษตรแนวใหม่นี้จึงทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ องค์ความรู้ที่ชุมชนถ่ายทอดสืบต่อกันเพื่อการจัดการพืช ดิน น้ำ และสัตว์ เพื่อให้มีกินมีใช้ และสามารถลดหนี้สินในครัวเรือนได้อย่างยั่งยืน การทำเกษตรของชุมชนหมู่บ้านในเขตพื้นที่บ้านนาโส่ บ้านโสกชุมพูน บ้านท่าลาด บ้านสันติสุข บ้านหนองผือน้อย และบ้านกุดหิน ตำบลนาโส่ อำเภอกุดชุมจั้งค์จังหวัดยโสธร เป็นการใช้ประโยชน์จากที่ดินให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุดโดยจำกัดเนื้อที่อยู่ในเขต 1 ไร่ ซึ่งเป็นเนื้อที่ที่มีการระดมสมองของปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องความเหมาะสมของขอบเขตที่จะสามารถเลี้ยงตนเองและคนในครอบครัวได้ ซึ่งการทำเกษตรประณีตมีหลักการที่สำคัญคือยึดหลักในเรื่องการออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ ออมสัตว์ (Brookfield, H.C,1972). ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะช่วยให้การทำเกษตรในพื้นที่ 1 ไร่มีความยั่งยืนและเกิดการเชื่อมโยงเป็นระบบนิเวศที่เกื้อกูลยึดหลักความพอเพียงบนที่ดินเกษตรกรรมอย่างประณีต 1 ไร่ และค่อยๆ ขยายไปหลายครอบครัวในชุมชนหมู่บ้านจึงเป็นครอบครัวที่พึ่งตนเองได้บน

งานเกษตรกรรมแห่งความพอเพียงนี้ โดยเกษตรกรในพื้นที่ 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนาไผ่ บ้านโสกชุมพูน บ้านท่าลาด บ้านสันติสุข บ้านหนองผือน้อย และบ้านกุดหิน ตำบลนาไผ่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นชุมชนที่สามารถทำการเกษตรประณีตได้และประสบความสำเร็จที่เห็นเป็นรูปธรรม อีกทั้งควรแก่ การศึกษาและถอดบทเรียนการพัฒนาและการบริหารจัดการที่เป็นศักยภาพของชุมชนออกมา เพื่อ สร้างเป็นฐานข้อมูลที่สามารถนำไปสู่กระบวนการส่งเสริมพัฒนาและถ่ายทอดในพื้นที่อื่นๆ ได้

คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงการพัฒนาเกษตรประณีต อันจะนำไปสู่วิถีการพึ่งตนเองของ ประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ได้องค์ความรู้ ข้อมูลและสามารถ ถ่ายทอดไปยังพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของชุมชนและของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษารูปแบบเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร
3. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีต ด้วยการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในชุมชน ในวิถีแห่งการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
4. เพื่อสังเคราะห์แนวทางพัฒนาศักยภาพการผลิตการเกษตรประณีตของเกษตรกรในชุมชน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1. **สถานะกลุ่มเป้าหมาย** โดยเก็บข้อมูลจากและดำเนินการศึกษาสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ตำบลนาไผ่ ที่มีระยะเวลาในการทำเกษตรอินทรีย์มากกว่า 7 ปี ในพื้นที่ตำบลนาไผ่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนาไผ่ บ้านโสกชุมพูน บ้านท่าลาด บ้านสันติสุข บ้านหนองผือน้อย และบ้านกุดหิน จำนวน 65 ราย
2. **ขอบเขตด้านพื้นที่** พื้นที่กลุ่มเป้าหมายชุมชนผลิตผักอินทรีย์ 6 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลนาไผ่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
3. **ขอบเขตด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์** จะทำการศึกษาข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ของเกษตรกรและร่วมสังเคราะห์องค์ความรู้และการบริหารจัดการการผลิตการเกษตร
 - 1) การบริหารจัดการพื้นที่
 - 2) การดูแลรักษาและบำรุงดิน
 - 3) การเลี้ยงสัตว์
 - 4) การจัดการแมลง ศัตรูพืช
 - 5) การบริหารจัดการการปลูกพืช
 - 6) การจัดการน้ำ
 - 7) องค์ความรู้ในการจัดการเกษตร

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ข้อมูลทุติยภูมิจากการรวบรวม เอกสารทาง วิชาการ บทความทางวิชาการ ผลการดำเนินงานจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องและ ผลจาก การจัดประชุมและเวทีเสวนา

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์และจัดประชุมเวทีเสวนาเกษตรกร และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล การศึกษาครั้งนี้มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ ดังนี้

3.2.1 ทำการตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้มา

3.2.2 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows (Statistical Package for the Social Sciences) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

1) วิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของประชากรในชุมชนใช้ ค่าความถี่ (frequencies) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต(arithmetic mean) และค่าต่ำสุด (minimum) ค่าสูงสุด (maximum) (บุญชม ศรีสะอาด, 2532)

4. ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาในการศึกษา ระหว่างเดือน พฤศจิกายน 2557 ถึง มกราคม 2559

1.4 สมมติฐานการวิจัย

สามารถนำเสนอรูปแบบเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร และศักยภาพด้านการผลิต การจัดการผลผลิต กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีต ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ในวิถีแห่งการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางการพัฒนาการทำการเกษตรแบบพอเพียง ในพื้นที่ตำบลนาโสน และพื้นที่อื่นต่อไป

1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย/(นิยามศัพท์เฉพาะ)

เกษตรประณีต หมายถึง พื้นที่แห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ในการทำการเกษตรผสมผสานโดยเริ่มจากพื้นที่น้อยๆก่อน เมื่อมีความรู้แล้วจึงขยายสู่พื้นที่ขนาดใหญ่ขึ้นเพียงพอต่อความต้องการของตนเอง และชุมชน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนการพัฒนา หมายถึง ขั้นตอนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของชุมชน ในด้านต่างๆ เช่น ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการในการค้นหาความรู้ การสร้างชุดความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติแล้วนำความรู้ที่สร้างขึ้นมานั้นไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาในการทำงานของตนเองหรือขององค์กรได้

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้าง

พื้นฐานจิตใจ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิต ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคมสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลก ภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2542)

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ หมายถึง ปัจจัยที่มีความสำคัญสูงสุดของชุมชนที่ทำการศึกษามีผลต่อการขับเคลื่อนชุมชนเข้าสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วย 2 ด้าน คือปัจจัย สนับสนุน (ทางด้านบวก) และปัจจัยอุปสรรค (ทางด้านลบ)

วิธีการพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็น ภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุลและความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะ ทางจิตใจที่เป็นอิสระ การพึ่งพาตนเองสามารถบ่งชี้ได้จากพฤติกรรมการแสดงออก ได้แก่ ความสามารถในการแก้ปัญหาและปฏิบัติตามวิถีชีวิตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักใช้ และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และใช้ทรัพยากรในประเทศเพื่อพัฒนา ประเทศให้มั่นคงอยู่เป็นขั้นเป็นตอนไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้แนวทางการพัฒนาศักยภาพการผลิตการเกษตรประณีตของประชาชนในชุมชน
2. เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ด้านการจัดการการทำเกษตรประณีตที่เหมาะสมสำหรับนำไป พัฒนาอาชีพ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งรายได้และสุขภาพ
3. ได้ช่วยผลักดันให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังจะเป็นกรณีตัวอย่างที่ ดีสำหรับชุมชนอื่น ๆ ที่สนใจจะทำการเกษตรในแนวทางดังกล่าวต่อไป
4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดกรอบการพัฒนา ด้านการทำเกษตรประณีตในพื้นที่จังหวัดยโสธร

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้ตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิดทางทฤษฎี
 - 1.1 ความรู้ทั่วไปและแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.2 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงจากทัศนะหลากหลาย
 - 1.3 แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.4 ความหมายของระบบเกษตรประณีต
 - 1.5 หลักการทำเกษตรประณีต
 - 1.6 แนวทางสู่วิถีเกษตรประณีต
 - 1.7 ความหมายของวิถีชีวิต
 - 1.8 แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต
 - 1.9 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
2. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 กรอบแนวคิดทางทฤษฎี

2.1.1 ความรู้ทั่วไปและแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่รวบรวมสรุปจากสาระสำคัญของพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ สังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555)

1) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกยุคโลกาภิวัตน์

“ความพอเพียง” หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ

ภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

2) หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. **กรอบแนวคิด** เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพล วัตร มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. **คุณลักษณะ** เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนา อย่างเป็นขั้นตอน

3. **คำนิยาม** ความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อมๆ กัน ดังนี้

“ความพอประมาณ”(Moderation) หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภค ที่อยู่ในระดับพอประมาณ

“ความมีเหตุผล” (Reasonableness) หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆอย่างรอบคอบ

“การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว” (Self-Immunity) หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

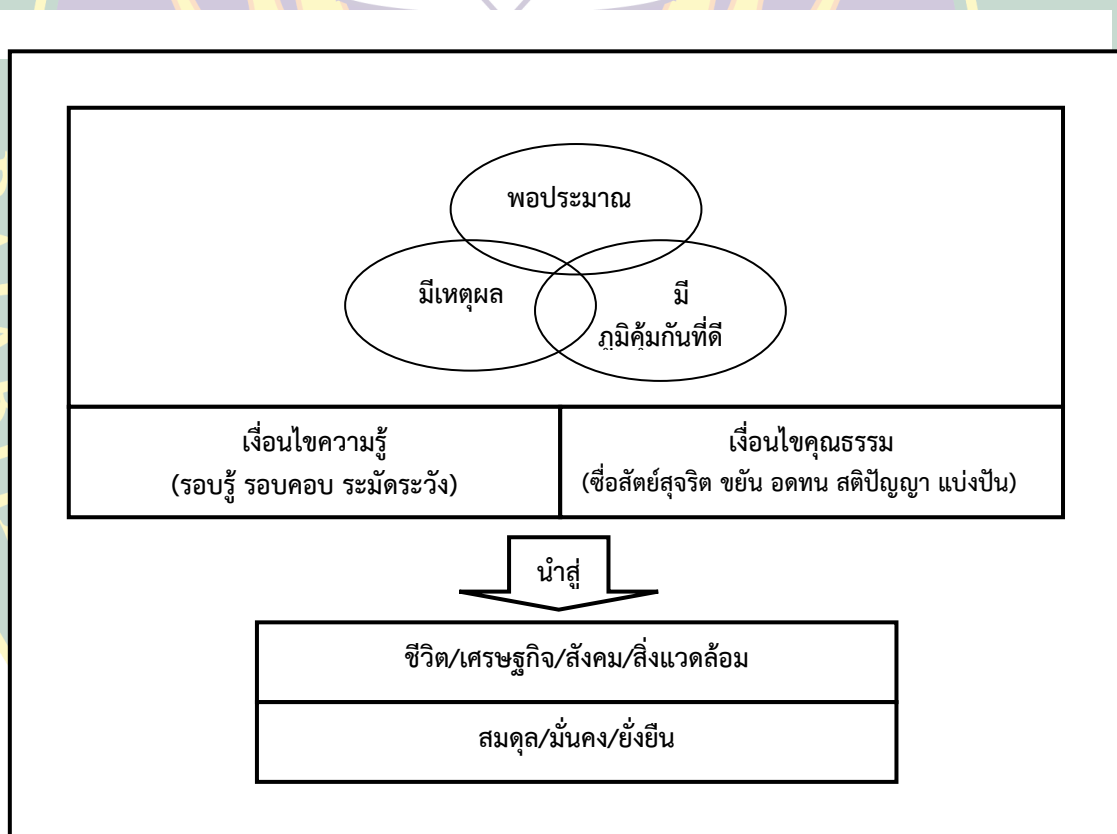
4. **เงื่อนไข** การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

“เงื่อนไขความรู้” (Knowledge) ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ อย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

“ เงื่อนไขคุณธรรม”(Morality) ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. **แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ** จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือการพัฒนาที่สมดุลและสามารถพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง ในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และ ความรู้และเทคโนโลยี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2542)

จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อป้องกันผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยจะต้องอาศัย ความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการ โดยมีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ สามารถสรุปเป็นแผนภาพ “3 ห่วง 2 เงื่อนไข ” ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1 แผนภาพสรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2542)

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) จึงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 33 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อให้สังคมไทยรอดพ้นจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม (Marquardt, M.J. 2002). เพื่อช่วยให้สังคมไทยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคมในปัจจุบัน

2.1.2 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงจากทัศนะหลากหลาย

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมาย และทัศนคติเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

อำพล เสนาณรงค์ (2548) กล่าวว่า วิชาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความยั่งยืนของชุมชนแนวความคิดและแนวปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งคนเมืองและคนชนบท ทั้งคนรวยและคนจน แต่จะเริ่มปฏิบัติมากน้อยแตกต่างกันแล้วแต่พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมเดิมของแต่ละคน สำหรับประชาชนในชุมชนชนบทนั้นส่วนใหญ่ยังมีอาชีพการเกษตรที่ยังคงพึ่งพาธรรมชาติ และผลิตหลายสิ่งหลายอย่างที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันอยู่มาก เช่น อาหาร สมุนไพร ที่อยู่อาศัย และเชื้อเพลิง เป็นต้น โดยถ้าเริ่มต้นจากเกษตรทฤษฎีใหม่ และค่อยๆ พัฒนาอาชีพ และตนเองตามลำดับ ประกอบกับการรับการสนับสนุนจากรัฐบาลในแนวทางที่ถูกต้องสอดคล้องกันก็จะทำให้ชุมชนมีความมั่นคงและยั่งยืนอย่างแน่นอน

เกษม วัฒนชัย (2550) ได้กล่าวถึง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เป็นปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงออกแบบมาเพื่อให้เป็นวิถีคิด วิถีปฏิบัติ กับบุคคล องค์กรชุมชน เพื่อให้เข้มแข็ง ไม่อ่อนแอ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชี้ให้เห็นถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนและระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยการนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้แก่ คุณธรรม ความพอประมาณ นิติธรรม มาใช้ในสังคม

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2547) ให้ความเห็นว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ แท้จริงแล้วมีความหมายที่กว้างขวาง มิได้จำกัดอยู่ที่ความเพียงพอในการบริโภค แต่หมายถึงความพอดีในการเลือกดำเนินชีวิตในแนวทางที่เหมาะสมกับสภาพของแต่ละบุคคล และสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในชีวิตส่วนตัว ในครอบครัว ไปจนถึงการกำหนดนโยบายขององค์กรหรือนโยบายของชาติ ไม่ใช่สูตรสำเร็จที่ทุกคนทุกกรณีจะนำไปใช้ในลักษณะเดียวกันหมด แต่เป็นแนวคิดหลักที่จะต้องนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาวการณ์ของแต่ละคน แต่ละกรณี โดยพิจารณาถึงเหตุผลปัจจัยสำคัญต่างๆ และคำนึงถึงผลที่จะตามมาอย่างรอบคอบ

สุเมธ ตันติเวชกุล (2541) กล่าวถึงความหมายเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เป็นปรัชญาว่าด้วย การวางรากฐานอันมั่นคง ยั่งยืนของบุคคลและสังคม โดยไม่จำกัดเฉพาะเกษตรกรเท่านั้น หากแต่ผู้ประกอบสัมมาชีพอื่นๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เพื่อสร้างความเข้มแข็งยั่งยืนให้แก่ฐานรากของตนเองได้ ยิ่งกว่านั้น ยังกล่าวถึง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะ

ระบบเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตนเองได้ในระดับพื้นฐานโดยไม่เดือดร้อน จึงจะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงต่อไปได้

โดยมีความเห็นตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดในการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับฐานรากของบุคคล โดยยึดหลักสายกลางในการดำเนินชีวิต บนวิถีแห่งความใฝ่หาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา บนฐานของการเรียนรู้ อันจะนำพาสังคม และประเทศไทยไปสู่การพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยอาศัยฐานทรัพยากรท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชน บนพื้นฐานของสังคมของการเรียนรู้และพอเพียง เพื่อสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองโดยประกอบด้วย

- 1) พึ่งตนเองทางจิตใจ มีจิตใจที่เข้มแข็งไม่ท้อแท้แม้ประสบความล้มเหลว หรือความยากลำบาก
- 2) พึ่งตนเองทางสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลภายในสังคม
- 3) พึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรสังคมและเศรษฐกิจ
- 4) พึ่งตนเองทางเทคโนโลยี วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับภูมิประเทศและสังคมไทย
- 5) พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ซึ่งจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาประเทศในระดับมหัพภาคต่อไปได้

ในการจะทำให้เกิดผลดังกล่าว บุคคลต้องลดละความฟุ้งเฟ้อ ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต การแสวงหาผลประโยชน์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม ปฏิบัติตนในทางดี และไม่หยุดนิ่งที่จะใฝ่หาความรู้ เพื่อหาหนทางให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์ยากที่เป็นอยู่ได้

ประมวล วะสี (2549) ซึ่งได้มองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทาที่เชื่อมโยง สัมพันธ์กับความเป็นครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เป็นเศรษฐกิจที่บูรณาการเชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความ เป็นประชาสังคม ดังนั้น จึงอาจเรียกชื่อปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ในชื่ออื่นๆ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจดุลยภาพ เศรษฐกิจบูรณาการ หรือเศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความหมายความพอเพียงอย่างน้อย 7 ประการ คือ

- 1) พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจที่ทอดทิ้งกัน
- 2) จิตใจพอเพียง รักเอื้ออาทรผู้อื่น
- 3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง อนุรักษ์ และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมที่จะเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ
- 4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง รวมตัวกันแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
- 5) ปัญญาพอเพียง เรียนรู้ร่วมกัน เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก
- 6) ตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง เพราะเศรษฐกิจที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อม จึงจะเป็นเศรษฐกิจที่มั่นคง
- 7) มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ผันผวนอย่างรวดเร็วจนกระทั่งมนุษย์ไม่สามารถรับได้

ดังนั้นในความเห็นของ ประเวศ วะสี เศรษฐกิจพอเพียงยังมีลักษณะเด่น ทางเศรษฐกิจแบบพึ่งพาและพึ่งพิงซึ่งกันและกัน ทั้งระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม สิ่งที่สะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนคือกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจะอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิมที่มีการประยุกต์ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน งานหัตถกรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร โดยมีการจัดการในลักษณะของกลุ่ม กองทุน หรือองค์กรชุมชน และสิ่งที่เรียกว่า “ประชาคม” (Yin, Robert K., 2003). ซึ่งเชื่อว่าเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีความเข้มแข็ง นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของ “เศรษฐกิจแบบแยกส่วน” ที่เน้นแต่คุณค่าของเงินตรา ละเลยมิติและคุณค่าทางจิตใจ วัฒนธรรม และสถาบันครอบครัว ชุมชนและสถาบันทางสังคม จนนำไปสู่ความล่มสลายในที่สุด การแก้ไขคือการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนวิถีคิด การสร้างสิ่งที่เรียกว่า “สำนึกสาธารณะ” ของผู้คนในสังคม

เสนห์ จามริก (2541) ได้กล่าวถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์ว่าโดยรวมความแล้วในระดับหลักการและอุดมการณ์ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลักความคิดที่สื่อความหมายความสำคัญเป็นหลักการนำเพื่อสร้างระเบียบเศรษฐกิจใหม่ของอนาคต ไม่เฉพาะสำหรับ “ระเบียบวาระแห่งชาติ” เท่านั้นแต่ของโลกด้วย เป็นการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกหรือพื้นและทบทวนหลักทฤษฎีเศรษฐกิจสังคมต่างๆ ว่ากันตั้งแต่ นิยามความหมายของ “เศรษฐกิจ” ซึ่งโดยสาระมีความหมายเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ภายใต้ความจำกัดของทรัพยากร ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของธุรกิจเพื่อแข่งขันช่วงชิงแสวงผลกำไรสูงสุด

1. รื้อฟื้นทบทวนเรื่องความจำเป็นที่จะแยกแยะให้ตีระหว่าง “การพัฒนา” ซึ่งหมายถึงยกฐานะคนส่วนใหญ่ หรือคนทั้งหมด ถ้าเป็นไปได้ กับ “การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” ซึ่งมุ่งยึดถือแต่ตัวเลขการเพิ่มอัตราปริมาณรายได้เงินตราเป็นใหญ่

2. ทบทวนเรื่องของคนและคุณค่าของคนที่มีโอกาสเรียนรู้พัฒนาขีดความสามารถพึ่งตนเอง

3. เรื่องของทุน ซึ่งไม่ใช่หมายถึงแต่เฉพาะเงินตราที่สมมุติขึ้น หากโดยสาระ รวมความไปถึงต้นทุนของชีวิตและสังคม คือ คน ธรรมชาติและนิเวศ

4. เรื่องของตลาดซึ่งจะต้องถูกตีกรอบของสำนักแห่งธรรมะ ดังที่ อดัม สมิท ศาสตราแห่งลัทธิเศรษฐกิจเสรีเองเคยเตือนเอาไว้เมื่อว่าสองร้อยปีก่อน และตลาดจะเสรีก็แต่ภายในกรอบเช่นว่านั้น

5. เรื่องของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงศาสตราจารย์เพื่อเป็นนายเหนือธรรมชาติ และเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน หากแต่พึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพยอมรับในคุณค่าของมนุษย์และธรรมชาติ

6. เรื่องของการบริโภคที่พึงอยู่ในขอบข่ายของความจำเป็นและคุณประโยชน์ต่อชีวิตและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศ ไม่ใช่ “ยังมีให้บริโภคมากเท่าใด ก็ยิ่งมีความสุขมากเท่านั้น” ตามวาทะล่าสุดของนักเศรษฐศาสตร์ไทย และทบทวนเรื่องของวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งพึงเป็นไปอย่างสมดุล เพื่อการเรียนรู้พึ่งตนเองและพิทักษ์รักษาระบบชีวิตนิเวศทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้อย่อมสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอยู่ในขอบข่ายความหมายของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ในฐานะเป็นหลักการนำกระบวนการสังคมไปสู่ระเบียบเศรษฐกิจใหม่ของโลก ซึ่งสังคมไทยมีส่วนร่วมในสถานะของสังคมอิสระชน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544) พิจารณาว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ วัฒนธรรม เป็นศีลธรรมที่เน้นความไม่ละโมภ มนุษย์แต่ละคนอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาธรรมชาติ และเป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียงคือ ความมั่นคงของปัจจัย 4 และความยั่งยืนของระบบนิเวศ และวิถีชีวิต นอกจากนี้ การผลักดันเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดผล ต้องคิดระดับประเทศและระดับโลก เพราะโลกถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมภายใต้ กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

อภิชัย พันธเสนและคณะ (2546) ได้สังเคราะห์ “เศรษฐกิจพอเพียง: ในมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์” โดยคำนึงถึงบริบททางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม ณ แต่ละเวลาต่างๆ โดยพบว่า นักเศรษฐศาสตร์ให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง ออกเป็นกลุ่มใหญ่ด้วยกันคือ

กลุ่มที่หนึ่ง มองว่าเป็นแนวคิดที่อยู่เหนือแนวคิดเศรษฐศาสตร์ พิจารณาจากข้อสมมุติทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่าความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด จึงสรุปแนวคิดพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความไม่พอดี การอธิบายความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของความพอประมาณ จึงไม่สามารถใช้อธิบายในกรอบความหมายของดุลยภาพ ในวิชาเศรษฐศาสตร์ได้ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องของต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมชุมชน และเป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจของสังคมไทย และเป็นการประยุกต์นำศาสนามาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อลดความอยากลงมาสู่ความพอดีหรือดุลยภาพ

กลุ่มที่สอง มองว่าปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีส่วนประกอบที่สำคัญสามส่วนที่เกี่ยวข้องกันและจะขาดซึ่งส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ คือ ความพอดี ความเสี่ยง และการพึ่งตนเอง โดยความพอดีในที่นี้มีความหมายใกล้เคียงกันกับความหมายดุลยภาพ (Equilibrium) ในทางเศรษฐศาสตร์ แต่เน้นดุลยภาพที่เป็นพลวัต (Dynamic) คือ มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสมของแต่ละบุคคลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยง คือ การสร้างภูมิคุ้มกันให้ปลอดภัยจากความแปรผันมากที่สุด และมีลักษณะที่ยั่งยืน (Sustainability) การพึ่งตนเอง คือ การพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนต่างๆ ในส่วนที่แต่ละคนสามารถควบคุมได้ด้วยตัวเองให้มากที่สุด โดยใช้สติ ความรู้ และความเพียร ดังนั้นจึงสรุปว่าสิ่งที่กำกับความพอดี คือ ความเสี่ยง และสิ่งที่กำกับความเสี่ยง คือ การพึ่งตนเอง อาจกล่าวได้ว่า นักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนี้จัดให้ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับเดียวกับวิชาเศรษฐศาสตร์

กลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มที่มีความเห็นว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เพราะเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ภายใต้ข้อจำกัดของรายได้ (Budget constraint) ประกอบกับการใช้แนวทางในการบริหาร ความเสี่ยง (Risk management) ที่มีการกระจายความเสี่ยงอย่างสมดุล โดยจะคำนึงถึงการแลกเปลี่ยนกับประสิทธิภาพ กล่าวคือ หากไม่พึ่งพาทายนอกมาก ก็สามารถลดความเสี่ยงได้มากอาจจะเสียโอกาสที่จะได้รับประโยชน์ในแง่ของประสิทธิภาพที่ได้รับเพิ่มขึ้น จากการเน้นความชำนาญเฉพาะอย่าง กลุ่มนี้ให้ข้อสังเกตว่า การพึ่งพิงตนเองนั้น อาจทำให้สูญเสียโอกาสที่จะได้รับประสิทธิภาพที่เกิดจากการเน้นความชำนาญเฉพาะอย่าง การพึ่งตนเองในทัศนะของนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนี้ จึงหมายถึง ความสามารถในการควบคุมปัจจัยเสี่ยงต่างๆ เพื่อลดความเสี่ยงลงให้ได้มากที่สุด และเห็นว่า แม้จะมีการติดต่อ

ค้าขายกับภายนอกและต่างประเทศ หรือการใช้เทคโนโลยีต่างประเทศ หากสามารถควบคุมและรู้เท่าทัน ก็ยังถือว่าเป็นการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดความพอเพียง ประกอบกับการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เน้นการให้น้ำหนักแก่ความเสี่ยงด้านล้าง ที่จะช่วยให้กลุ่มที่มีอำนาจต่อรองต่ำสามารถเผชิญและรับแรงกระแทกจากการเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมได้อันจะส่งผลให้ระบบเกิดเสถียรภาพ

นอกจากนี้ (อภิชัย พันธเสนและคณะ, 2546) ได้อธิบายการนิยามความหมายของนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มต่างๆ ถึง ความครอบคลุม ในมิติต่างๆ ยังชี้ให้เห็นว่าแท้จริงแล้วแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เชื่อมโยงกับคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่อง “ทางสายกลาง” โดยได้กล่าวถึงแนวคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในความหมายของการสร้างความพอใจสูงสุด (Utility maximization) ตามกรอบแนวคิดของเศรษฐศาสตร์ตะวันตกหรือเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ทั้งนี้เพราะถ้าพิจารณาจากมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์ อัตถประโยชน์ หรือ Utility ในความหมายที่เข้าใจได้ง่ายแบบพุทธ ก็คือ “กิเลส” การเน้นอรรถประโยชน์สูงสุดก็คือการเน้นการมีกิเลสหรือการสนองกิเลสให้มากที่สุด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน องค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียง ในเรื่องความมีเหตุผลว่า ไม่สามารถนำแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในเรื่องความมีเหตุผลมาเทียบเคียงได้ โดยกล่าวว่า “ข้อสมมติฐานที่ว่ามนุษย์มีเหตุผลเป็นข้อสมมติฐานที่ไม่ถูกต้อง เพราะในความเป็นจริงมนุษย์เกิดมาพร้อมกับความไม่รู้ หรือ “อวิชชา” ต่อเมื่อมนุษย์สามารถพัฒนาปัญญาเพิ่มขึ้นตามลำดับ อวิชชาหรือความไม่รู้จะค่อยๆ ลดลง และเมื่อนั้นมนุษย์ก็จะมีเหตุผลมากขึ้นจะสอดคล้องการตั้งข้อสมมติฐานว่ามนุษย์มีเหตุผล”

ธันวาคม จิตต์สรวง (2550) อ้างในสารานุกรมสำหรับเยาวชน ถึงการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย ไว้ว่า การเชื่อมโยงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย ที่เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนที่สุด คือ กระบวนการในการสร้าง “ชุมชนเข้มแข็ง” ซึ่งหมายถึง ชุมชนที่มีสมาชิกเต็มไปด้วยจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน มีความเอื้ออาทร คุณธรรมและเมตตาธรรมทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน บนพื้นฐานศักยภาพและการพึ่งพาตนเองของชุมชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คือ เกิดการสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ด้วยเหตุที่ว่าหากชุมชนมีความเข้มแข็งแล้ว ก็หมายถึงปัจเจกชน ในระดับจุลภาค ย่อมมีทั้งปริมาณและคุณภาพที่จะสร้างความเจริญเติบโตในระดับมหภาคได้ แต่ถ้าชุมชนไม่มีความเข้มแข็งก็ยากลำบากในการพัฒนาและสรุปว่าการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาการเกษตรและชนบท รวมทั้งในภาคส่วนอื่นๆ ของสังคมไทย ทำให้เสมือนเกิดการ “ทบทวนและปรับเปลี่ยน” ครั้งสำคัญในบริบทต่างๆ ของกระบวนการคิดและกระบวนการปฏิบัติ ในแนวทางการพัฒนาสังคมไทยโดยรวม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเสมือนแสงประทีปที่ส่องสว่างให้ปวงชนได้แลเห็นหนทางที่จะก้าวเดินไปข้างหน้าอย่างถูกต้องและเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาแนวคิดและแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งออกเป็นประเด็นหลักทางวิชาการที่สำคัญได้ 5 ข้อ ดังนี้คือ

- 1) เปลี่ยนแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยเปลี่ยนจากการเน้นการพึ่งพาทุน เทคโนโลยี และความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพยายามพึ่งพาตนเอง โดยใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อฟื้นฟูทุนในลักษณะต่างๆ ในชุมชนขึ้นมาให้เข้มแข็ง จากนั้นจึงค่อยๆ ขยายตัวออกไปในลักษณะของการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก (Inside-Out)

2) เปลี่ยนระบบกลไกการทำงาน เปลี่ยนจากการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจทุกระดับในคราวเดียวกัน มาเป็นกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นลำดับไปใน 3 ขั้นตอน ตามแนวทฤษฎีใหม่ จากระดับจุลภาค คือครัวเรือนไปสู่ระดับมหัพภาคคือสังคมส่วนรวม เพื่อพัฒนาที่เจริญเติบโตอย่างยั่งยืนและมั่นคงที่มีความชัดเจนอย่างไม่เคยปรากฏในตำราวิชาการใดๆ มาก่อน

3) เปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์เป็นการเปลี่ยนความสัมพันธ์ของเกษตรกรที่มีองค์กรภาครัฐ และองค์กรภายนอกจากลักษณะการให้และการรับ มาเป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบพันธมิตรที่เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม เรียนรู้ร่วมกัน ใช้เหตุผลและความรู้ในการตัดสินใจ และมีความสมานฉันท์ รู้รักสามัคคีด้วยกันทุกฝ่าย

4) เปลี่ยนเป้าหมายในการพัฒนาสังคม โดยการเปลี่ยนจากการเร่งสร้างรายได้และความมั่งคั่งเป็นตัวเงินมาสร้างมาเป็นการสร้างความพอเพียงและความมั่นคงของบุคคล ชุมชน สังคม ตลอดจนระบบ สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

5) เปลี่ยนอุดมการณ์แห่งความคิดทางเศรษฐศาสตร์ เป็นการเปลี่ยนอุดมการณ์จากการสร้างความพอใจสูงสุดในการได้รับเพิ่มขึ้นของแต่ละบุคคล มาเป็นการสร้างความสุขพอใจจากการได้ให้แก่ผู้อื่นบ้าง เป็นความสุขที่เกิดจากการมีความเมตตากรุณา และเอื้ออาทรแบ่งปันความสุขร่วมกันในสังคม มากกว่าความสุขจากการเพิกเฉยละเลยต่อเพื่อนร่วมสังคมโดยทั่วไป

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย (2542) ได้กล่าวว่าถึงเศรษฐกิจพอเพียง ว่าเป็นหลักปรัชญาของการพัฒนาตามกระแสเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีฐานคิดสำคัญที่การพัฒนาคนในชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการจรรโลงรักษาวรรณธรรมชุมชน ทั้งนี้การพัฒนาคนจะต้องเริ่มที่การพัฒนาความคิด และจิตใจของคนให้รู้จักกินรู้จักใช้ตามอัตภาพและความจำเป็นในการดำรงชีวิต

สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์ (2544) สรุปเศรษฐกิจพอเพียง หรือระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ตามแนวพระราชดำริ ว่าเป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายชุมชนที่เป็นแรง เป็นอิสระ

3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้ให้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่าโดยยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน

4) ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดีจึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการตามสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาเราเอง

5) ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีที่ลดรายจ่ายในภาวะที่เศรษฐกิจวิกฤต เช่น เวลานี้จึงต้องปรับทิศทางการพัฒนาใหม่ คือต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญโดยยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้

นิคม มูลิกะคามะ (2542) ให้ความเห็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เป็นแนวทางพัฒนาตามทฤษฎีใหม่ ที่ทำให้ประเทศไทยอยู่ในสังคมโลกได้อย่างสง่างามน่าภาคภูมิใจ โดยที่สามารถผลิตทรัพยากรได้ตามภูมิปัญญา และเทคโนโลยีแบบไทย มีความพอเพียงในครอบครัว ชุมชนมีความเข้มแข็งช่วยตัวเองได้ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในศาสนาที่มีสังคมที่สงบสุข กินดีอยู่ดีขึ้น การผลิตอุดมสมบูรณ์พอเพียงที่จะค้าขายไปยังต่างประเทศ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในการบริหาร ความเสี่ยง (Risk management) ที่มีการกระจายความเสี่ยงอย่างสมดุล โดยจะคำนึงถึงการแลกเปลี่ยนกับประสิทธิภาพ กล่าวคือ หากไม่พึงพาทายนอกมาก ก็สามารถลดความเสี่ยงได้มากอาจจะเสียโอกาสที่จะได้รับประโยชน์ในแง่ของประสิทธิภาพที่ได้รับเพิ่มขึ้น การพึ่งพิงตนเองนั้น อาจทำให้สูญเสียโอกาสที่จะได้รับประสิทธิภาพที่เกิดจากการเน้นความชำนาญเฉพาะอย่าง เพื่อลดความเสี่ยงลงให้ได้มากที่สุด และเห็นว่า การใช้เทคโนโลยีต่างประเทศ หากสามารถควบคุมและรู้เท่าทัน ก็ยังถือว่าเป็นการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดความพอเพียง ประกอบกับการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เน้นการให้น้ำหนักแก่ความเสี่ยงด้านล่าง ที่จะช่วยให้กลุ่มที่มีอำนาจต่อรองต่ำสามารถเผชิญและรับแรงกระแทกจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมได้

2.1.3 แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกระดับ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหลายๆ ด้าน ไม่จำกัดเฉพาะภาคเกษตรเท่านั้น แต่ในการดำเนินชีวิตของประชาชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ทุกด้าน ดังนั้นต้องมีการพึ่งพาอาศัยการแบ่งปันกันและร่วมมือกันกับสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคม ซึ่งเป็นการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติสุขและมีมิตรต่อกัน จึงสามารถแบ่งประเภทของเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 2 แบบ (ปริยานุช พิบุรสรารุช, 2549) ได้แก่

1) เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน คือ การพึ่งตนเองโดยยึดหลักของความพอเพียงทั้งทางความคิดและการกระทำในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองอย่างสุจริต ไม่โลภของที่ไม่ใช่ของตนเองเกินความต้องการจนต้องเบียดเบียนผู้อื่น แต่เป็นการยึดมั่นในหลักการดำเนินชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานของการรู้จักตนเองและการพัฒนาตนเองก่อนเป็นพื้นฐาน

แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับครอบครัว

- เศรษฐกิจพอเพียงในครอบครัวบุคคลทั่วไป เป็นการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน ความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพ มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพเดินทางสายกลางทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองได้

- เศรษฐกิจพอเพียงในครอบครัวเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจเพื่อการเกษตรที่เน้นการพึ่งพาตนเองเกษตรกรจะใช้เวลาความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดิน โดยเฉพาะแหล่งน้ำและกิจกรรมการเกษตรได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และความต้องการของเกษตรกรเองด้วยการนำเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งฐานการผลิตความพอเพียงมาใช้ในไร่นาตนเอง เน้นให้มีความ

หลากหลายของกิจกรรม การเกษตรในไร่นามีกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกัน กิจกรรมเสริมรายได้ ใช้แรงงานในครอบครัวทำงานอย่างเต็มที่ ลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนการผสมผสานกิจกรรมการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และประมงในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตทางสายกลางหลักการพึ่งพาตนเอง โดยใช้ตัวชี้วัดเพื่อประเมินการเรียนรู้เกี่ยวกับการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันในระดับต่างๆ ของสำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน ได้นำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมของโครงการสายใยรักแห่งครอบครัวฯ ได้ดังนี้

(1) การลดรายจ่าย เช่น การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ เพื่อใช้ในการบริโภค การใช้ปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพป้องกันศัตรูพืชใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นในการผลิตสินค้า ผลิตภัณฑ์อุปโภค บริโภคใช้เอง การนำวัสดุที่ใช้แล้วมาทำให้เกิดประโยชน์ ใช้สมุนไพรไล่แมลง ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น การลด ละ เลิก อบายมุข การงดซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย ลดการเที่ยวและไม่ใช้จ่ายจัดกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรม

(2) การเพิ่มรายได้ โดยการปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิด พัฒนาอาชีพให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพ การแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า การใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า เช่น การปลูกผักสวนครัวเพิ่มรายได้โดยการขายผักสวนครัวที่เหลือจากการบริโภคที่เพียงพอภายในครัวเรือนแล้ว การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการทำอาชีพเสริม

(3) การประหยัด เช่น การวางแผนการใช้จ่ายเงินเพื่อให้มีการเก็บออม มีกิจกรรมการออมโดยเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ เช่น กองทุนหมู่บ้านและอื่นๆ

(4) การเรียนรู้ ตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตใจสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม โดยการเลิกอบายมุข เช่น สุรา ยาเสพติด การพนัน มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือนไม่ก่อหนี้โดยไม่จำเป็นและเกินกำลังเป็นต้น

(5) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและประหยัด

(6) การเอื้ออาทรการแบ่งปัน โดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2) เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า คือ การแลกเปลี่ยน ร่วมมือ ช่วยเหลือกันเพื่อให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมให้เจริญอย่างยั่งยืน

แนวทางการดำเนินการกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้องเริ่มจากทำให้ตนเองพอเพียงไปสู่ครัวเรือนพอเพียง แล้วไปสู่ชุมชนพอเพียงการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน มีลักษณะดังนี้

(1) การลดรายจ่าย โดยการปลูกข้าว ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์มาเพื่อบริโภคในชุมชน การทำเกษตรอินทรีย์เช่นทำปุ๋ยและสารชีวภาพใช้ในการเกษตร กิจกรรมรณรงค์การประหยัด ลดรายจ่ายของชุมชนที่ไม่จำเป็น เช่น การจัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น

(2) การเพิ่มรายได้ โดยการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เช่น โรงสี โรงแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ทำการเกษตรผสมผสาน บริการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เป็นต้น

(3) การออม โดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหรือกลุ่มอื่นๆ ที่มีกิจกรรมการออมทรัพย์ เป็นต้น

(4) การดำรงชีวิต การจัดทำแผนชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี ผู้นำมีความโปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม ยึดหลักประชาธิปไตยและการทำงานแบบมีส่วนร่วม มีกฎระเบียบชุมชนใช้ปฏิบัติร่วมกัน มีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การต่อต้านยาเสพติด การเสริมสร้างคุณภาพ มีกิจกรรมเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันของชุมชนอยู่เสมอ มีเครือข่ายองค์กรชุมชนที่มีกิจกรรมสม่ำเสมอ

(5) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดระเบียบชุมชน เช่น การรักษาความสะอาดที่สาธารณะ การกำจัดขยะและมูลพิษที่ถูกต้อง มีกิจกรรมการรักษาดูแลแม่น้ำ ลำคลองและแหล่งน้ำ มีกิจกรรมอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ การช่วยกันรักษาสาธารณสุขของหมู่บ้าน

(6) การเอื้ออาทรการแบ่งปัน การเอื้ออาทรการแบ่งปันโดยการช่วยเหลือซึ่งกันกัน จัดสวัสดิการชุมชน เช่น กิจกรรมดูแลผู้สูงอายุ เด็ก คนพิการและผู้ด้อยโอกาสจากชุมชนกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน เช่น ชุมชนกลุ่มอาชีพ ชุมชนมีวิธีการช่วยเหลือตัวเองและสมาชิกในชุมชนเมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น

- แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ

การพึ่งตนเองได้และพอเพียงในระดับประเทศ กล่าวคือ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับประเทศ เป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงในระดับชุมชนต่างๆ เมื่อสมาชิกในชุมชนเหล่านั้นมีความพอเพียงแล้ว ชุมชนเหล่านั้นจึงคิดสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้สืบทอดภูมิปัญญาและบทเรียนจากการพัฒนาหรือร่วมกันลงมือ ทำการพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกันทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่ที่ประกอบด้วยชุมชนต่างๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นประเทศแห่งความพอเพียงได้ดีที่สุด มีการแบ่งประเภทของเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 2 แบบ เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน และเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า

2.1.4 ความหมายของระบบเกษตรประณีต

เกษตรประณีต เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ในการทำเกษตรผสมผสานโดยเริ่มต้นจากพื้นที่เล็กๆ ก่อนเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ และคุ้มค่ามากที่สุด เมื่อมีความรู้แล้วจึงขยายพื้นที่ ที่จะช่วยให้สามารถผลิตได้ให้เพียงพอต่อความต้องการของตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นในการทำเกษตรประณีตจะต้องถูกกำกับด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ตรงข้ามกับโลกหรืออยากมีเงินมากอย่างรวดเร็ว ซึ่งมักจะทำให้เกษตรกรประสบความล้มเหลวในที่สุด เช่นกรณีของเกษตรกรในภาคอีสานที่อยู่ในวังวนแห่งปัญหาในการประกอบอาชีพของตนเองที่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยหวังจะมีเงินสดจากการขายผลผลิตทั้งหมดคราวละมากๆ โดยที่เกษตรกรไม่ตระหนักรู้ว่าวิธีการดังกล่าวมีต้นทุนการผลิตสูงทุนการผลิตสูงถ้าพลาดพลั้งก็จะเกิดปัญหาหนี้สินได้ง่าย โดยที่

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ผู้มีประสบการณ์ที่เคยล้มลุกคลุกคลานในการประกอบอาชีพ การเกษตรตามแนวทางเดิมมาอย่างยาวนาน จึงมีความรู้ที่ชัดเจนว่าเกษตรประณีตจะเป็นทางเลือกเพื่อ เป็นทางรอดของเกษตรกรได้อย่างแท้จริง

คำว่า “เกษตรประณีต” มาจากคำว่า “เกษตร” ซึ่งหมายถึง ที่ดิน หุ่น นา ไร่ แดน เช่น พุทธเกษตร เกษตร ผู้ทำเกษตรกรรม และเกษตรกรรม คือการใช้ที่ดินเพาะปลูกพืชต่างๆ รวมทั้ง การเลี้ยงสัตว์ การประมง และการป่าไม้ ส่วนคำว่า “ประณีต” หมายถึง ละเอียดลออ เรียบร้อยงดงาม เช่น ฝีมือประณีต ทำอย่างประณีต (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) แต่สำหรับคำว่า “เกษตรประณีต” ใน ราชบัณฑิตยสถานไม่ได้มีการระบุเอาไว้ ดังนั้นหากนำคำสองคำมารวมกันระหว่าง เกษตร+ประณีต เป็น “เกษตรประณีต” จึงน่าจะหมายถึง การทำการเกษตรกรรมอย่างละเอียดลออ การดูแลใส่ใจเป็น อย่างดี เพื่อให้ได้ผลผลิตดี และผลตอบแทนที่สูง และจากการสืบค้นจากรากศัพท์ของคำว่า Intensive Agriculture ของต่างประเทศกลับพบว่าการทำเกษตรระดับสูง โดยมีความมุ่งหวังที่จะให้ได้ ผลผลิตที่สูง และการที่จะให้ผลผลิตที่สูงได้นั้นจะต้องใช้ปัจจัยการผลิตในส่วนของทุน และแรงงานใน อัตราที่สูงตามไปด้วย ผลผลิตที่ได้จะมีคุณค่าสูง แต่มักจะมีความเสี่ยงเช่นกัน การเกษตรแบบนี้มักจะ พบในพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่น และราคาที่ดินค่อนข้างจะสูง จึงต้องใช้ที่ดินน้อยแต่นั่นจัดการ เพื่อให้เกิดผลตอบแทนต่อพื้นที่สูงสุดนอกจากนั้นยังพบว่า Intensive Agriculture เป็นการทำการเกษตร อย่างเข้มข้นหรือการเกษตรเร่งรัด เป็นการทำการเกษตรที่ต้องการให้ได้ผลตอบแทนสูงสุดตามที่ได้ กล่าวไปแล้ว จึงต้องมีวางแผนการใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่ามีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับการผลิต มีการใช้ปุ๋ย ยา สารเคมีเข้ามาเกี่ยวข้องในระบบการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุด นับเป็นการผลิตในเชิงการค้า (ธัญญา จิตต์สงวน และคณะ, 2544) จากการวิเคราะห์ถึงข้อดี และข้อเสียของการทำเกษตร แบบเข้มข้น (Intensive Agriculture) ส่วนที่เป็นข้อดีคือ จะได้ผลผลิตต่อไร่สูง และเมื่อนำมาคำนวณ ต้นทุนการผลิตแล้วจะทำให้ผู้บริโภคได้สินค้าที่มีราคาถูกลง และสามารถผลิตอาหารได้เพียงพอต่อความ ต้องการ และสำหรับข้อเสียนั้นพบว่ามีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเนื่องจากการใช้ ปุ๋ย และสารสารเคมีในการผลิต หรืออาจมีสารพิษที่ตกค้างถึงผู้บริโภคได้ (Wikipedia, 2544) อย่างไรก็ตามการผลิตแบบนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตในระบบเกษตรกระแสหลักเป็นแนวทาง ในการส่งเสริมและพัฒนาด้านการเกษตรของไทยมากกว่า 40 ปีแนวทางดังกล่าวเครือข่ายปราชญ์ใน ฐานะที่ผู้ที่เคยเดินตามแนวทางนี้มาก่อนและได้ประสบการณ์ล้มเหลวมาแล้ว จึงพยายามที่จะชักจูงให้ เกษตรกรรายย่อยในภาคอีสานได้เปลี่ยนกระบวนคิดจากเกษตรกระแสหลัก (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2535) ซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย เช่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถูก ทำลาย เริ่มจากปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ปัญหาดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ที่เกิดจากการใช้ ปุ๋ยเคมีเป็นเวลานานและปัญหาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชทำให้เกิดสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อมและ ทำลายความสมดุลตามธรรมชาติ ส่วนตัวของเกษตรกรเองก็มีปัญหาทางเศรษฐกิจเนื่องจากต้นทุนการ ผลิตสูงกว่ารายได้ อีกทั้งไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนเองได้ อีกทั้งยังมีผลกระทบต่อสุขภาพ ของเกษตรกรและผู้บริโภค จากการใช้สารเคมีในระบบการผลิต อีกทั้งยังเป็นการทำลายภูมิปัญญาไทยที่เคย มีในการทำการเกษตรมาแต่โบราณ การทำเกษตรประณีตที่เริ่มต้นจากพื้นที่น้อยๆ ด้วยกระบวนการ เรียนรู้อย่างจริงจังจะช่วยเป็นการฟื้นฟูให้ภูมิปัญญาดังกล่าวค่อยๆ กลับคืนมา (อานันท์ ต้นโช, 2549)

ผาย สร้อยสระกลาง และคณะ (2549) กล่าวว่าในการทำเกษตรประณีตนั้น จะต้องอาศัยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักการพึ่งตนเองตามแนวทางพระราชดำริ โดยเริ่มจากการรู้จักตนเอง ด้วยการรู้จักพอ รู้จักอดรื้อร้าวเพื่อลดรายจ่าย และการรู้จักออมด้วยการออมน้ำ ออดดิน ออมสัตว์ ออมไม้ยืนต้น ออมเงิน ส่งสมกัลยาณมิตร และส่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาอาศัยธรรมชาติด้วยหลักอภิพริหานิยธรรม ยึดหลักที่ว่าไม่มีใครรู้ทุกเรื่อง การประชุมกันอย่างสม่ำเสมอของผู้ที่สนใจเกษตรประณีตทำให้เกิดประโยชน์จากการระดมสมอง จนเกิดชุดความรู้ในการทำเกษตรประณีต และพัฒนาต่อยอดเป็นอุตสาหกรรมชุมชนธุรกิจชุมชน กลายเป็นคลังชุมชนและต่อยอดเศรษฐกิจพอเพียง ในขณะที่ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ฉายา “ปราชญ์ชาวบ้านผู้ไม่ยอมหยุดเรียนรู้” มีความเห็นว่าการทำเกษตรประณีตนั้นไม่ใช่เป็นเพียงกิจกรรม แต่เป็นกระบวนการ วิธีเรียนและวิธีทำต่อไปคนที่อยู่ในภาคการเกษตรจะทำอะไรจะต้องมีความประณีตมากขึ้น และทำแบบผสมผสาน ดูแลเอาใจใส่ หมั่นศึกษาหมั่นทดลองต่อไปการทำเกษตรประณีตก็จะกลายเป็นวิธีเรียน วิธีทำของชาวบ้าน ซึ่งจะไปสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์, 2550)

2.1.5 หลักการทำเกษตรประณีต

การทำเกษตรประณีตให้ประสบความสำเร็จนั้นเกษตรกรจะต้องมีปัจจัยพื้นฐาน 5 ด้าน คือ (ปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน, 2547)

1) **ความรู้** และกระบวนการเรียนรู้ เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการทำเกษตรประณีต เกษตรกรจะต้องความรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเอง เช่น ความรู้ในการจัดการเรื่องดิน น้ำ พืช สัตว์ ในกระบวนการดำเนินการจะมีศูนย์เรียนรู้ ที่มีผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดทั้งแนวคิดและประสบการณ์ รวมทั้งการปฏิบัติตนของปราชญ์ที่เป็นรูปธรรมให้กับผู้สนใจทั้งในและนอกเครือข่าย เครือข่ายและศูนย์เรียนรู้จะจัดให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีเวทีพูดคุยในระดับต่างๆ ทั้งในกลุ่ม และเครือข่าย นอกจากนั้นยังต้องเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์และทางอินเทอร์เน็ต และสมาชิกต้องมีเวลาในการเรียนรู้กับเครือข่าย

2) **ทุน** เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญ ประกอบด้วยทุนทางสุขภาพต้องมีแรงงานที่แข็งแรงในครัวเรือนทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทุนทางสังคม ได้แก่ ญาติสนิทมิตรสหายที่จะมีมารวมตัวกันอย่างต่อเนื่องเพื่อร่วมคิดร่วมเรียนรู้และร่วมทำ ทุนที่เป็นเงิน สำหรับสร้างที่อยู่อาศัย ซื่อพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ สร้างคอกสัตว์ และทุนทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ที่ดิน ซึ่งควรมีที่ดินไม่น้อยกว่า 1 ไร่ สำหรับเป็นพื้นที่ในการผลิตต้นไม้แหล่งน้ำ

3) **การจัดการ** เป็นหัวใจที่สำคัญที่สุด เพราะการจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปได้ให้เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ และการจัดการบวกกับความรู้เดิมจะช่วยให้เกิดความรู้เดิมจะช่วยให้เกิดความรู้ใหม่ในการแก้ปัญหาต่างๆได้ การจัดการประกอบด้วย การวางแผน ในการวางแผนนั้นต้องมีความสอดคล้องกับเป้าหมายชีวิต มีการวางแผนการใช้พื้นที่ เช่น อยู่อาศัย แหล่งน้ำ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ปลูกไม้ใช้สอยปลูกสมุนไพร ปลูกพืชล้มลุก และพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเน้นความสมดุลและการเกื้อกูลกันของพืช

และสัตว์ให้เกิดระบบนิเวศน์ แผนการตลาด มีการแบ่งหน้าที่ในครอบครัว และมีเวทีระดมสมองของ เครือข่าย

4) การประเมินผล มีการเตรียมการจดบันทึกบัญชีรับ – จ่าย บันทึกการใช้ แผนงาน บันทึกปริมาณผลผลิตที่ได้รับ และต้องมีทุนที่พอเพียงเป็นตัวสนับสนุน แรงบันดาลใจให้การ ดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์

5) มีพื้นฐานความคิดที่จะดำรงอยู่ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือการเน้น ชีวิตที่มีความสุขแทนชีวิตที่ร่ำรวยด้านวัตถุและทรัพย์สินเงินทอง เป็นชีวิตที่เรียบง่ายประหยัดและอด ออมไม่หรูหราฟุ่มเฟือย

การทำเกษตรประณีตอย่างเข้มข้นเป็นตอนจะส่งผลให้ประสบผลสำเร็จ อีกทั้งการดำเนินการ ควรเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนแนวคิด คือ เกษตรกรจะต้องหันมาพึ่งตนเองให้มากโดยยึดหลัก ธรรมชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่เน้นการพึ่งพาสถาปัตย์ ปรับวิถีชีวิตให้พออยู่พอกินไม่หวังผล อย่างรวดเร็ว ซึ่งประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากเกษตรกรอยู่ในโลกของวัตถุนานาจึง ประชาชน (วปอ. ภาประชาชน คือ หลักสูตรการอมรมของมหาวิชาลัยภูมิปัญญาไทอีสานคือถิ่น ซึ่ง ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นสถาบันในการทำงานขยายเครือข่ายในระยะยาวของสมาชิกเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน ร่วมกับมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อผลิตเกษตรกรต้นแบบ)” เน้นหนักไป ในทางการปรับวิถีชีวิตด้านการเกษตรก่อนลงมือทำ และเมื่อผ่านการปรับกระบวนการทัศน์แล้ว เกษตรกร จะเกิดแรงบันดาลใจ พร้อมกับลงมือทำงานอย่างแข็งขัน จากนั้นจะเริ่มแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับ เกษตรในด้านต่างๆ เช่น เรื่องดิน น้ำ และพืชต่างๆ โดยอาศัยหลักการทางธรรมชาติผสมผสานกับ ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ อันจะนำไปสู่ความสำเร็จได้ เช่น เมื่อเราปลูกกล้วยบริเวณโคนต้น ก็สามารถ ปลูกพริก มะเขือ ผักต่างๆ หรือหาปลูกไม้ยืนต้นเช่น ตะเคียนทอง ยางนา พะยอม ฯลฯ พืชแต่ละชนิด ก็สามารถป้องกันแดงให้กันและกัน นับเป็นการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างมาก ดังคำกล่าวที่ว่า “เวลา รดน้ำลงไป พริก มะเขือ มีรากอยู่ผิวดิน ก็จะดูดน้ำผิวดินไปใช้ ก่อนที่น้ำจะซึมไปให้พวกตะเคียนทองได้ ดูดกิน พวกหญ้าก็เหมือนกันไม่ต้องถอน มันไม่ได้แย่งอาหารหรอก แต่ป้องกันไม่ให้น้ำระเหยเร็วกว่า ปกติ เวลาตายก็กลายเป็นปุ๋ยอีก” (คำเตือน ภาชี, 2549)

2.1.6 แนวทางสู่วิถีเกษตรประณีต

การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมให้มีความสุขไม่มีโรคภัยเบียดเบียนและไม่มีหนี้สินล้นพ้นแต่เป็นความ ปรารถนาสูงสุดของบุคคล เหนือเช่นเดียวกับเกษตรกรไทย หรือแม้กระทั่งสมาชิกเครือข่ายปราชญ์ ชาวบ้านภาคอีสานที่พยายามหาทางออกให้กับชีวิตตนด้วยการหันมาทำเกษตรประณีต เพื่อการพึ่งพา ตนเองและพึ่งพากัน ซึ่งต่างก็แสวงหาความสำเร็จ และความสุขในชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจ พอเพียง อย่างไรก็ตามจากการทำงานของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านซึ่งมีความพยายามในการที่จะ ขยายแนวคิดดังกล่าวไปสู่สมาชิกให้มีการทำเกษตรประณีตมากขึ้น โดยที่เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมี ความเชื่อว่า หากสมาชิกทำแล้วจะสามารถชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในอาชีพ

แต่ภายใต้กระบวนการขับเคลื่อนและการขยายแนวความคิดดังกล่าวของเครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นไปด้วยความล่าช้า และเกิดการยอมรับยังไม่มากนัก ผู้วิจัยจึงได้พยายามในการที่

จะศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อประกอบการอธิบายก็พบว่า ในการยอมรับแนวคิดใดๆ นั้นน่าจะมาจากความต้องการก่อนเป็นเบื้องต้น ซึ่ง (โยธิน ศันสนยุทธ, 2530) ได้อธิบายว่าความต้องการเกิดขึ้นจากสภาพทางร่างกายและสภาพทางจิตใจของคน นอกจากนั้นท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2538) ยังได้อธิบายถึงความต้องการ หรือความอยากของมนุษย์ ซึ่งเรียกว่า กิเลส มีอยู่ 3 อย่าง คือ 1) กามตัณหา คือ ความอยากในกามคุณทั้ง 5 คือ ความอยากหรือปรารถนาในสิ่งน่ารักใคร่พอใจซึ่งอาจเป็น รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส มิใช่หมายถึงความต้องการทางเพศเพียงอย่างเดียว 2) ภวตัณหา คือ ความอยากมี อยากเป็น อยากได้ และ 3) วิภวตัณหา คือ ความไม่อยากมี ไม่อยากเป็น ไม่อยากได้ หากเมื่อเทียบกับหลักธรรมของพุทธศาสนา เปรียบได้กับอริยมรรค 4 คือ ลาก ซึ่งได้แก่ ทรัพย์ศฤงคาร (สิ่งที่ทำให้เกิดความรัก, ความใคร่) เงินทอง ยศ ได้แก่ ตำแหน่ง เหยียดบุตรา ปริญา วิทญาณะ สรรเสริญ ได้แก่ ความเคารพนับถือจากผู้อื่น และความสุข ทั้งในร่างกายและจิตใจ

จากแนวคิดทฤษฎีความต้องการดังกล่าว การทำเกษตรประณีต จึงเป็นปัจจัยพื้นฐานแห่งความต้องการของเกษตรกร ที่จะต้องดำเนินการผลิตต่อไปเพื่อจะได้มีอยู่มีกินอย่างมีความสุข ซึ่งทุกคนจะต้องแสวงหา และเมื่อมีอยู่มีกินสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง มีความพร้อมด้านปัจจัยการผลิตก็จะดำเนินกิจกรรมต่อไปอย่างต่อเนื่อง และหากดำเนินการต่อไปไม่ได้ (Grigg, D, 1995) ซึ่งขาดความพร้อมด้านปัจจัยการผลิตก็ต้องออกจากระบบเพื่อแสวงหาแนวทางใหม่ในการที่จะดำรงชีพต่อไป และจากแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาของการทำเกษตรประณีต ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบของการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ยังพบว่ายังมีปัญหาในด้านการยอมรับ และการขยายตัว และอาจมีสภาพเช่นเดียวกับรายงานวิจัยเรื่องการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการเกษตรกรรมยั่งยืนของ (นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร, 2547) ซึ่งระบุว่า การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะการทำเกษตรกรรมยั่งยืนมิได้เป็นเฉพาะเรื่องการเปลี่ยนวิธีการผลิต หรือเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เกษตรกรรมยั่งยืนเป็นเรื่องของการทวนกระแสหลัก และทวนกระแสบริโภคนิยม เกษตรกรจึงต้องเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนความคิดตลอดจนความพึงพอใจถึงระดับจิตวิญญาณ เกษตรกรจึงจะยืนหยัดอยู่อย่างทวนกระแสได้ จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ด้วยการเรียนรู้และปฏิบัติ กระบวนทัศน์จะไม่เปลี่ยนด้วยความเชื่อและการรู้เพียงอย่างเดียวแต่ต้องมีการกระทำ การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจึงเป็นรูปธรรม ถึงแม้ว่าจะมีผลเป็นรูปธรรมทางเกษตรกรรมยั่งยืนแล้ว ยังจะต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะสอดคล้องกับความเชื่อและวิถีการผลิตพร้อมกันด้วย และยังคงต้องยืนหยัดในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ไม่ว่าจะมีการสนับสนุนจากหน่วยงานใดหรือไม่ก็ตาม หรือเมื่อประสบปัญหาใดๆ ก็พยายามแก้ไขปัญหามาไม่ทอดทิ้งง่ายๆ ในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ได้กำหนดเป็น 2 ช่วง คือ ระยะกำลังปรับเปลี่ยน และปรับเปลี่ยนแล้ว ซึ่งเกษตรกรที่กำลังอยู่ในระยะกำลังปรับเปลี่ยนสามารถที่จะกลับไปสู่ระบบการเกษตรกระแสหลักได้ทุกเวลา เกษตรกรต้นแบบได้ระบุว่า สาเหตุที่ทำให้ตนละทิ้งเกษตรกรรมยั่งยืนมี 5 ประการ คือ

- 1) ครอบครัวแตกแยกหมดกำลังใจมีความท้อแท้ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน
- 2) มีหนี้สินมากล้นพันตัว ไม่มีเงินลงทุนและไม่มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว
- 3) ไม่มีแรงงานและกำลังร่างกายที่ดีพอ
- 4) พื้นที่ไม่เหมาะสม
- 5) กฎหมายในด้านเกษตรไม่คุ้มครองการทำเกษตรแบบยั่งยืน

นอกจากนั้นยังพบว่าการรวมกลุ่มเป็นบรรยากาศที่เอื้อในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ เพราะ กระบวนทัศน์เกษตรกรรมยั่งยืนเป็นการทวนกระแสเศรษฐกิจบริโภคนิยมและเกษตรพาณิชย์ ซึ่ง เกษตรกรต้องมีกำลังใจที่เข้มแข็งอย่างมากจึงจะฝ่าข้ามไปได้ การมีกลุ่มผู้ทำเกษตรกรรมยั่งยืนจะเป็น กำลังใจซึ่งกันและกันไม่รู้สีกว่าตนทำเกษตรยั่งยืนเพียงลำพัง มีกลุ่มที่จะคอยช่วยเหลือกัน แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างกันเป็นการประสานพลังความคิด ปัญหา ก่อตัวเป็นเสมือนชุมชนหนึ่ง

0

2.1.7 ความหมายของวิถีชีวิต (Lifestyle or Style of Life)

จากการศึกษาตำรา เอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต (Lifestyle or Style of Life) พบว่า มีการใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันกับคำว่าวิถีชีวิต ได้แก่ คำว่า แบบแผน ชีวิต การดำเนินชีวิต รูปแบบชีวิต ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

Chiew, Eddie. (2001) ให้ความหมายว่า วิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตโดยภาพรวม ของบุคคลซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ลักษณะและค่านิยมของบุคคลนั้น นอกจากนี้ ได้มีผู้ให้ความหมายของ วิถีชีวิตไว้อย่างแตกต่างกัน เช่น

Allport, G.W. (1935) ให้ความหมายว่า แบบแผนชีวิต หมายถึง นิสัยที่ ประพฤติในการ ดำรงชีวิต เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหาร การดูแลสุขภาพ การประกอบอาชีพ และ การช่วยเหลือสังคม

Mitchell, R.K., B.R. Agle, and D.J. Wood. (1997) ให้ความหมายของ วิถีชีวิตว่า หมายถึง แบบแผนของการแสดงพฤติกรรมของบุคคลซึ่งเป็นไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และ ความสามารถในการเลือกแสดงพฤติกรรมนั้น

Walker; Schrist; & Pender 1987; citing Singer (1982) ให้ความหมายของวิถีชีวิตว่า เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตหรือแบบแผนของการปฏิบัติของ ประชาชนในเรื่องการทำกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละวัน

Kulbok; Earls, Montgomery (1988) ให้ความหมายว่า วิถีชีวิต หมายถึง การที่บุคคล แสดงออกถึงพฤติกรรม การดำเนินชีวิต ซึ่งบุคคลนั้น ได้เลือกแล้ว โดยที่มีผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย ของคนนั้น ในด้านดีหรือไม่ดีก็ได้

จากความหมายดังกล่าว พอสรุปได้ว่า วิถีชีวิตหมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันของ บุคคลที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของบุคคลนั้นๆ สำหรับวิถีชีวิตเกษตรกรรมแบบผสมผสานหมายถึงรูปแบบ และแนวทางการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบผสมผสาน

2.1.8 แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต

มนุษย์ทุกคนล้วนมีศักยภาพในตนเองและมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ ของแต่ละบุคคล แต่เป้าหมายที่แท้จริงของมนุษย์อาจไม่แตกต่างกัน นั่นก็คือ ชีวิตที่มีความเจริญงอกงามและมีความสุข จะต่างก็เพียงแต่วิธีการหรือวิถีการดำเนินชีวิตซึ่ง แต่ละบุคคลเลือกที่จะเดินทางไปสู่เป้าหมายของตนเอง การดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล ย่อมเป็น ผลมาจากแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตหรือประสบการณ์การเรียนรู้ของบุคคลนั้นๆ

จากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่หลากหลาย ดังนี้
 ประเวศ วะสี (2538) ได้กล่าวถึงการดำรงชีวิตที่มีคุณค่าหรือมีวิถีที่ถูกต้อง ทุกคนควรจะพัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยการดำรงชีวิตที่มีคุณค่า 5 ประการ คือ เบญจวิถี ดังนี้

1) ปลุกมโนสำนึกแห่งความเป็นมนุษย์ จุดเริ่มต้นของการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า อยู่ที่การปลุกมโนสำนึกแห่งความเป็นมนุษย์ของตนเองให้ตระหนักรู้ว่า เรามีศักยภาพที่จะเรียนรู้ที่จะรักและที่จะเป็นอิสระ คือ พ้นจากความบีบคั้นใด มโนสำนึกทำให้เกิดพลังอำนาจแห่งเจตจำนง พลังนี้ก่อให้เกิดพลังชีวิต ช่วยให้ชีวิตดำรงอยู่ได้และมีความสำเร็จ

2) สัมผัสเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ ในสังคมสมัยใหม่ ชีวิตและการทำงานของคน อยู่กับความเทียม ทำให้แปลกแยกจากธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ ชีวิตมนุษย์ที่แปลกแยกจากธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ทำให้เกิดปัญหาทางจิต สังคม และปัญญา อันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาต่างๆ เป็นอันมาก ในสังคมปัจจุบันชีวิตที่มีคุณค่าต้องพยายามให้สัมผัสกับธรรมชาติและสัมผัสกับ ชีวิตเพื่อนมนุษย์ไว้มาก เพื่อพัฒนาจิตใจให้ละเอียดอ่อน และพัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้น ซึ่งจะทำให้ชีวิตมีคุณค่ายิ่งขึ้น

3) ขยายความรักเพื่อนมนุษย์ละความรักธรรมชาติออกไปอย่างกว้างขวางโดย ปราศจากเงื่อนไขทางลัทธิ อุดมการณ์ หรือชนชั้นใดๆ ให้จิตใจเต็มไปด้วยมิตรไมตรีและเอื้ออาทรต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย มีความรักสากล เมื่อทำได้ดังนี้มากขึ้นเรื่อยๆ จิตใจจะสงบ ประสบความงาม ความสุขและอิสรภาพ ทำให้อยู่ในฐานะที่พร้อมจะเรียนรู้จากทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกสถานการณ์ตาม ความเป็นจริงตามปกติมนุษย์เรียนรู้ได้ยากเพราะมัวไปข้องติดอยู่ในอารมณ์ แต่เมื่อมีความรักสากล แล้ว สามารถเรียนรู้ได้จากคนทุกคนและจากทุกสถานการณ์ จะทำให้มีศักยภาพมาก

4) รวมกลุ่มทำให้เกิดความเป็นชุมชน การรวมกลุ่มของบุคคลจำนวนหนึ่งที่มี วัตถุประสงค์ร่วมกัน ร่วมกันมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้และการกระทำร่วมกัน และมีองค์กรจัดการ จะเกิดความอบอุ่นและความสุขอย่างท่วมท้น มีพลังการเรียนรู้และพลังการสร้างสรรค์สูงมาก เมื่อเกิดสภาพดังกล่าวขึ้นเรียกว่า ความเป็นชุมชน และเครือข่ายของชุมชน จะทำให้แก้ปัญหาได้ ทุกชนิด

5) การเป็นบุคคลเรียนรู้ ในยุคสมัยแห่งความสลับซับซ้อนและความเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว คนทุกคนต้องเป็นบุคคลเรียนรู้และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม สามารถเรียนรู้ได้ จากทุกคนและทุกสถานการณ์ การรู้อะไรแจ่มแจ้งทำให้เกิดความสุข เพราะทำให้เกิดอิสรภาพ หรือ การหลุดพ้นจากความไม่รู้ ความไม่รู้ทำให้เกิดความบีบคั้น การเรียนรู้ที่ถูกต้องทำให้รู้ความจริง เกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์และสังคมทั้งทางวัตถุธรรมและนามธรรม รวมไปถึงจนถึงทางวิญญาณ การรู้ ความจริงทำให้มีศักยภาพสังคมเรียนรู้ และบุคคลจะต้องเป็นบุคคลเรียนรู้ การเรียนรู้ทำให้ชีวิตมี คุณค่ายิ่งขึ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544) ได้กล่าวถึงแนวคิดวิถีชีวิตที่จะดำรงคุณค่าหรือ เพิ่มคุณค่าให้กับชีวิตไว้ดังนี้

- 1) สร้างสมดุลทางกายภาพ คือ การทำให้ร่างกายแข็งแรง สุขภาพกายดี
- 2) สร้างสมดุลทางจิต คือ การทำให้จิตมีความมั่นคง สุขภาพจิตดี
- 3) สร้างสมดุลทางสังคม คือ การทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น กลุ่มเพื่อนมั่นคง
- 4) สร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ คือ การทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง
- 5) สร้างสมดุลทางจิตวิญญาณ คือ การมีคุณธรรมจริยธรรม ทำประโยชน์ตน พร้อมๆ ไปด้วยกับประโยชน์ท่านด้วย

6) ส่งเสริมสมดุลทางธรรมชาติ คือ การทำให้ธรรมชาติคงความหลากหลาย สามารถรักษาความสมดุลในระบบนิเวศ

สุเมธ ตันติเวชกุล (2543) ได้กล่าวถึงแนวคิดวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่มีมิติครอบคลุมถึง 4 ด้าน คือ 1) มิติด้านเศรษฐกิจ 2) มิติด้านจิตใจ 3) มิติด้านสังคม และ 4) มิติด้านวัฒนธรรม ซึ่งในมิติด้านจิตใจ หมายถึง การมีจิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณและ พอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ ปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาในการดำรงชีวิต นั่นคือ การดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล ซึ่งมีความหมายดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไป ตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด หากกล่าวโดยสรุปคือ หันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นพื้นฐานของความมั่นคง ในการดำรงชีวิต ที่ส่งผลให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ

- 1) การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ
- 2) การพึ่งตนเองทางด้านสังคม
- 3) การพึ่งตนเองทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ
- 4) การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี
- 5) การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ ธวัชชัย พิษผล (2549); Senge, P.M. (1990). ได้อธิบายไว้ว่าแนวความคิดการดำเนินชีวิต แบบเศรษฐกิจพอเพียง เราสามารถยึดเป็นหลักในการปฏิบัติได้กับทุกอาชีพ นั่นคือ

- 1) การจะทำงานอะไรต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้ก่อน ต้องมีสติจึงจะเกิดปัญญา
- 2) ต้องมีความอดทนมุ่งมั่น ยึดหลักธรรมะ ความถูกต้องจะทำให้เราสามารถ เผชิญหน้ากับทุกสิ่งทุกอย่างได้โดยไม่หวาดกลัว
- 3) ต้องมีความอ่อนน้อมถ่อมตน เรียบง่ายและประหยัด
- 4) ทำงานโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ไม่หวังผลอันใด เมื่องานนั้นสำเร็จ ลุล่วงสิ่งที่เราจะได้รับก็คือ ความสุขในการที่เราทำเพื่อผู้อื่นนั่นเอง
- 5) ต้องรับฟังความคิดเห็นและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นบ้าง เพื่อไม่ให้เกิด การทะเลาะเบาะแว้งกัน
- 6) ควรมีความขยันหมั่นเพียร และมีความตั้งใจจริงในการทำงานเพื่อที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ
- 7) ต้องมีความสุจริตและมีความกตัญญูซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด
- 8) ควรพึ่งตนเองให้ได้ก่อนที่จะพึ่งคนอื่น และส่งเสริมคนเก่ง คนดี ไม่อิจฉาเพื่อน ร่วมงาน
- 9) ทำอย่างใดมาจะได้ผลอย่างนั้นตอบแทน ทรงสอนว่าถ้าปลูกมะม่วงก็จะได้ มะม่วง ถ้าปลูกความดีก็จะได้ความรักกลับมา

10) ต้องมีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ครอบครัว สังคม และประเทศชาติจึงจะอยู่รอดได้ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาวิถีชีวิตกับการพัฒนาการทำเกษตรประณีต มีแนวความคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร

2.1.9 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สุภางค์ จันทวานิช (2531) ได้กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหา ของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ ส่วนกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในเชิงการวิภาษ (Dialectic) ซึ่งชาวบ้านจะค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ (Rogers, E.M. and Shoemaker, 1992) ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านตลอดจนนิสัยใจคอของชาวบ้าน สะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตัวเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล (Rajeki, D. W. ,1982). การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นตัวนำของการพัฒนาลงสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ชนิษฐา กาญจนสินนท์ (2536) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตามแผนในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการดำเนินการประเมินผลโดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าวสมาชิกชุมชนเข้าร่วมด้วย อันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเอง ในการทำงานพัฒนา

กมล สุตประเสริฐ (2537) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการวิจัยที่จัดกระทำโดยผู้ปฏิบัติการเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการแก้ไขปัญหาโดยทันที และต้องกระทำเป็นหมู่คณะร่วมกัน ขยายความอีกได้ว่า เป็นการวิจัยที่ต้องอาศัยกระบวนการทำงานร่วมกันที่จะต้องสืบสวนสอบสวนหาปัญหาและข้อโต้แย้งร่วมกันเป็นกลุ่ม วิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหา โดยเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างจะลำเอียงไปในทางกระบวนการประชาธิปไตย

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของ

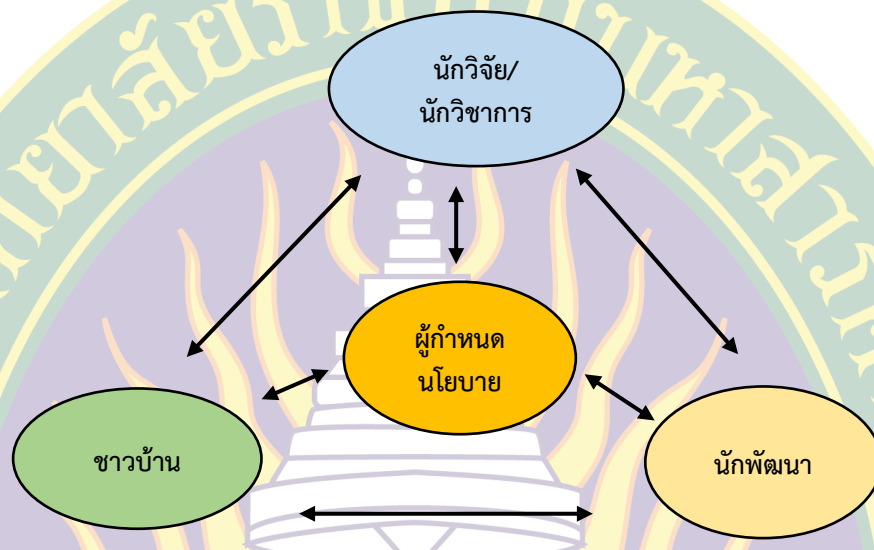
การเปลี่ยนแปลงอยู่กับการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย (Shaw, Marwin F. and Jack M. Wright., 1967). ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต อุปสรรคและปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหมายความว่า การร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนากับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และเพื่อให้เห็นภาพแห่งคุณลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด

หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้อยโอกาสได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ (Polanyi, M. 1966). รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นธรรม ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในรายละเอียด พันธุ์ทิพย์ รามสูต (2550) อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ โดยประกอบด้วย

- 1) ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับนักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์/สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์
- 2) ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม
- 3) สนใจปริทัศน์ (การวิจารณ์) ของชาวบ้าน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้เปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็นปัญหา
- 4) การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านและคนยากจนด้อยโอกาสสามารถมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้นคุณลักษณะสำคัญของงานวิจัยรูปแบบดังกล่าวเมื่อเทียบกับงานวิจัยแบบดั้งเดิม สามารถสรุปได้จากผลงานความคิดของ พันธุ์ทิพย์ รามสูต ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.6 การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ที่มา: สุภางค์ จันทวานิช (2531)

Hill, T. & R. Westbrook. (1997). ในแง่บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น สุภางค์ จันทวานิช (2531) อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น เป็นการผสมผสานความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยของนักวิจัย และวัตถุประสงค์ของนักวิจัยและนักพัฒนา ควบคู่ไปกับการต้องการความรู้ และประสบการณ์ของผู้ถูกวิจัย ดังนั้นการดำเนินการและผลของการวิจัยจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัตินี้ มักจะประกอบไปด้วยบุคคล 3 ฝ่าย ประกอบด้วย (1) บุคคลเป้าหมายอาจเป็นผู้แทนของกลุ่มบุคคลเป้าหมาย หรือชุมชนที่จะทำการศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับตนเองดีที่สุด (2) นักวิจัย เป็นผู้แทนของนักวิชาการที่มีความสนใจในการวิจัยและพัฒนา ซึ่งเป็นคนนอก นักวิจัยนี้เป็นฝ่ายผู้รู้และเชี่ยวชาญเรื่องแนวความคิด ทฤษฎีและระเบียบวิธีการวิจัย และ (3) นักพัฒนาเป็นกลุ่มผู้มีความรู้และมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งแม้ว่าเป็นคนนอก แต่ก็นับว่าเป็นบุคคลที่ค่อนข้างจะใกล้ชิดกับบุคคลเป้าหมายของการพัฒนาหรือบุคคลกลุ่มแรกมากที่สุด ซึ่งบางครั้งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยและนักพัฒนาอาจเป็นบุคคลเดียวกันก็ได้

โดยสรุปการกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม คือ การจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะฉะนั้น การจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วม จะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่ต้องทำควบคู่กันไปโดยมีเป้าหมายอยู่ที่การส่งเสริมให้บุคลากร และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาให้ได้มากที่สุด ในรูปของการรวมตัวเป็นองค์กรโดยมีนักวิจัยภายนอกชุมชนทำหน้าที่เป็นนักจัดองค์กร ช่วยอบรมความรู้และทักษะของการทำวิจัยให้แก่ชุมชน และระวางในการ

ครอบงำความคิด และการตัดสินใจของชุมชนและส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นผู้มีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการ PAR โดยให้การช่วยประสานงาน การให้ความรู้ทางวิชาการ และเทคนิคต่างๆ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาสำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเกี่ยวกับเกษตรประณีตและเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

อุทัย อันพิมพ์ (2554) ได้ทำการศึกษา การจัดการความรู้เพื่อการทำเกษตรประณีตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า รูปแบบการจัดการความรู้เกษตรประณีตต้องสมาชิกเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน สมาชิกให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ ด้วยการใช้ความรู้สีกผ่านกระบวนการสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิกและนอกเครือข่าย เพื่อยกระดับความรู้ของตนให้ไปสู่ความรู้ที่ชัดเจน แล้วกลับมาเป็นความรู้สีกแบบฝังลึกอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจากการศึกษา พบว่ารูปแบบเกษตรประณีตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิกเครือข่ายพบว่ามี 3 รูปแบบ คือ 1) แบบพออยู่พอกิน ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน 2) แบบเหลืออยู่เหลือกิน ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเหลือก็แบ่งปันและจำหน่าย 3) แบบยั่งยืน เป็นการผลิตที่ตั้งอยู่บนฐานความรู้ จะผลิตเพื่อบริโภค และสร้างรายได้แก่ครัวเรือนอย่างยั่งยืนจากอาชีพทำการเกษตรซึ่งแต่ละรูปแบบก็จะมีจัดการความรู้ที่แตกต่างกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าการจัดการความรู้เกษตรประณีตเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอันนำไปสู่ความผาสุกของเกษตรกร

กิริติพร จูตะวิริยะ และพัชรินทร์ ลาภานันท์ (2557) ทำการศึกษาผ่านประสบการณ์เกษตรกรสมาชิกเครือข่ายเกษตรผสมผสาน อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรผสมผสานเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่ช่วยเกษตรกรในการคลี่คลายปัญหา อันเป็นผลจากการทำเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งสู่การผลิตเชิงเดี่ยวหรือการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อ ขายสู่ท้องตลาด ซึ่งได้ส่งผลต่อความเสื่อมโทรมและการลดลงของทุนธรรมชาติและทุนการเงิน การปรับระบบการผลิตสู่เกษตรผสมผสานที่มีรากฐานจากการใช้ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ ทำให้เกษตรกรสามารถฟื้นฟูและสั่งสมทุนธรรมชาติ ทุนการเงิน รวมถึงทุนทางกายภาพที่หดหายและถดถอยไปจนสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

พัชรพรรณ ยาโน (2552) ได้ทำการศึกษา วิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร พบว่า รูปแบบการทำเกษตรแบบผสมผสานมีหลักการสอดคล้องกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและยังสอดคล้องกับระบบเกษตรกรรมยั่งยืนอื่นๆ เช่น วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ พุทธเกษตร เกษตรกรรมธรรมชาติ อีกทั้งพบว่า อาชีพเกษตรกรรมนอกจากจะทำได้เป็นการหาเลี้ยงชีพแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต และเป็นหนทางแห่งการพัฒนาตนเองไปสู่ความสมบูรณ์ของการเป็นมนุษย์ 2) หลักคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรแบบผสมผสานสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน มีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง คือ มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง และ ปฏิบัติตนสอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม นอกเหนือจากการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังยึดหลักการปฏิบัติตามวิถีทางธรรมชาติ ทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่น มีความพึงพอใจในชีวิต และ

มีความสุขอย่างยั่งยืน 3) อุปสรรคและความสำเร็จ พบว่าปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ ปัญหาจากภัยธรรมชาติและจากการทำการเกษตรแบบ สวนกระแสดั้งเดิมในอดีต (Stewart, T.A. ,1997). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ คือ ความ มุ่งมั่น อดทน ความเพียรและการเรียนรู้การทำเกษตรกรรมด้วยรูปแบบของตนเอง 4) การเชื่อมโยงทางสังคม พบว่า เกษตรกรแบบผสมผสานมีการขยายผลความสำเร็จของตนเองเพื่อเชื่อมโยงกับสังคม เช่น มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและรวมตัวกันเป็นกลุ่มสหกรณ์ และ 5) การพัฒนาอาชีพ พบว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานได้รับอิทธิพลจากครอบครัวหรืออาชีพของบิดามารดาที่มีความพึงพอใจในอาชีพของตนเองและมีการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง

อรสุตา เจริญรัตน์ (2546) พบว่า เศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นและดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมประเพณีด้วยเงื่อนไขหลัก 2 ประการ คือ การมีวิถีการผลิตแบบยังชีพที่มีความเชื่อมโยงอย่างสมดุลระหว่างการผลิตและการบริโภค และศักยภาพของชุมชนที่ยังคงรักษาอำนาจในการดูแลจัดการทรัพยากรต่างๆ ของตนเองไว้ นอกจากนี้ยังพบว่า การดำรงอยู่ของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนอื่น ยังมีเงื่อนไขสนับสนุนอีก 4 ประการ คือการปลดจากการแทรกแซงของอิทธิพลภายนอกและระบบการกำกับเงินตรา สภาพอุดมสมบูรณ์ของป่า การมีเทคโนโลยีที่เหมาะสมและการมีจำนวนประชากรที่มีขนาดเหมาะสมพอดีรวมถึงการปรับเปลี่ยนทัศนคติของรัฐและผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายให้เกิดการยอมรับเกิดการเคารพ ในสิทธิการอยู่ร่วมกัน การมีทัศนคติที่เปิดกว้าง ชุมชนสามารถนำภูมิปัญญาที่ตนเองสั่งสมไว้มาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการจัดสรรทรัพยากร การจัดการศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น ได้อย่างเหมาะสม (Katz, D.,& Scotland,E.,1995). การสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมในภูมิภาคต่างๆ การแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้ร่วมกัน ความหลากหลายและยืดหยุ่นของภูมิปัญญาท้องถิ่น การปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐให้มีความสัมพันธ์ในแนวราบกับชุมชน การให้โอกาสและการกระจายอำนาจให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นรวมทั้งนโยบายด้านอื่นๆ มากขึ้น ความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชนกับองค์กรต่างๆ ให้เข้ามามีบทบาทร่วมกันในการพัฒนาความรู้และระบบการจัดการ เพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อตอบสนองต่อบทบาทและอำนาจที่เพิ่มมากขึ้น ความสามารถของชุมชนในการพัฒนาความรู้และระบบการจัดการต่างๆ ของตนให้เหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาความรู้ และทักษะด้านการจัดการด้านข่าวสารข้อมูล เทคโนโลยี การเชื่อมโยงเครือข่ายและการต่อรอง เป็นต้น

โดยสรุปปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและสนับสนุนต่อการดำเนินงานตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังนี้

- 1) ปัจจัยด้านกายภาพ ได้แก่ เทคโนโลยีที่เหมาะสมและความอุดมสมบูรณ์ของป่า
- 2) ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการประยุกต์ใช้ การวิจัยและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน การจัดสรรผลผลิตรวมทั้งการรักษาสมดุลของการผลิตและการบริโภค

4) ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ การแทรกแซงจากภายนอก อาทิการศึกษาสมัยใหม่ ระบบทุนนิยม การคมนาคม ไฟฟ้า สื่อต่างๆ และการสัมปทานป่า เป็นต้นขนาดประชากรที่เหมาะสมสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน ทักษะฝีมือของรัฐและผู้เกี่ยวข้องในเรื่องสิทธิการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน การสนับสนุนการเรียนรู้ และเชื่อมโยงเครือข่าย การปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐในแนวราบกับชุมชน ความร่วมมือของรัฐ ชุมชนและองค์กรต่างๆ การมีภูมิคุ้มกันการเปลี่ยนแปลงภายนอกกับชุมชน ทักษะในการจัดการข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีของคนในชุมชน

อภิชัย พันธเสนและคณะ (2546) ศึกษาเรื่องการประยุกต์พระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม มีวัตถุประสงค์หลักคือการนำพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติธุรกิจและอุตสาหกรรม โดยคณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์และตีความแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดยได้สรุปคุณลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง 9 ประการ อาทิ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีราคาไม่แพงแต่ถูกหลักวิชาการ หรือการไม่โลภจนเกินไป และไม่เน้นกำไรระยะสั้นเป็นหลัก การซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบการ ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้บริโภค และไม่เอาัดเอาเปรียบแรงงานหรือลูกค้า การกระจายความเสี่ยง หรือการบริหารความเสี่ยงด้วยการมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ฯลฯ อีกทั้งยังได้พัฒนาดัชนีวัดความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย

ประธินพร แพทย์รังสี (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่องการประเมินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแบบพอเพียง ตามแนวพระราชดำริ ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ศึกษาเฉพาะเกษตรกรในอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี พบว่าโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่มีความสำเร็จสามารถแยกประเด็นความสำเร็จ ได้ดังนี้

1) ด้านเทคโนโลยี สามารถทำให้เกษตรกรนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานร่วมกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ที่ได้รับการฝึกอบรมจากโครงการมาใช้ร่วมกันได้ ที่สำคัญพบว่าการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาการผลิตระหว่างเกษตรกรด้วยกันและการเพิ่มทักษะในการผลิตโดยอาศัยองค์ความรู้จากสถาบันราชภัฏ โดยการประสานงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2) ด้านเศรษฐกิจ จากความหลากหลายของชนิดพืชที่เกษตรกรปลูกและสัตว์เลี้ยง ทำให้เกษตรกรมีรายได้ประจำเป็นรายวัน จากการจำหน่ายพืชสวนครัวเฉลี่ยวันละ 300-500 บาท ต่อวัน และมีรายได้หลักการจำหน่ายผลไม้ และสัตว์เลี้ยง ซึ่งจะมีปีละ 1-2 ครั้ง ทำให้ต้นทุน ในการครองชีพของเกษตรกรต่ำลงเนื่องจากภาระค่าใช้จ่ายด้านอาหารลดลง

3) ด้านทรัพยากร พบว่ามีการเกื้อหนุนกันระหว่างทรัพยากรพัฒนา (วงนอก) สามารถนำมาใช้ผลิตทรัพยากรของท้องถิ่น (วงใน) ทำให้เกิดการผลิตตลอดปี และได้ผลผลิตสูงขึ้น

4) ด้านจิตใจ พบว่าเกิดจากการรักใคร่กลมเกลียว ช่วยเหลือกันมากขึ้นในชุมชน เกิดจิตใจที่มุ่งพัฒนาทั้งความรู้ของตนเอง และการพัฒนาของตนเองให้ดีขึ้น

5) ด้านสังคม พบว่าไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าความสำเร็จด้านสังคมที่ชุมชน เช่น การเผยแพร่ชื่อเสียงความสำเร็จของชุมชน เกิดจากโครงการฯ ทั้งหมดเนื่องจากเกษตรกรในแต่ละตำบล ที่เข้าร่วม

โครงการจะมีเพียง 3 คนเท่านั้น รวมทั้งต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆ อีกมาก แต่มีแนวโน้มว่าสังคมของชุมชนจัดขึ้นเนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีของผู้เข้าร่วมโครงการฯ จากประชาชนทั่วไป

ทรงชัย ตียนานนท์ (2542) ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการนำความรู้และการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและทักษะเกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของเกษตรกรที่กู้ยืมเงินในวงเงิน ไม่เกิน 40,000 บาท จากธนาคารกสิกรไทย สาขาหล่มสัก จ. เพชรบูรณ์ จำนวน 195 ราย พบว่าประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรมเป็นหลักร้อยละ 92 โดยมีรายได้ 10,001-20,000 บาท และส่วนใหญ่มีอาชีพเสริม คือการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยรับการอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ร้อยละ 74.5 ในด้านความรู้ของเกษตรกรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าส่วนใหญ่รู้จักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงร้อยละ 69.7 โดยทราบข้อมูลโทรทัศน์ร้อยละ 66 การอบรมแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ส่วนใหญ่ไม่เคยอบรมร้อยละ 84 และไม่เคยไปดูงานด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ ร้อยละ 87.8 และในภาพรวมของทักษะในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัว พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 81.9 มีทักษะเห็นด้วยมาก ร้อยละ 18.1 มีทักษะเห็นด้วยปานกลาง จากผลการวิจัยพบว่า แม้เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างจะมีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับสูง และเห็นด้วยว่าการทำการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยสร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัว แต่การนำความรู้ไปปฏิบัตินั้นอยู่ในระดับต่ำ

สมหมาย สาททรัพย์ (2542) ทำการศึกษาเรื่อง “ความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงของชาวพุทธ: ศึกษากรณีชุมชนศรีชะเอโศก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ” ศึกษาในระดับความเข้มแข็งของชุมชน, แนวทางการสร้างความเข้มแข็งและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ณ ชุมชนศรีชะเอโศก การศึกษาใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากแบบสอบถาม จำนวน 182 ตัวอย่างจากสมาชิกทั้งหมด 310 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการแจกแจงความถี่ และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของปัจจัย 3 ด้าน ที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน คือ ด้านเศรษฐกิจชุมชน การศึกษาเรียนรู้ และศาสนาวัดนธรรม จากทั้งหมดที่มีอยู่ 5 ด้าน รวมทั้งยังวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเรื่องแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและปัญหาอุปสรรค โดยการสัมภาษณ์และสังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนผลการศึกษาพบว่า ชุมชนศรีชะเอโศกมีระดับความเข้มแข็งของชุมชนในระดับสูง (ร้อยละ 87.9) แบ่งออกเป็นความเข้มแข็งทางด้านปัจจัยเศรษฐกิจชุมชนในระดับสูง (ร้อยละ 71.4) ปัจจัยด้านการศึกษาเรียนรู้มีความเข้มแข็งในระดับสูง (ร้อยละ 87.9) และปัจจัยด้านศาสนาวัดนธรรม มีความเข้มแข็งในระดับสูงเช่นกัน (ร้อยละ 96.7) และเป็นปัจจัยที่เข้มแข็งมากที่สุด ใน 3 ปัจจัยที่ศึกษา เพราะความศรัทธาทางพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ และปัจจัยความเข้มแข็งของชุมชนทั้ง 3 ปัจจัยที่ศึกษามีความสัมพันธ์กันทั้ง 3 ปัจจัย กล่าวคือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจชุมชนสัมพันธ์กับปัจจัยศึกษาเรียนรู้ในระดับสูง ปัจจัยการศึกษาเรียนรู้สัมพันธ์กับปัจจัยศาสนาวัดนธรรมในระดับปานกลาง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจชุมชนสัมพันธ์กับปัจจัยศาสนาวัดนธรรมในระดับปานกลาง และปัจจัยความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชนการศึกษาเรียนรู้และศาสนาวัดนธรรมทั้ง 3 ด้าน มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนศรีชะเอโศกในระดับสูง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ข้อมูลทุติยภูมิจากการรวบรวมเอกสารทางวิชาการ บทความทางวิชาการ และผลจากการจัดประชุมเวทีเสวนาในชุมชน และใช้แบบสัมภาษณ์ (interview schedule) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการวิจัยถึง การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือในการวิจัย
3. การสร้างเครื่องมือการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

โดยเก็บข้อมูลจากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ตำบลนาโส ที่มีระยะเวลาในการทำเกษตรอินทรีย์มากกว่า 7 ปี ในพื้นที่ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวน 65 ราย ซึ่งอยู่ในพื้นที่ 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนาโส บ้านโสกชุมปูน บ้านท่าลาด บ้านสันติสุข บ้านหนองผือน้อย และบ้านกุดหิน (สำนักงานเกษตรอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร, 2558) รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้นำชุมชน ดังแสดงใน (ตารางที่ 3.1)

ตารางที่ 3.1 จำนวนเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนเกษตรกร (ราย)
1	นาโส	18
2	โสกชุมปูน	17
3	ท่าลาด	12
4	สันติสุข	8
5	หนองผือน้อย	5
6	บ้านกุดหิน	5
รวม		65

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร, 2558

3.2 เครื่องมือในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะเครื่องมือ หรือแบบสัมภาษณ์ (interview schedule) มีลักษณะคำถามที่กำหนดคำตอบให้เลือก (close-ended question) และคำถามที่ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น (open-ended question) โดยแบ่งเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ตอน ใช้การสัมภาษณ์รายบุคคล และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อประกอบการวิเคราะห์ซึ่งประกอบไปด้วยข้อมูลของเกษตรกร การปลูกพริก การจัดการการผลิต และศักยภาพของชุมชนในการผลิตพริก ในด้านต่างๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของชุมชนและข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร พื้นที่ สภาพพื้นที่ แหล่งน้ำ การผลิตทางการเกษตร ได้แก่ 1) การบริหารจัดการพื้นที่ 2) การดูแลรักษาและบำรุงดิน 3) การเลี้ยงสัตว์ 4) การจัดการแมลงศัตรูพืช 5) การบริหารจัดการการปลูกพืช 6) การจัดการน้ำ และ 7) องค์ความรู้ในการจัดการเกษตร

ตอนที่ 2 รูปแบบการทำการเกษตรและรูปแบบการทำเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชุมชนนาไผ่

ตอนที่ 3 กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีต และแนวทางพัฒนาศักยภาพการผลิตการเกษตรประณีตได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่มุ่งไปที่การค้นหาแนวทางอันเป็นรูปธรรมที่เกิดจากการระดมสมองในลักษณะของการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เริ่มต้นจากชุมชน ทั้งในมิติของการร่วมกันเรียนรู้ร่วมกันแสวงหาปัญหา และคิดค้นแนวทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาที่เป็นเรื่องอันเป็นฉันทามติของชุมชน รวมทั้งร่วมรับผลของการพัฒนา โดยวิธีการจะใช้การจัดประชุมอภิปราย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน ทั้งที่เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนระดับบุคคลและระดับกลุ่มบุคคล เพื่อเป็นการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน พร้อมกับเกิดผลพลอยได้ที่เป็นจิตสำนึกตระหนักในปัญหา หน้าที่ และร่วมกันแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม ทำงานร่วมกันทั้งแก้ปัญหา และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการจัดเวที คัดข้อมูลการศึกษาที่ได้ลงสู่ชุมชน เพื่อเป็นการนำผลจากการศึกษาที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในชุมชน

3.3 การสร้างเครื่องมือการวิจัย

การสร้างเครื่องมือเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษานี้ ดำเนินตามขั้นตอนดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง และวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดโครงสร้างและเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

2) จัดทำแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยคำถามและคำตอบที่ต้องการ ที่ได้จากการตรวจเอกสารและจากคำแนะนำของผู้นำชุมชนเพื่อให้ได้แบบสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมเนื้อหาของเรื่องที่ศึกษา และตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้ครบถ้วน

3) ทดสอบแบบสัมภาษณ์กับสมาชิกในชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน เพื่อตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ ความเที่ยงของเนื้อหา (content validity) และความเชื่อมั่น (reliability) โดยคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา

นำผลการทดสอบแบบสัมภาษณ์เข้าที่ประชุมเพื่อเสนอคณะผู้วิจัย เพื่อขอคำแนะนำพร้อมทั้งร่วมกันปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ ตรวจสอบเนื้อหาและโครงสร้าง (construct) ให้มีความสมบูรณ์และน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ลักษณะ คือ

- 1) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารวิชาการต่างๆ รายงานการศึกษาเอกสารของหน่วยงานต่างๆ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หนังสือวิชาการรายงานการศึกษา วิทยานิพนธ์ เอกสารตำรา และบทความทางวิชาการ
- 2) ข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลปฐมภูมิได้จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ (interview schedule) จากเกษตรกรสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชุมชน กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีต และแนวทางพัฒนาศักยภาพการผลิตการเกษตรประณีตด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน การจัดประชุมเวทีเสวนา รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้นำชุมชน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล การศึกษาครั้งนี้มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ ดังนี้

- 1) ทำการตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้มา
- 2) ลงรหัสข้อมูลเชิงปริมาณ โดยให้ค่าเป็นตัวเลขเพื่อให้ได้ข้อมูลที่พร้อมจะวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์
- 3) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

3.1) วิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของประชากรในชุมชน ใช้ค่าความถี่ (frequencies) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต(arithmetic mean) และค่าต่ำสุด (minimum) ค่าสูงสุด (maximum) (บุญชม ศรีสะอาด, 2532)

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของชุมชนและเกษตรกร สภาพทั่วไปของพื้นที่รูปแบบการทำเกษตรเพื่อถอดบทเรียนรูปแบบเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชุมชน (2) การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีต ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ในวิถีแห่งการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อสรุปกระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีต ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ในวิถีแห่งการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางการพัฒนาศักยภาพการผลิตการเกษตรประณีต ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร สภาพทั่วไปของพื้นที่ รูปแบบการทำเกษตรกรรม และรูปแบบการทำเกษตรประณีต เพื่อถอดบทเรียนการผลิตและการจัดการผลิตโดยอาศัยข้อมูลจากการสังเกตสัมภาษณ์เกษตรกรและผู้นำชุมชน การถอดบทเรียนการศึกษาชุมชน และวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณานำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวิเคราะห์ที่มาสรุปกระบวนการผลิตของเกษตรกร เพื่อนำไปสู่ผลการศึกษา ในประเด็นการผลิตและการจัดการการผลิตพริกของเกษตรกร

2. การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรกรประณีต ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ในวิถีแห่งการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรนั้นใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการจัดเวทีระดมความคิด ระหว่างเกษตรกร ผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน เพื่อให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงกระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรกรประณีต โดยอาศัยขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ

ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR) มี 5 ขั้นตอน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ผสมผสานแนวคิดการจัดการชุมชนและการเรียนรู้ปัญหาของชุมชนเข้าด้วยกัน ได้แก่

1) ขั้นการศึกษาบริบท ในขั้นนี้ จะทำการกำหนดพื้นที่ชุมชนตัวอย่างการศึกษา ที่จะทำให้การศึกษามีความหมาย โดยการประสานงานกับนักวิจัยประจำพื้นที่ เพื่อประสานงานกับผู้นำชุมชน มีการประชุมเชิงปฏิบัติการชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วม และชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย

2) ขั้นกำหนดปัญหา ในขั้นตอนนี้ มีการตั้งคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบายให้ผู้เข้าร่วมที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพและเกิดความเข้าใจตรงกัน ทำความเข้าใจประเด็นปัญหา และชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น/ความต้องการ เป็นการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน หรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนา โดยจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย

3) กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจน รวมทั้งกำหนดบทบาทผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายซึ่งได้แก่ นักวิจัยท้องถิ่น นักพัฒนา และสมาชิกในชุมชน โดยชาวบ้านนั้น จะเข้ามามีส่วนร่วมลงมือในการแสดงความคิดเห็น และตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่

4) ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างการปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นนี้ นักวิจัยมีส่วนร่วมโดยการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยอาศัยข้อมูลจากทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยผู้นำชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานวิจัยและประเมินว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น และสมาชิกในชุมชนจะเข้าร่วมด้วยการรับรู้ถึงการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่นักวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ที่แสดงถึงความพึงพอใจ ความถูกต้อง และความสำเร็จของการดำเนินการวิจัย

5) ขั้นการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัย และเรียบเรียงเป็น

รายงานการวิจัยออกเผยแพร่ โดยผู้นำชุมชน นักวิจัย มีส่วนร่วมด้วยการรับทราบและตรวจสอบผลการวิจัย โดยชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจและได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ และแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะเหตุใด

ทั้งการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาถึงศักยภาพของชุมชนในการผลิต ลักษณะการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มโดยนำมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถรองรับสถานการณ์ความเสี่ยงต่างๆ จากภายในและภายนอกชุมชน ทั้งปัจจุบันและในอนาคตได้

บทที่ 4

ผลการวิจัย

รายงานผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้แบ่งออกเป็น 5 ส่วนได้แก่ ดังนี้ (1) ข้อมูลพื้นฐานสภาพทั่วไปของชุมชน (2) ลักษณะพื้นฐานทางสังคมเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรกลุ่มศึกษา (3) รูปแบบเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในชุมชน (4) กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีต ด้วยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน และ (5) แนวทางการทำการเกษตรประณีต ในพื้นที่ ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ซึ่งมีรายละเอียดผลการวิจัยดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลพื้นฐานสภาพทั่วไปของชุมชน

4.1.1 ประวัติและการพัฒนาการของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของ 6 หมู่บ้านของตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร โดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านตำบลนาโส นายมัน สามสี นายสมหวัง ศรีมันตะ และสมาชิกในชุมชนในวันที่ 15 ธันวาคม 2558 ท่านได้กล่าวไว้ว่าเมื่อก่อนยโสธรยังไม่ได้รับการสถาปนาเป็นจังหวัด บ้านโสกชุมพูน บ้านหนองผือน้อย บ้านท่าลาด บ้านกุดหิน ก็อยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนชุมชนบ้านนาโส และบ้านสันติสุขยังไม่ก่อตั้ง ในสมัยก่อนความเจริญทางเทคโนโลยียังไม่เข้าถึง การคมนาคมไม่สะดวก การสัญจรไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชนต้องอาศัยการเดินทางเท้า และการขนส่งต้องใช้วัวเทียมเกวียน สภาพของถนนที่เชื่อมโยงไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชนเป็นเพียงถนนทางเกวียน ซึ่งในบางช่วงของถนนจะเป็นดินทราย การใช้เกวียนผ่านจะลำบากมากชาวบ้านมักจะเรียกทางแบบนี้ว่า “ทางขี้ดินตุ้ย” บางครั้งไม่สามารถใช้เกวียนผ่านไปได้ เพราะวัวที่ใช้เทียมเกวียนจะหนักไปต่อไม่ไหว ถ้าคู่วัวที่ใช้เทียมเกวียนตัวไม่เท่ากันวัวตัวหนึ่งจะล้าหน้าของวัวอีกตัวหนึ่งทำให้เจ้าของเกวียนจะต้องลงมากวาดดินทรายออกจากทางก่อนแล้วเกวียนถึงจะผ่านไปได้ ส่วนการเดินทางจากชุมชนเข้าตัวเมืองจะมีรถยนต์โดยสารเพียงคันเดียวที่คนในชุมชนใช้โดยสารเข้าตัวเมือง 2-3 วันจะวิ่งเที่ยวหนึ่ง ถ้าไปตอนเช้าก็ตอนเย็นถึงจะได้กลับเพราะกว่าจะส่งคนโดยสารแต่ละหมู่บ้านเสร็จก็มีดค่าพอดีและมีบางครั้งที่เกิดติดทรายผู้โดยสารก็ต้องลงมาช่วยกันเข็นก่อนจึงจะผ่านไปได้ บางครั้งรถเกิดเสียก็ต้องรออีกวันใหม่หรือรองนกว่าจะซ่อมเสร็จจึงจะได้เดินทางเข้าในเมือง การเดินทางเข้าตัวเมืองของตนในชุมชนเมื่อก่อนนานๆครั้งจึงจะได้มีโอกาสเข้าเมืองที่ฉะนั้นส่วนใหญ่แล้วจะเข้าไปซื้อของใช้ที่จำเป็นจริงๆ เช่น เสื้อผ้าบางครอบครัวจะซื้อเสื้อผ้าปีละครั้ง ซื้อที่ก็ประมาณหนึ่งชุดหรือไม่บางคนก็ซื้อเพียงเสื้อเอาบุญตัวเดียวเท่านั้น ส่วนสินค้าที่คนในชุมชนนำเข้าไปขายในเมืองเมื่อก่อนจะเป็นประเภทสินค้าที่ชาวบ้านผลิตเองและหาได้ในท้องถิ่นตามฤดูกาลอาทิ เช่น มะขามเปรี้ยวชาวบ้านก็จะปลอกเปลือกแล้วก็ยัดใส่ขังไม้ไผ่จนเต็มแล้วจึงนำไปขายในเมือง ปอ ข้าว ไร่บ้าน เป็นต้น สมัยก่อนยังไม่มีมันสำปะหลังเข้ามาชาวบ้านที่พอจะมีที่สวนก็จะปลูกปอแก้ว ลำปอส่วนเหลือที่ลอกเอาเส้นใยออกก็เก็บไว้เป็นเชื้อเพลิงใช้ในการก่อไฟหรือใช้เป็นคอปเพลิงจุดเพื่อส่องทางเมื่อเวลาเดินทางตอนกลางคืน ส่วนเรื่องข้าวก็จะต้องเป็นส่วนที่เหลือจากการเก็บไว้บริโภคจึงจะ

ได้ขาย โดยถ้าใครจะขายข้าวก็ต้องสั่งให้รถโดยสารนำกระสอบมาให้โดยจะเป็นกระสอบป่าน เพราะในสมัยก่อนนั้นยังไม่มีกระสอบปุ๋ยและกระสอบหัวอาหารใช้มีบางครั้งเมื่อบรรจข้าวใส่กระสอบแล้วหลายวันรถโดยสารยังไม่มาก็ต้องคอยไล่ไก่บ้านที่จะคอยมาเจาะกินข้าวในกระสอบ เพราะทุกครอบครัวในชุมชนเมื่อก่อนจะเลี้ยงไก่บ้านไว้เป็นอาหาร เมื่อยามลงแขกเพื่อเอาแรงกัน เช่นลงแขกเกี่ยวข้าว ดำนา ปั่นคันทนา กองฟอง และไว้ใช้ในงานบุญประเพณีต่างๆ คนในชุมชนจะมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในหมู่ญาติพี่น้อง หรือบางครั้งถ้ามีญาติพี่น้องหรือแขกค้ำมาเยี่ยมยามถึงบ้านถึงเรือน คนในชุมชนก็จะต้มไก่บ้านเลี้ยงแขกที่มาเยี่ยมเยือน

การดำรงชีวิตของคนในชุมชนเมื่อก่อนจะเน้นเรื่องการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก โดยใช้ความขยันอดทนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นหลักในการประกอบอาชีพ โดยมีอาหารและสมุนไพรตามธรรมชาติที่มีอยู่ในแหล่งทรัพยากรของชุมชนคอยเป็นแหล่งเสบียง หรือห้วงโซ่อาหารหล่อเลี้ยงเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างคนกับธรรมชาติเรื่อยมาการเรียกขานชื่อหมู่บ้านทั้ง 6 ในตำบลนาโเส

1. บ้านโสกขุมปูน ถือว่าเป็นชุมชนที่เก่าแก่ที่สุดในชุมชน 6 หมู่บ้าน รองลงมาคือบ้านท่าลาด บ้านกุดหิน บ้านหนองผือน้อย บ้านนาโเส และบ้านสันติสุข

ที่มาของคำว่า “โสกขุมปูน” โสกมาจากน้ำที่ไหลจากที่ดอนที่สูง ไหลลงสู่ที่ต่ำแล้วน้ำกักเซาะดินเป็นทางไหลผ่านขุมปูนที่คนโบราณจะเผาเปลือกหอยแล้วนำมาบดมาตำให้ละเอียดเพื่อทำเป็นปูนกินหมากเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่บริเวณนั้นจึงเป็นที่มาของการตั้งชื่อหมู่บ้าน โดยมี นาย สกุลทองน้อย เป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้านและ “ทองน้อย” ก็เป็นสกุลที่มีมากกว่าสกุลอื่นในชุมชนบ้านโสกขุมปูน

2. บ้านท่าลาด ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านโสกขุมปูน โดยมีสกุล “แก่นจำปา” เป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งคำว่า “ท่าลาด” มาจากการที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้บริเวณที่ชาวบ้านใช้เกวียนข้ามลำโพง ที่เชื่อมโยงไปถึงบ้านกุดหิน บริเวณทางเกวียนดังกล่าวตรงฝั่งลำน้ำจะเป็นลักษณะลาด เนินต่ำ ฝั่งไม่ชันและลำน้ำในบริเวณนั้นก็ตื้นเขิน การใช้เกวียนข้ามไปมาจึงสะดวก ชาวบ้านมักจะเรียกว่า ท่าลาดหรือวังลาด และต่อมาเมื่อมีการก่อตั้งชุมชนใกล้บริเวณนั้นจึงใช้ชื่อ “ท่าลาด” เป็นชื่อตั้งหมู่บ้าน

3. บ้านกุดหิน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเยื้องไปทางทิศเหนือของชุมชนบ้านท่าลาด แต่จะอยู่คนละฝั่งของลำน้ำโพง บริเวณที่มีการก่อตั้งหมู่บ้านจะเป็นที่เนินและใกล้ๆกับบริเวณที่ตั้งจะมีหนองน้ำ ซึ่งบริเวณพื้นผิวดินใต้หนองน้ำจะมีหินสีขาวอยู่จำนวนมากและน้ำจะใส สะอาดมาก ชาวบ้านมักเรียกว่า “กุดหิน” จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน ซึ่งคนในชุมชนบ้านกุดหินจะมีหลากหลายสกุล โดยมาจากหมู่บ้านต่างๆที่เข้ามาทำมาหากิน และได้เป็นสะใภ้เป็นเขยในหมู่บ้านกุดหินจนกลายเป็นชุมชนที่ขยายใหญ่ขึ้น

4. บ้านหนองผือน้อย ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านโสกขุมปูน และอยู่ทางทิศตะวันตกของลำน้ำโพง คนในชุมชนได้อพยพมาจากหลายหมู่บ้าน บางครอบครัวมาจากบ้านโสกขุมปูน บางครอบครัวมาจากบ้านไผ่สร้างช้าง(บ้านใหญ่)บ้าง บางครอบครัวมาจากบ้านนาโเส บ้านป่าหวาย บ้านกุดแดง เป็นต้น ซึ่งทางทิศตะวันออกของชุมชนจะมีหนองน้ำที่ติดกับลำน้ำโพงอยู่แห่งหนึ่ง ในหนองน้ำจะมี “ผือ” และ “กก” ขึ้นอยู่เต็มไปหมดและคนในชุมชนจะนำผือ หรือกกมาทอเป็นเสื่อเพื่อใช้ปูรองนอน จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านหนองผือน้อย

5. บ้านนาโเส เป็นชุมชนก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2450 ประชากรส่วนใหญ่จะเป็นคนที่แยกย้ายครอบครัวมาจากหมู่บ้านโสกขุมปูนเพราะมีที่นาอยู่ใกล้บริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้าน

โสกชุมปูน คนในชุมชนได้อพยพมาจากหลายหมู่บ้าน บางครอบครัวมาจากบ้านโสกชุมปูน บางครอบครัวมาจากบ้านไผ่สร้างช้าง(บ้านใหญ่)บ้าง เนื่องจากความยากลำบากในการเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้านโสกชุมปูนเพื่อมาทำการเกษตรยังที่นาของตน ชาวนากลุ่มนี้จึงได้ร่วมกันก่อตั้งหมู่บ้านขึ้น

6. บ้านสันติสุข เป็นชุมชนเล็กๆก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2517 ประชากรส่วนใหญ่จะเป็นคนที่แยกย้ายครอบครัวมาจากหมู่บ้านโสกชุมปูนเพราะมีที่นาอยู่ใกล้บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านสันติสุข เนื่องจากความยากลำบากในการเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้านโสกชุมปูนเพื่อมาทำการเกษตรยังที่นาของตน ชาวนากลุ่มนี้จึงได้ร่วมกันก่อตั้งหมู่บ้านขึ้น โดยบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านเมื่อก่อนจะเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติมากเรียกว่า”ป่าดงขมิ้น” ต่อมาเมื่อมีการขอจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการจึงใช้ชื่อหมู่บ้านว่า “หมู่บ้านสันติสุข” โดยหลวงพ่อพระครูวิจิตร ย์โสธร เป็นผู้นำชาวบ้านญาติโยมมาทำพิธีทางศาสนาโดยใช้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านสันติสุข ซึ่งมาจากคำว่า “ป่าดงขมิ้นถิ่นสุขสันต์” หมายถึงการอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น

ตำบลนาโส้ เป็นตำบลหนึ่งใน 9 ตำบล ของอำเภอกุตุชุม จังหวัดยโสธร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอกุตุชุม ห่างจากอำเภอกุตุชุม 10 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากจังหวัดยโสธร 47 กิโลเมตรปัจจุบันพื้นที่ตำบลนาโส้ มีพื้นที่ทั้งหมด 17,390 ไร่ (27.82 ตารางกิโลเมตร) ตำบลนาโส้มีความอุดมสมบูรณ์มากเนื่องจากมี ป่าไม้ เป็นจำนวนหลายพันไร่ และยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติมากมายประชาชนจึงอพยพเข้ามาอยู่ในเขตพื้นที่นาโส้ในปัจจุบัน

1) ลักษณะทางภูมิศาสตร์

สภาพภูมิประเทศของ 6 ชุมชน บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านจะเป็นที่ราบสูง มีลักษณะเป็นเนินป่าข้างชุมชนจะเป็นที่ดอน ป่าสาธารณะ ป่าช้าและดอนปู่ตา รอบๆชุมชนจะเป็นที่ราบสูงสลับกับที่ดอนและส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ทำนา และบริเวณรอบๆก็จะมีหนองน้ำสาธารณะและลำห้วยที่คนในชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบสูง สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย มีลำห้วยโพง (แสนลึก) และลำห้วยบง ไหลผ่าน มีป่าสมุนไพรรอบๆ

2) ลักษณะทางภูมิอากาศ

มี 3 ฤดู ประกอบด้วย ฤดูร้อนมีระยะเวลา 3 เดือนตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ฤดูฝน 6 เดือนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และฤดูหนาว 3 เดือนเริ่มจากเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม

3) ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติที่คนในชุมชนใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประกอบด้วย ดิน น้ำ และป่า

3.1 ดิน

ในชุมชน 6 หมู่บ้านที่ดินส่วนใหญ่เป็นเขตป่าสงวน สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก.) โฉนด นส.3 สค1 สภาพดินก่อนที่จะมีการเข้ามาจับจองนั้นเป็นสภาพดินที่มีความอุดมสมบูรณ์และสภาพดินแต่ละแห่งก็จะแตกต่างกันออกไป บางแห่งเป็นดินร่วนปนทราย บางแห่งเป็นดินทราย และดินเหนียว สภาพพื้นที่เป็นหลุมเป็นดอน สภาพดินแต่ก่อนจะมีการเสื่อมสภาพเพราะการใช้ปุ๋ยเคมีเมื่อมีการทำการเกษตร แต่ปัจจุบันชาวบ้านเริ่มหันมาใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยพืชสดเพื่อ

บำรุงดินให้กลับมามีสภาพเดิมและลดการใช้ปุ๋ยเคมีหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนโดยชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยขึ้นมาใช้เอง นอกเหนือจากการทำนาชาวบ้านก็จะปลูกนอกฤดูการคือ ถั่วลิสง เพื่อคลุมหน้าดิน ดินที่อยู่ใกล้บริเวณลำน้ำโพงส่วนใหญ่จะเป็นดินเหนียวหน้าแล้ง คือดินจะแห้งและแข็งมาก แต่พอถึงฤดูฝนก็จะอ่อนตัว

การถือครองที่ดินที่ทำกินในเขต สปก. นั้นชาวบ้านจะไม่มีสิทธิ์ซื้อขายได้ แต่ปัจจุบันพบว่าชาวบ้านนั้นมีการซื้อขายกันเอง แต่ทั้งนี้ก็ยังไม่ได้มีนายทุนเข้ามาเกี่ยวข้อง

3.2 น้ำ แหล่งน้ำ

- ลำน้ำโพง เป็นลำน้ำสาธารณะที่เชื่อมโยงและไหลผ่านพื้นที่ทั้ง 5 ชุมชน โดยผ่านบ้านหนองผือน้อย บ้านสันติสุข บ้านกุดหิน บ้านโสกขุมปูนและบ้านท่าลาด เป็นลำน้ำที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชนและยาวนานอย่างยิ่ง การใช้ประโยชน์น้ำจากแหล่งน้ำนี้ก็มิทั้งใช้น้ำเพื่อทำการเกษตรและยังเป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติรวมทั้งพืชสมุนไพรต่างๆอีกด้วย

- ลำห้วยบง เป็นลำน้ำเล็กๆอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านสันติสุข มีช่วงระยะการเดินทางจากตำบลห้วยแก้ง อำเภอกุดชุม ไหลผ่านทุ่งนาลงสู่หนองคำตากกล้า-หนองปลาตองและลงสู่ลำน้ำโพง

- ลำห้วยแดง เป็นห้วยเล็กๆที่มีต้นกำเนิดมาจากห้วยห้วยกระยอง ผ่านกุดเสียง ผ่านหนองปลากานและเชื่อมโยงสู่ลำน้ำโพง

- หนองปลาตอง เป็นหนองน้ำสาธารณะอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านสันติสุข เป็นแหล่งอาศัยของปลาธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และในอดีตหนองน้ำแห่งนี้ก็มีปลาตองเยอะแยะ หนองปลาตองเชื่อมโยงสู่ลำน้ำโพง

- หนองคำตากกล้า เป็นหนองน้ำสาธารณะอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านสันติสุข และมีพื้นที่ติดกับหนองปลาตอง

- หนองปลาค้าว เป็นหนองน้ำสาธารณะซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านกุดหินและอยู่ทางทิศตะวันออกของลำน้ำโพง ซึ่งในอดีตหนองน้ำแห่งนี้เคยมีปลาค้าวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและเป็นแหล่งอาหารของหลายชุมชน

- หนองปลากาน เป็นหนองน้ำสาธารณะอยู่ติดหนองปลาค้าว อยู่ทางเหนือของ

- หนองปลาค้าวเป็นแหล่งธรรมชาติรวมทั้งกุ้ง หอย ที่คนในชุมชนและนอกชุมชนใช้ประโยชน์ หนองปลากานผ่านลำห้วยแดงเพื่อเชื่อมโยงสู่ลำน้ำโพง

3.3 ป่าไม้

- ป่าดงขมิ้น เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีไม้ยืนต้นหลายชนิด เช่น ไม้ยางนา ไม้จิก ไม้แดง ไม้พะยอม ไม้ตะบาก ไม้มะค่าหนาม รวมทั้งไม้ใช้สอยอีกหลายชนิด ที่คนในชุมชนนำมาใช้ประโยชน์ เช่น ใช้ทำฟืน ทำที่อยู่อาศัยและใช้เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เช่น เห็ดต่างๆ อาทิเห็ดโคลน เห็ดก่อ เห็ดโค เห็ดละโงก เห็ดขอน เห็ดผึ้ง เห็ดมันปู เห็ดห้าพาน เห็ดน้ำหมาก เห็ดถ่าน เห็ดเผาะ เห็ดก้อนถั่ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าต่างๆ เช่น นก หนู งู พังพอน กระรอก กระแต และแมลงที่เป็นอาหารได้ เช่น แมงแคง แมงง่วง แมงทับ แมงจิ้งจก แมงจ๊กจั่น ตัวต่อ แตน แมงเต่าทอง แมงจืดล่อ แมงจีปม และมดแดง เป็นต้น นอกจากนี้ป่าดงขมิ้นยังมีพืชและไม้ที่นำมาใช้เป็นสมุนไพรอยู่เป็นจำนวนมากอีกด้วย

- ป่าโคกอีตุ้ม เป็นป่าสาธารณะอยู่ทางทิศเหนือของบ้านกุดหิน มีสภาพเป็นป่าโปร่ง มีไม้ยืนต้นขึ้นบางส่วนและมีไม้ใช้สอยขึ้นหลายชนิด ชุมชนจะใช้ประโยชน์จากป่านี้เป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติ หาฟืน หาของป่า (ขี้ตักขี้ชี) รวมทั้งเป็นแหล่งสมุนไพรเช่นกัน

4.1.2 อาณาเขต ตำบลนาโสี

- ทิศเหนือ จดเขต การปกครองของ ตำบลกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
- ทิศใต้ จดเขต การปกครองของ ตำบลไผ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดยโสธร
- ทิศตะวันออก จดเขต การปกครองของ ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
- ทิศตะวันตก จดเขต การปกครองของ ตำบลทรายมูล อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

4.1.3 สภาพทางสังคมของตำบลนาโสี

ตำบลนาโสี อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 11 หมู่บ้าน จำนวนหลังคาเรือน 1,262 หลังคาเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 4,194 คน เป็นชาย 2,015 เป็นหญิง 2,089 คน รายละเอียดดังแสดงใน (ตารางที่ 4.1) โดยกลุ่มผลิตภัณฑ์อินทรีย์ที่มีการทำเกษตรในรูปแบบประณีตในพื้นที่ตำบลนาโสีมีทั้งหมด 6 ชุมชน จำนวน 65 ราย ซึ่งอยู่ในพื้นที่ 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนาโสี บ้านโสกชุมพูน บ้านท่าลาด บ้านสันติสุข บ้านหนองผือน้อย และบ้านกุดหิน (สำนักงานเกษตรอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร, 2558) ดังแสดงใน (ตารางที่ 4.2) ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลนาโสี จัดตั้งตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 23 ก.พ. 2540 โดยมีผู้นำชุมชนด้านบริหารและด้านปกครองดังแสดงใน (ตารางที่ 4.3)

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนแยกตามหมู่บ้านในตำบลนาโสี

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	ประชากร		รวม	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด
		ชาย	หญิง		
1	บ้านนาโสี	308	335	643	122
2	บ้านโสกชุมพูน	271	244	515	37
3	บ้านท่าลาด	175	174	349	140
4	บ้านป่าหวาย	89	77	166	163
5	บ้านกุดแดง	217	209	426	112
6	บ้านนาซิม	348	356	704	75
7	บ้านหนองแคน	175	161	336	114
8	บ้านหนองผือน้อย	158	175	333	64
9	บ้านดงเย็น	145	140	285	121
10	บ้านโคกสวาท	125	128	253	160
11	บ้านสันติสุข	94	90	184	154
รวมทั้งตำบล		2,105	2,089	4,194	1,262

ที่มา : สำนักบริหารทะเบียน กรมปกครอง, 2559

ตารางที่ 4.2 จำนวนเกษตรกรสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์(กลุ่มศึกษา) ตำบลนาโเส

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนเกษตรกร (ราย)
1	นาโเส	18
2	โสกขุมปูน	17
3	ท่าลาด	12
4	สันติสุข	8
5	หนองผิอน้อย	5
6	บ้านกุดหิน	5
รวม		65

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร, 2558

ผู้นำชุมชนตำบลนาโเส ด้านบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล

นายศรีวิชัย มาสขาว	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาโเส
นายรัช ทองน้อย	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาโเส
นายบัวเรียน ศรีวะสุทธิ์	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาโเส
นางสาววิสุดา อ่างแก้ว	เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาโเส

ตารางที่ 4.3 รายชื่อผู้นำชุมชนด้านการปกครองหมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	หลังคา เรือน	จำนวน	ชื่อผู้นำหมู่บ้าน	ตำแหน่ง
1	บ้านนาโเส	122	646	นายสำออง มุละสิวะ	ผู้ใหญ่บ้าน
2	บ้านโสกขุมปูน	37	510	นายสุภาพ แก้วใส	ผู้ใหญ่บ้าน
3	บ้านท่าลาด	140	357	นายประดิษฐ์ แสงโชติ	ผู้ใหญ่บ้าน
4	บ้านป่าหวาย	163	172	นายคำฟอง เวฬุวนารักษ์	ผู้ใหญ่บ้าน
5	บ้านกุดแดง	112	424	นายสมัคร ทองน้อย	ผู้ใหญ่บ้าน
6	บ้านนาซิม	75	687	นายพิทักษ์ ศรีวะสุทธิ์	ผู้ใหญ่บ้าน
7	บ้านหนองแคน	114	335	นายกมล มาสขาว	ผู้ใหญ่บ้าน
8	บ้านหนองผิอน้อย	64	342	นายบัวสอน มาสขาว	ผู้ใหญ่บ้าน
9	บ้านดงเย็น	121	286	นายมงคล อ่างแก้ว	ผู้ใหญ่บ้าน
10	บ้านโคกสวาท	160	248	นายวิจารณ์ ทองน้อย	ผู้ใหญ่บ้าน
11	บ้านสันติสุข	154	173	นายศิรินทร์ยุศักดิ์ ศรีมันตะ	กำนัน
รวม		1,262	4,194		

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลนาโเส, 2559

4.1.4 สภาพทางเศรษฐกิจของตำบลนาโเส

เศรษฐกิจของตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรจะมีความผันแปรอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากสมาชิกส่วนหนึ่งประกอบอาชีพรับจ้าง รายได้จึงขึ้นอยู่กับค่าแรงงานที่ได้รับ และประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักด้านการเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากตำบลนาโเสมีพื้นที่เป็นที่ดอน จึงประสบกับปัญหาภัยแล้ง ในฤดูแล้ง อาชีพรองลงมาคือรับจ้างและค้าขาย รายได้เฉลี่ย 45,000 บ./คน/ปี ส่วนใหญ่ทำนา และปลูกผักอินทรีย์เป็นหลักและมีน้ำเพียงพอ ในการผลิตผักตลอดทั้งปี เนื่องจากได้รับการสนับสนุนการขุดเจาะบาดาลจากหน่วยงานภาครัฐ ในส่วนที่ว่างจากฤดูทำนาประชากรส่วนหนึ่งรับจ้างทำงานก่อสร้าง และรับจ้างต่างจังหวัด นอกจากนี้ยังมีอาชีพเสริม คือการทำเกษตร ในฤดูแล้ง และสามารถเปรียบเทียบเป็นได้ดังนี้

สมาชิกในตำบลนาโเส ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร ประกอบอาชีพในด้านการเกษตร เป็นหลักเช่น ทำนา ทำสวน คิดเป็นร้อยละ 81.61 รองลงมาคืออาชีพผลิตผักอินทรีย์ คิดเป็นร้อยละ 7.07 อาชีพรับจ้างทั่วไป อาชีพทำไร่ (ปลูกมันสำปะหลัง) อาชีพรับราชการ คิดเป็นร้อยละ 4.30 2.83 1.27 และสมาชิกมีอาชีพปศุสัตว์น้อยที่สุด ได้แก่ โคเนื้อ คิดเป็นร้อยละ 0.87 ของสมาชิกทั้งหมดดังแสดงในตารางที่ 4.4

รายได้ของประชากรในตำบลนาโเสส่วนใหญ่ ได้มาจากการประกอบอาชีพหลักของตน รายได้โดยเฉลี่ยของประชากรในหมู่บ้าน 45,000 ต่อหัว/ต่อปี

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนและร้อยละอาชีพของสมาชิกในตำบลนาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร

อาชีพ	จำนวน (ครัวเรือน) (n= 1,262)	ร้อยละ
อาชีพเกษตรกร (ทำนา ทำสวน)	1,030	81.61
อาชีพผลิตผักอินทรีย์	115	9.12
อาชีพรับจ้างทั่วไป	53	4.30
อาชีพทำไร่ (ปลูกมันสำปะหลัง)	37	2.83
อาชีพรับราชการ	16	1.27
อาชีพปศุสัตว์ (โคเนื้อ)	11	0.87
รวม	1,262	100.00

4.2 ลักษณะพื้นฐานทางสังคมเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรกลุ่มศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ระยะเวลา มากกว่า 7 ปี ในพื้นที่ 6 หมู่บ้านในตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรจำนวน 65 ครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน (65 คน) โดยมีรายละเอียดลักษณะพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของสมาชิก ดังนี้

4.2.1 ลักษณะพื้นฐานทางสังคมบางประการของเกษตรกร

ผลการวิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานทางสังคมบางประการของเกษตรกรประกอบด้วย ข้อมูล เกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน สถานภาพทางสังคม อาชีพหลัก อาชีพรอง ปรากฏผลตาม ตารางที่ 4.5

1) เพศ เกษตรกร ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 73.84 และเพศหญิง ร้อยละ 26.16 เนื่องจาก เพศชายเข้าร่วมประชุมในกิจกรรมของชุมชนเป็นส่วนใหญ่และเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งเป็นตัวแทนของครัวเรือนในการเข้าร่วมเวทีเสวนา

2) อายุ เกษตรกร มีอายุเฉลี่ย 55.6 ปี สูงสุด 76 ปี และต่ำสุด 32 ปี โดยสมาชิกชุมชนมีอายุระหว่าง 51 -60 ปี มีมากที่สุด คือร้อยละ 47.70 รองลงมาคืออายุมากกว่า 60 ปี ขึ้นไป และไม่เกิน 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.23 และ 23.07 ตามลำดับ

3) ระดับการศึกษา เกษตรกร ส่วนใหญ่ร้อยละ 53.85 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา เนื่องจากสมาชิกไม่ได้ศึกษาต่อและขาดแคลนทุนทรัพย์ที่ใช้ในการศึกษา ที่เหลือจบการศึกษาระดับมัธยม และจบการศึกษาในระดับที่สูงกว่ามัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 43.07 และ 3.08 ตามลำดับ

4) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเกษตรกร มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5.3 คน สูงสุด 7 คน และต่ำสุด 2 คน โดยสมาชิกกลุ่มๆ มีสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน มีมากที่สุด คือ ร้อยละ 64.61 รองลงมาคือ สมาชิกในครัวเรือน 6 คนขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 20.01 และที่เหลือมีสมาชิกในครัวเรือน ไม่เกิน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 15.38

5) สถานภาพทางสังคม พบว่า เกษตรกรส่วนมาก ร้อยละ 80.30 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม ที่เหลือมีสถานภาพทางสังคมคือเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิก อบต. อ.ส.ม. ครู ผู้ใหญ่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 4.44 3.37 6.99 3.37 และ 1.53 ตามลำดับ

6) อาชีพหลัก พบว่าเกษตรกรส่วนมาก (ร้อยละ 66.15) มีอาชีพเกษตรกร (ทำนา ทำสวน) รองลงมา ร้อย 30.77 มีผลิตผักอินทรีย์ และรับราชการ คิดเป็นร้อยละ 3.08 ซึ่งจากการศึกษาพบว่า สมาชิก ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังมีบางส่วนที่เริ่มมีอาชีพหลักปลูกผักอินทรีย์เนื่องจากปัจจุบันจังหวัดยโสธรได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรหันมาทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะการผลิตผักอินทรีย์ที่มีตลาดสีเขียวทั้งในตัวจังหวัด อำเภอกุดชุม ตำบลนาโส และในชุมชนซึ่งพบว่าในปัจจุบันเกษตรกรยังผลิตได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคผักอินทรีย์จึงมีแนวโน้มว่าเกษตรกรจะหันมาทำอาชีพผลิตผักอินทรีย์มากยิ่งขึ้น

7) อาชีพรอง พบว่าเกษตรกรร้อยละ 67.70 มีอาชีพผลิตผักอินทรีย์ รองลงมา ร้อยละ 13.85 มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ค่าขายและอาชีพปศุสัตว์ (โคเนื้อ) คิดเป็นร้อยละ 10.72 และ 8.38 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.5 จำนวนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามลักษณะพื้นฐานทางสังคมบางประการ

ลักษณะพื้นฐานทางสังคม	จำนวน(ราย) (n = 65)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	48	73.84
หญิง	17	26.16
รวม	65	100.00
2. อายุ		
ไม่เกิน 50 ปี	15	23.07
51 – 60 ปี	31	47.70
มากกว่า 60 ปีขึ้นไป	19	29.23
เฉลี่ย 55.6 ปี สูงสุด 76 ปี ต่ำสุด 32 ปี		
3. ระดับการศึกษา		
จบชั้นประถมศึกษา	35	53.85
จบชั้นมัธยมศึกษา	28	43.07
จบปริญญาตรีหรือสูงกว่า	2	3.08
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน/ครัวเรือน)		
ไม่เกิน 3 คน	10	15.38
4-6 คน	42	64.61
มากกว่า 6 คน	13	20.01
เฉลี่ย 5.3 คน สูงสุด 7 คน และต่ำสุด 2 คน		
5. สถานภาพทางสังคม		
ไม่มีตำแหน่ง	52	80.30
คณะกรรมการหมู่บ้าน	3	4.44
สมาชิก อบต.	2	3.37
อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนประจำหมู่บ้าน (อ.ส.ม.)	5	6.99
ครู	2	3.37
ผู้ใหญ่บ้าน/(กำนัน)	1	1.53
6. อาชีพหลัก		
เกษตรกร (ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์)	43	66.15
ผลิตผักอินทรีย์	20	30.77
รับราชการ	2	3.08
รับจ้างทั่วไป	0	0.00
ปศุสัตว์ (เนื้อ)	0	0.00

ตารางที่ 4.5 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามลักษณะพื้นฐานทางสังคมบางประการ (ต่อ)

ลักษณะพื้นฐานทางสังคม	จำนวน(ราย) (n = 65)	ร้อยละ
7. อาชีพรอง		
ผลิตผักอินทรีย์	44	67.70
รับจ้างทั่วไป	9	13.85
ค้าขาย	7	10.77
ปศุสัตว์ (โคเนื้อ)	5	8.38

4.2.1 ลักษณะพื้นฐานบางประการทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร

ผลการวิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานบางประการด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ ปรากฏผลตามตารางที่ 4.6 ดังนี้

1) พื้นที่ถือครองทั้งหมด (ไร่/คร้วเรือน) พบว่าเกษตรกร มีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 5.4 ไร่ สูงสุด 37 ไร่ และต่ำสุด 2 ไร่ โดยสมาชิกกลุ่มฯ มีพื้นที่ถือครองไม่เกิน 10 ไร่ มากที่สุด คือร้อยละ 73.85 รองลงมา มีพื้นที่ถือครองระหว่าง 10-20 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 23.08 ส่วนที่เหลือมีพื้นที่ถือครองมากกว่า 20 ไร่ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 3.07

2) พื้นที่ทำการเกษตร (ไร่/คร้วเรือน) พบว่าเกษตรกร มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 4.1 ไร่ สูงสุด 10 ไร่ และต่ำสุด 2 ไร่ โดยเกษตรกร มีพื้นที่ทำการเกษตรไม่เกิน 10 ไร่ ทั้งหมด คิดเป็น 100 เปอร์เซ็นต์

3) ประเภทการถือครองที่ดินที่ใช้ประโยชน์ พบว่าเกษตรกร ส่วนใหญ่ ร้อยละ 56.92 ใช้ประโยชน์และถือครองพื้นที่สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก.) ที่ได้รับการจัดสรรจากสำนักงานปฏิรูปที่ดิน รองลงมา โฉนด นส.3 สค1 ร้อยละ 24.62 และเป็นที่ดินของตนเอง ร้อยละ 18.46

4) รายได้จากภาคการเกษตร พบว่า เกษตรกรมีรายได้จากภาคการเกษตรต่อปี เฉลี่ย บาท สูงสุด 32,936.89 85,000 บาท และต่ำสุดคือ 5,000 บาท โดยเกษตรกรมีรายได้จากภาคการเกษตร ระหว่าง 20,001-40,000 บาท มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46.15 รองลงมาคือมีรายได้ไม่เกิน 20,000 บาท มากกว่า 60,000 บาท และมีรายได้ระหว่าง 40,001-60,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 32.30 15.38 และ 6.17 ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่รายได้จากภาคการเกษตรได้จากการทำนาและเลี้ยงสัตว์

5) รายได้นอกภาคการเกษตร (บาท/ปี) พบว่าเกษตรกร มีรายได้นอกภาคการเกษตร เฉลี่ย 30,674.48 บาท สูงสุด 67,000 บาท และต่ำสุด 3,000 บาท สมาชิกในชุมชนฯ มีรายได้รวมนอกภาคการเกษตรทั้งหมด ระหว่าง 20,001-40,000 บาท มากที่สุดคิดเป็นจำนวนร้อยละ 61.54 รองลงมา มีรายได้ มากกว่า 40,000 บาทขึ้นไป และ ไม่เกิน 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 33.85 และ 4.61 ตามลำดับ

6) รายได้รวมของครัวเรือนทั้งหมด (บาท/ปี) พบว่าเกษตรกรมีรายได้รวมที่เป็นเงินสดของครัวเรือนทั้งหมด เฉลี่ย 53,611.37 บาท สูงสุด 167,000 บาท และต่ำสุด 13,500 บาท โดย

เกษตรกร มีรายได้รวมที่เป็นเงินสดของครัวเรือนทั้งหมดระหว่าง 40,001-80,000 บาทมากที่สุด คิดเป็นจำนวนร้อยละ 61.54 รองลงมาเกษตรกรผู้ปลูกพริกฯ มีรายได้รวมที่เป็นเงินสดของครัวเรือนทั้งหมดไม่เกิน 40,000 บาท ระหว่าง 80,000-120,000 บาท และ มากกว่า 120,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 26.15 10.78 และ 51.53 ตามลำดับ

7) การกู้ยืมเงิน ในรอบปีการผลิต 2557-2558 (บาท/ครัวเรือน) พบว่า เกษตรกรส่วนมากร้อยละ 67.69 ไม่มีการกู้ยืมเงิน และอีกร้อยละ 32.31 มีการกู้ยืมเพื่อการผลิต

8) หนี้สินที่กู้ยืมในรอบปี ปีการผลิต 2557-2558 (บาท/ครัวเรือน) พบว่า เกษตรกรมีหนี้สินที่กู้ยืมเฉลี่ย 13,945.45 บาท สูงสุด 150,000 บาท และต่ำสุด 2,000 บาท โดยสมาชิกกลุ่มฯ ไม่มีการกู้ยืมมีจำนวนร้อยละ 68.28 และมีหนี้สินที่กู้ยืมต่อครัวเรือน ไม่เกิน 40,000 บาทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 27.10 รองลงมามีหนี้สินระหว่าง 40,001-80,000 บาท และ มากกว่า 80,000 บาท และ คิดเป็นร้อยละ 3.08 และ 1.54 ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าหนี้สินของสมาชิก อาจมีบางรายที่สูงเนื่องจากการกู้เพื่อซื้อเครื่องจักรในการทำการเกษตร

9) แหล่งเงินกู้ พบว่า เกษตรกรมีการกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 23.10 รองลงมาคือจากธนาคารเพื่อการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 6.16 และที่เหลือกู้เงินจากกลุ่มเกษตรกร และธนาคารพาณิชย์ คิดเป็นร้อยละ 1.54 และ 1.54 ตามลำดับ

10) วัตถุประสงค์ของการกู้เงิน พบว่า เกษตรกร มีวัตถุประสงค์ในการกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการผลิตทางการเกษตรมากที่สุด ร้อยละ 67.70 รองลงมาคือ เพื่อชำระหนี้สินเดิม เพื่อการบริโภค คิดเป็นร้อยละ 43.08 10.78 และที่เหลือร้อยละ 9.20 เพื่อการศึกษาบุตร ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เพื่อชำระหนี้สินเดิม มีภาระที่จะต้องใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น เช่น การจ้างรถไถในการทำการเกษตร การชำระหนี้สินเดิม ค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน การส่งเสียลูกหลานให้เรียน

ตารางที่ 4.6 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามลักษณะพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจบางประการ

ลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจ	จำนวน (n = 65)	ร้อยละ
1. พื้นที่ถือครองทั้งหมด (ไร่/ครัวเรือน)		
ไม่เกิน 10 ไร่	48	73.85
11 - 20 ไร่	15	23.08
มากกว่า 20 ไร่	2	3.07
เฉลี่ย 5.4 ไร่ สูงสุด 37 ไร่ ต่ำสุด 2 ไร่		
2. พื้นที่ทำการเกษตร(ไร่/ครัวเรือน)		
ไม่เกิน 10 ไร่	65	100.00
11-20 ไร่	0	0.00
มากกว่า 20 ไร่	0	0.00
เฉลี่ย 4.1 ไร่ สูงสุด 10 ไร่ ต่ำสุด 2 ไร่		

ตารางที่ 4.6 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามลักษณะพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ
บางประการ (ต่อ)

ลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจ	จำนวน (n = 65)	ร้อยละ
3. ประเภทการถือครองที่ดินที่ใช้ประโยชน์		
สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก.)	37	56.92
โฉนด นส.3 สค1	16	24.62
ที่ดินของตนเอง	12	18.46
4. รายได้จากภาคการเกษตรทั้งหมด (บาท/ปี)		
ไม่มีรายได้จากภาคเกษตร	0	0.00
1 - 20,000 บาท	30	46.15
20,001 – 40,000 บาท	10	15.38
40,001 – 60,000 บาท	21	32.30
มากกว่า 60,000 บาท	4	6.17
เฉลี่ย 32,936.89 บาท สูงสุด 85,000 บาท ต่ำสุด 5,000 บาท		
5. รายได้รวมนอกภาคการเกษตร (บาท/ปี)		
ไม่มีรายได้รวมนอกภาคการเกษตร	0	0.00
1 - 20,000 บาท	22	33.85
20,001 – 40,000 บาท	40	61.54
มากกว่า 40,000 บาท	3	4.61
เฉลี่ยทั้งหมด 36,674.48 บาท		
สูงสุด 67,000 บาท ต่ำสุด 3,000 บาท		
6. รายได้รวมทั้งหมด (บาท/ปี)		
ไม่เกิน 40,000 บาท	17	26.15
40,001 – 80,000 บาท	40	61.54
80,001 – 120,000 บาท	7	10.78
มากกว่า 120,000 บาท	2	1.53
เฉลี่ย 53,611.37 บาท สูงสุด 267,000 บาท		
ต่ำสุด 13,500 บาท		
7. การกู้ยืมเงิน		
กู้	21	32.31
ไม่กู้	44	67.69

ตารางที่ 4.6 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามลักษณะพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ
บางประการ (ต่อ)

ลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจ	จำนวน (n = 65)	ร้อยละ
8. หนี้สินที่กู้ยืมในรอบปี ปีการผลิต 2557-2558 (บาท/ครัวเรือน)		
ไม่มีการกู้ยืม	44	68.28
1 - 40,000 บาท	18	27.10
40,001 – 80,000 บาท	2	3.08
มากกว่า 80,000 บาท	1	1.54
เฉลี่ย 13,945.45 บาท		
สูงสุด 150,000 บาท และต่ำสุด 2,000 บาท		
9. แหล่งเงินกู้⁽¹⁾		
ไม่มีการกู้ยืม	44	67.66
กองทุนหมู่บ้าน	15	23.10
ธ.ก.ส	4	6.16
กลุ่มเกษตรกร	1	1.54
ธนาคารพาณิชย์	1	1.54
10. วัตถุประสงค์ของการกู้เงิน⁽¹⁾		
เพื่อใช้ในการผลิตทางการเกษตร	44	67.70
เพื่อชำระหนี้สินเดิม	28	43.08
เพื่อการบริโภค	17	10.78
เพื่อการศึกษาบุตร	6	9.20

หมายเหตุ ¹ ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

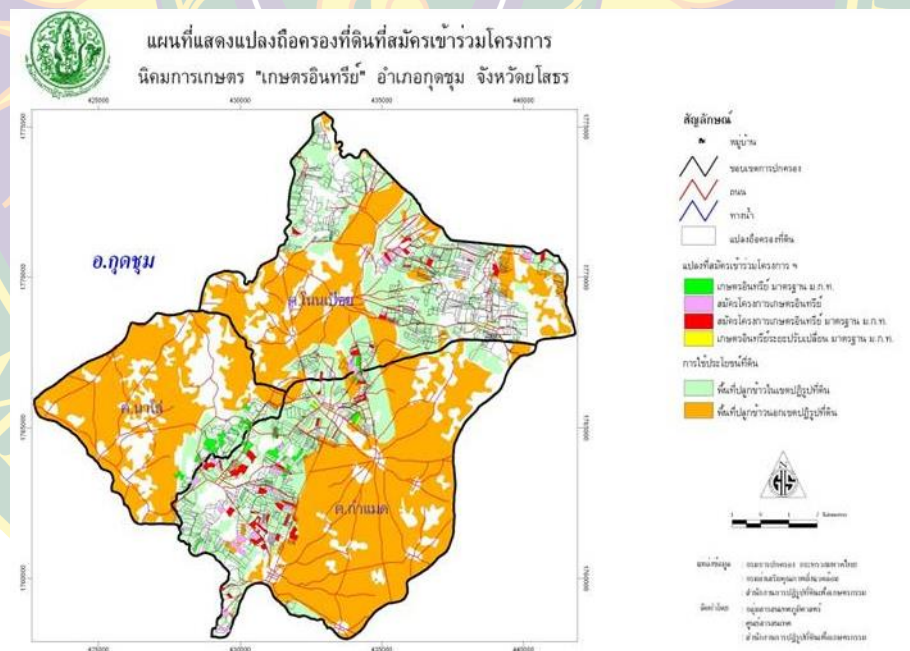
4.3 รูปแบบเกษตรและรูปแบบเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

จากการรวบรวมข้อมูลโดยการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้แบบมีส่วนร่วมในการศึกษา รูปแบบการเกษตรประณีตของเกษตรกรและการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ในพื้นที่ ถอดบทเรียน ชุมชน พบว่า

4.3.1 รูปแบบเกษตรในชุมชน

เกษตรกรส่วนใหญ่เน้นการทำเกษตรแบบผสมผสานโดยยึดหลักการปลูกพืชที่หลายหลายและการทำเกษตรอินทรีย์ จากการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกับเกษตรกรพบว่า ตำบลนาโส เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ทำให้มีสารพิษ ตกค้างในผลผลิต ทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค อีกทั้งปัญหาความเสื่อมโทรมของดินจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ทำให้แนวคิดการเกษตรอินทรีย์เริ่มได้รับความสนใจ ตำบลนาโส อำเภอ กุดชุม จังหวดยโสธร เป็นกลุ่มชุมชนเข้มแข็งที่ลุกขึ้นมาสร้างพลังแห่งการพึ่งพาตนเองไม่ว่าจะเป็น การจัดตั้งกองทุนร้านค้าชุมชน จัดตั้งศูนย์สุขภาพ ธุรกิจชุมชนด้านสมุนไพร เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจาก

เกษตรกรที่ใช้สารเคมีมาเป็นเกษตรกรอินทรีย์ ในแผนที่เกษตรอินทรีย์ดังแสดงในภาพที่ 4.1 จนกลายเป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ส่งออกแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศ รวมทั้งมีการจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชน ที่มีชาวบ้านเป็นผู้บริหารเอง เพื่อลดปัญหาการปนเปื้อนระหว่างข้าวอินทรีย์กับข้าวที่ใช้สารเคมี จากการนำข้าวไปสีตามโรงสีทั่วไป มัน สามสี (พอมัน) แก่นนำชาวบ้านในตำบลนาโส ผู้ได้ชื่อว่า เป็น “ปราชญ์” คนหนึ่งในแผ่นดิน ได้ให้ข้อมูลว่า แม้ชาวบ้านจะเปลี่ยนมาทำนาแบบอินทรีย์ปลอดภัยจากสารเคมีถึงขั้นได้รับการรับรองมาตรฐานสำนักงานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ก็ตาม แต่นั่นไม่ได้เป็นเครื่องยืนยันว่าคุณภาพชีวิตของชาวนาอินทรีย์จะดีขึ้นอย่างที่ควรจะเป็น เพราะเกษตรกรยังยึดติดกับอบายมุขต่างๆ จึงยังคงเป็นหนี้ซ้ำซากและใช้ชีวิตลุ่มๆ ดอนๆ กับกระแสทุนนิยมบริโภคนิยม อยู่เช่นเดิม เพราะขาด “ธรรม” พอมันกล่าวว่า คนทำเกษตรอินทรีย์ต้องมีธรรมะประจำใจ จึงจะสามารถทำนาที่ต้องดูแลเอาใจใส่มากเป็นพิเศษอย่างมีความสุขและด้วยความซื่อสัตย์ เกษตรอินทรีย์ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อขาย แต่เป็นวิถีที่พอมันเรียกว่า “เกษตรเกื้อกูล” นอกจากเกื้อกูลต่อ สภาพแวดล้อม ต่อดิน ต่อคนบริโภคแล้ว ยังต้องเกื้อกูลต่อคนปลูกนำพาชีวิตไปสู่ความสมณะ เรียบง่าย พึ่งตนเอง และรู้จักพอเพียง เกษตรอินทรีย์ในตำบลนาโส จึงเป็นระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารที่เน้นความยั่งยืนทั้งทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักที่การปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และ เวกซ์ภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกัน เกษตรอินทรีย์พยายามประยุกต์กลไกและวัฏจักรธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิต และพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสากล ที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงแปลงเกษตรอินทรีย์พื้นที่ อ.ฤๅษุม จังหวัดยโสธร
ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอฤๅษุม, 2558

4.3.2 รูปแบบเกษตรประณีตในชุมชน

จากการศึกษากิจกรรมการเกษตรประณีตของเกษตรกรพบว่า ในการทำเกษตรประณีต เกษตรกรส่วนใหญ่ มีกิจกรรมผลิตที่หลากหลาย เนื่องจากเกษตรประณีตเป็นรูปแบบของการทำ การเกษตรผสมผสาน (ภาพที่ 4.2)

ภาพที่ 4.2 แปลงปลูกพืชเกษตรผสมผสาน

ซึ่งเป็นพื้นฐานของเกษตรกรในชนบทโดยทั่วไป แต่จะแตกต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของขนาดพื้นที่ ชนิด และปริมาณของกิจกรรมที่ทำ เนื่องจากเกษตรกรแต่ละคนมีปัจจัยการผลิตและบริบทที่แตกต่าง กัน เช่น ปัจจัยด้านกายภาพ ชีวภาพ แรงงาน และเงินทุน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้กิจกรรมมี ความแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการผลิตการเกษตรแบบประณีตนั้น เกษตรกรจะ ให้ความสำคัญ อยู่ 5 ด้าน คือ

- 1) การจัดการความรู้เรื่องดิน เพราะดินคือปัจจัยที่มีความสำคัญต่อระบบการผลิตโดยรวม ทั้งการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ ดังนั้นเกษตรกรจึงต้องเรียนรู้เรื่องการจัดการดิน เพื่อให้พืช เจริญเติบโตได้ดี
- 2) การจัดการความรู้เรื่องน้ำเกษตรกรต้องเรียนรู้เรื่องการจัดการเรื่องน้ำว่าจะให้น้ำกับพืช อย่างไรจึงจะคุ้มค่ามากที่สุดพืชจะได้โตเร็ว
- 3) การคัดเลือกเกี่ยวกับพืช เช่นการเลือกปลูกพืชอะไรดี กับสภาพบริบทของตน โดยเฉพาะ ไม้ยืนต้น ซึ่งเกษตรกรให้ความสำคัญมากเพราะต้องเลือกพืชที่โตเร็วสำหรับสร้างบ้านอยู่อาศัยให้กับ ตัวเอง
- 4) การจัดการความรู้เกี่ยวกับสัตว์ เช่นการศึกษาหาข้อมูลว่าจะเลี้ยงอะไรดี และจะเลี้ยง อย่างไร เป็นต้น
- 5) การหาความรู้เพิ่มเติมเกษตรกรที่ทำการเกษตรประณีตสำเร็จจะต้องมีการหาความรู้ เพิ่มเติม เช่น การศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่นๆ การรับบริการส่งเสริมพัฒนาการผลิตการเกษตรจาก

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครื่องข่ายเกี่ยวกับการทำเกษตร ประณีต ทางวิชาการเพื่อคอยเติมเต็มข้อมูลให้ต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความชัดเจน และสะดวกใน กระบวนการเรียนรู้

ผู้วิจัยและเกษตรกรได้ ได้นำแนวทางการกำหนดรูปแบบการเกษตรแบบประณีต โดยใช้ องค์ประกอบดังนี้ ขนาดพื้นที่ ทุน แรงงาน กิจกรรมการผลิต และรายได้จากการขายผลผลิตเกษตร ประณีตที่เป็นเงินสดต่อปี (อุทัย อัมพิมพ์, 2555) ซึ่งจากการศึกษาจึงสามารถจำแนกรูปแบบการทำ เกษตรประณีตได้ 3 รูปแบบโดยจำแนกเกษตรประณีตออกเป็น 3 กลุ่มดังแสดงในตารางที่ 4.7 ดังนี้

ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวนเกษตรกรแบ่งตามรูปแบบเกษตรประณีต

รูปแบบเกษตรประณีต	จำนวน/ราย (n = 65)	ร้อยละ
1. แบบพออยู่พอกิน	49	75.38
2. แบบเหลืออยู่เหลือกิน	10	15.38
3. แบบก้าวหน้า	6	9.24

จากการศึกษากิจกรรมการเกษตรประณีตของเกษตรกร สามารถจำแนกรูปแบบการเกษตร ประณีตได้ดังนี้

1) แบบพออยู่พอกิน (Subsistence model) เป็นการผลิตที่เน้นการบริโภคในครัวเรือน เป็นหลักโดยการสัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน 49 ราย คิดเป็นร้อยละ 75.38 ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูก ผักโดยมีพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ต่อครัวเรือน พืชที่ปลูกส่วนใหญ่จะเป็นไม้ยืนต้นและพืชผักสวนครัว ประมาณ 5-15 ชนิด เช่น หอมแดง ผักกาด (ผักชี-ฝรั่ง) มะเขือเทศ ข่า ตะไคร้ เป็นต้น ในพื้นที่ ประมาณ 300 ตารางเมตรต่อครัวเรือน และไม้ผลอื่นที่สามารถจำหน่ายได้ส่วนใหญ่ใช้แรงงานคนเป็น หลัก แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงมีปัญหาในเรื่องของการผลิตและตลาด ซึ่งมีความกังวลมากจึงยังไม่มี การขยายพื้นที่ปลูก นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา ทุน แรงงาน ไฟฟ้า และแหล่ง น้ำ สำหรับปัจจัยที่ส่งเสริมเกษตรกรให้มีความเชื่อว่า การทำเกษตรประณีตจะทำให้เกษตรกรในชุมชน มีภาพดี ได้กินอาหารที่ปลอดภัย สามารถลดรายจ่ายในหมวดค่าอาหารได้ การเหลือกินก็จะมี การแบ่งปันแจกจ่าย การผลิตในรูปแบบนี้จะเน้นความหลากหลายในกิจกรรมที่ตนเองต้องใช้ ต้องกิน ไม่เน้นแต่ การขาย จึงไม่สามารถกำหนดราคาได้ จากการศึกษาพบว่าในปี พ.ศ. 2557 สมาชิกมีรายได้ที่เป็นเงิน สดจากการผลิตเกษตรประณีตประมาณ 2,500 – 10,000 บาท

2) แบบเหลืออยู่เหลือกิน (Surplus model) เป็นรูปแบบที่การผลิตอยู่บนฐานของการ ปรับตัวสู่กระบวนการเรียนรู้ เมื่อเกษตรกรมีความรู้แล้วจึงนำไปสู่การปฏิบัติ รูปแบบนี้จากการศึกษา พบว่า เกษตรกร 10 คน คิดเป็นร้อยละ 55.38 ซึ่งในชุมชนเริ่มมีความมั่นใจมากขึ้น เนื่องจากได้ลอง ผิดลองถูกมามากแล้วจนกระทั่งเกิดเป็นความรู้และความชำนาญเฉพาะตัว มีการขยายพื้นที่ในการ ผลิตเพิ่มขึ้นเป็นครัวเรือนละ 2-5 ไร่ ซึ่งเกษตรกรแต่ละราย มีการปลูกผักตั้งแต่ 7-20 ชนิด ในพื้นที่ 400 ตารางเมตร เช่น พริก มะเขือเทศ ผักกาด คื่นช่าย และผักหวาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยง

ปลา และไก่ ไว้เป็นอาหาร มีการปลูกไม้ยืนต้นตั้งแต่ 200 – 1,000 ต้น การผลิตในรูปแบบนี้เป็นการผลิตทั้งเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวเกษตรกรได้อีกด้วย โดยเกษตรกรที่ผลิตส่วนใหญ่มีการรวมกลุ่มการผลิตที่เน้นการผลิตแบบอินทรีย์ และปลอดภัย เพื่อจำหน่ายผลผลิตที่ตลาดสีเขียวทั้งในและนอกพื้นที่ชุมชน ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในเรื่องน้ำที่ใช้ในการผลิตเพราะพื้นที่ตำบลนาโส ไม่มีแหล่งน้ำชลประทาน เกษตรกรอาศัยน้ำตามฤดูกาลและน้ำบาดาลเป็นหลัก จึงทำให้ไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้ในการผลิต จากการศึกษา พบว่า ในปี พ.ศ. 2557 สมาชิกมีรายได้ที่เป็นเงินสดจากการผลผลิตเกษตรประณีตประมาณ 10,000 – 25,000 บาท ต่อครัวเรือนต่อปี

3) แบบก้าวหน้า (Advanced model) เป็นรูปแบบการทำเกษตรประณีตที่ดำเนินการบนฐานความรู้ เนื่องจากเกษตรกรได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้เป็นระยะเวลายาวนานจากการสัมมนาเชิงลึกจากเกษตรกรจำนวน 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 9.24 ที่ประสบความสำเร็จ พบว่าเกษตรกรสามารถผลิตและแก้ปัญหาให้กับการทำอาชีพของตนเองได้ ดังนั้นจึงมีการขยายพื้นที่การผลิตเพิ่มมากขึ้นประมาณ 4 ไร่ต่อครัวเรือน เกษตรกรส่วนใหญ่มีความพร้อมด้านปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ หุ่น แรงงาน และมีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง รวมถึงมีความรู้เรื่องการตลาด มีการผลิตแบบอินทรีย์เพื่อเป็นช่องทางที่สามารถจำหน่ายสินค้าได้ในราคาที่สูงขึ้น แต่ยังคงยึดหลักการผลิตให้มีความหลากหลายตามวัตถุประสงค์ของการกินการใช้ของครอบครัว และชุมชน เป็นหลัก เกษตรกร มีการเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้นและมีการสร้างเครือข่ายการผลิต เพื่อนำสินค้าไปจำหน่ายในตลาดสีเขียว ภายใต้ชมรมรักษาระบบชาติ ทำให้เกษตรกรมีการสร้างเครือข่ายเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น จากการศึกษาพบว่า ในปี พ.ศ. 2558 สมาชิกมีรายได้ที่เป็นเงินสดจากการผลผลิตเกษตรประณีตประมาณ 25,000 – 100,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

4.4 กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีต ด้วยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน

จากการถอดบทเรียนด้านกระบวนการพัฒนาการจัดการการผลิตของเกษตรกร ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ การออมเงิน การออมดิน และการออมต้นไม้ ที่เป็นการเสริมสร้างศักยภาพการเกษตรประณีตในชุมชน พบว่าเกษตรกรมีกระบวนการพัฒนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ถือได้ว่าเป็นศักยภาพในการทำเกษตรที่ยั่งยืน และส่งผลให้เกษตรกรมีอาหาร มีพืชสมุนไพร มีเชื้อเพลิง มีไม้ใช้สอยและขาย มีปุ๋ยเพิ่มขึ้น เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนชัดเจนขึ้น และเกษตรกรมีการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ได้ดังนี้

4.4.1 การออมเงินและการพัฒนาการสถานการณ์น้ำจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ข้อมูลทั่วไปของน้ำแหล่งน้ำที่นำมาใช้ประโยชน์แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1) น้ำใต้ดิน แหล่งน้ำใต้ดินสำคัญที่ประชาชนในพื้นที่นำมาประโยชน์ ได้แก่ น้ำบาดาล โดยสูบใช้ด้วยไฟฟ้าเพื่อใช้ภายในครัวเรือน (ภาพที่ 4.2-ก) รวมถึงใช้ในเขตพื้นที่ถือครองที่ทำเกษตร โดยน้ำบาดาลมีเพียงพอใช้ตลอดทั้งปีและไม่รสจืดสามารถนำมาใช้ในการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์เลี้ยงได้

2) น้ำผิวดิน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

(1) น้ำผิวดินแบบปิด ได้แก่ หนองน้ำสาธารณะประโยชน์ และบ่อน้ำในไร่นาที่เจ้าของที่ดินนั้นๆ ได้ดำเนินการขุดสร้างขึ้นเพื่อนำน้ำที่กักเก็บได้มาใช้ประโยชน์ตลอดทั้งปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเกษตรกรรม (ภาพที่ 4.3-ข) อย่างไรก็ตามปริมาณน้ำที่บ่อน้ำนั้นๆ สามารถเก็บกักได้ อาจไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้ประโยชน์ตลอดทั้งปีเนื่องจากบ่อน้ำอาจมีขนาดเล็กเกินไป อัตราการระเหยของน้ำอย่างรวดเร็วในช่วงฤดูแล้ง หรือดินบริเวณบ่อน้ำไม่สามารถเก็บน้ำได้ เป็นต้น

(2) น้ำผิวดินแบบเปิด ได้แก่ ห้วยน้ำโจง (ห้วยแสนลึก) โดยพื้นที่ที่ลำห้วยนี้ไหลผ่าน (บ้านสันติสุข) เกษตรกรสามารถสูบน้ำจากลำห้วยมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากลำห้วยจึงจำกัดในเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น

3) น้ำฝน ใช้ประโยชน์ตามฤดูกาลเท่านั้น

4) น้ำประปา ใช้ประโยชน์ในครัวเรือนและเป็นแหล่งน้ำสำหรับเพาะปลูกผักสวนครัว

(ภาพที่ 4.4)

ภาพที่ 4.3 ระบบน้ำบาดาลที่สูบใช้ด้วยไฟฟ้าและเป็นแหล่งน้ำที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี
(ก) บ่อน้ำในที่นาเพื่อการเกษตร (ข)

ภาพที่ 4.4 พืชผักสวนครัวที่เพาะปลูกข้างบ้านเรือนและให้น้ำด้วยน้ำประปา

พัฒนาการสถานการณ์น้ำจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ในอดีตแหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการอุปโภค-บริโภค สำหรับคนในพื้นที่เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานนั้นมีความน้อยและจำกัดต่อการนำมาใช้ประโยชน์ กระทั่งปัจจุบันที่ระบบสาธารณูปโภคของไทยได้พัฒนาและมีผลให้มีความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น และสำหรับเขตพื้นที่ตำบลนาโสนั้นสามารถจำแนกช่วงพัฒนาการของสถานการณ์น้ำเพื่อการนำมาใช้ประโยชน์จากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยแบ่งออกเป็น 4 ยุค ดังนี้

1) ยุคสร้างแสง (เริ่มสร้างหมู่บ้าน) สร้างเป็นบ่อน้ำขุดมือมีขนาดกว้างและยาวประมาณ 1 เมตร ส่วนความลึกนั้นตามระดับความลึกของน้ำใต้ดินที่ซึมออกมา ส่วนแสงนั้นเป็นบ่อน้ำที่ทำคอกไม้รูปสี่เหลี่ยมตามขนาดกว้างยาวของบ่อกันในบ่อน้ำตั้งแต่ชั้นลึกสุดไล่ขึ้นมาถึงปากบ่อเพื่อป้องกันไม่ให้ดินพัง

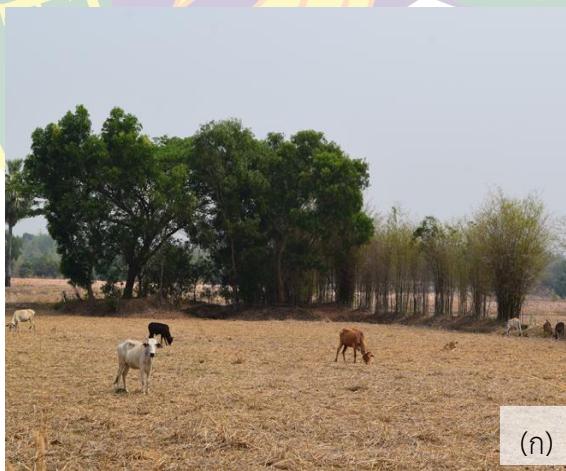
2) ยุคสร้างโบก (พ.ศ. 2410)

3) ยุคบาดาลหัวโยก (พ.ศ. 2515)

4) ยุคบ่อน้ำในไร่นา (พ.ศ. 2534)

การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

ประชาชนใช้น้ำเพื่ออุปโภค-บริโภคภายในครัวเรือน และภาคการเกษตรกรรม ได้แก่ การเลี้ยงปศุสัตว์ (โคพื้นบ้าน) (ภาพที่ 4.5) การเพาะปลูกพืช (ภาพที่ 4.6-ก) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตข้าว และภายหลังการเก็บเกี่ยวข้าวแล้วเกษตรกรจะดำเนินการเพาะปลูกพืชชนิดอื่นๆ เช่น ถั่วลิสง หอมแดง กระเทียม แตงกวา แตงไทย พริก และ มะเขือเทศ เป็นต้น ทั้งนี้ เกษตรกรบางรายที่ผลิตผักเพื่อจำหน่ายจะเพาะปลูกผักหลากหลายชนิดในพื้นที่เดียวกันและในเวลาเดียวกัน เช่น พริก มะเขือเทศ ถั่วฝักยาว ฟักทอง น้ำเต้า โหระพา คื่นช่าย ผักชีลาว ผักชีจีน ผักขี้หูด และผักกาดหอม เป็นต้น (ภาพที่ 4.6-ข)

(ก)

(ข)

ภาพที่ 4.5 โคพื้นบ้านที่เลี้ยงปล่อยตามทุ่งนา (ก) บ่อน้ำในไร่นาแหล่งน้ำสำหรับเลี้ยงโคพื้นเมือง (ข)

ภาพที่ 4.6 พืชตระกูลแตง เช่น แตงโม แตงไทย และฟักทองที่ปลูกในแปลงนาหลังเกี่ยวข้าวนาปี (ก) พื้นที่ปลูกผักแบบผสมผสานโดยเฉพาะปลูกผักหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เช่น มะเขือเทศ ฟักทอง และโหระพา เป็นต้น

4.4.2 การอมดินและพัฒนาการสถานการณ์ดินจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ดินในเขตพื้นที่ตำบลนาโสบแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ดินในเขตที่ดอนซึ่งเนื้อดินเป็นดินทราย (ภาพที่ 4.7) หรือดินลูกรัง และ 2) ดินในเขตที่ลุ่มมีลักษณะเป็นดินเหนียว (ดินนาทาม) ส่วนใหญ่อยู่ติดกับห้วยน้ำโพง

ภาพที่ 4.7 ดินทรายในเขตพื้นที่ดอน

พัฒนาการสถานการณ์ดินจากอดีตสู่ปัจจุบัน

1) ดินที่ดอน ในอดีตที่ดินยังเป็นพื้นที่ป่าจากนั้นจึงแผ้วถางและบุกเบิกด้วยรถแทรกเตอร์ (ล้อตะขาบ) (ปี พ.ศ. 2520) โดยปรับพื้นที่นา ไถเบิกพื้นที่ป่าบางส่วนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรเพิ่มขึ้น จากนั้นในปี พ.ศ. 2547 รถแทรกเตอร์ (ล้อยาง) ได้เริ่มเข้ามาในพื้นที่ส่งผลให้แปลง

นาแต่ละกระทรงมีพื้นที่กว้างขึ้นเพื่อความสะดวกในการจัดการเพาะปลูกพืช ในขณะเดียวกันเกษตรกร บางรายในพื้นที่ตำบลนาโสนได้เริ่มทำการเกษตรตามวิถีของเกษตรกรอินทรีย์ซึ่งเป็นผลจากการส่งเสริม ของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จากนั้นราวปี พ.ศ. ๒๕๔๙ รถแบล็คโคได้เริ่มเข้ามาปรับพื้นที่ เพาะปลูกให้อยู่ในระดับเดียวกันมากขึ้นโดยเฉพาะพื้นที่ตอนบางจุดของแปลงนา และในปัจจุบัน เกษตรได้ไถพรวนพื้นที่เพื่อทำการเกษตรด้วยรถแทรกเตอร์ที่สัมที่มีรับจ้างโดยทั่วไป

2) ที่ลุ่ม พัฒนาการการใช้ที่ดินใกล้เคียงกับพื้นที่ดอน ตั้งแต่การเริ่มแผ้วถางพื้นที่ป่าเพียงแต่ พื้นที่ลุ่มนั้นติดกับห้วยน้ำโพงซึ่งอดีตเป็นป่าไผ่หรือป่าจิก

การใช้ประโยชน์จากที่ดิน

1) ที่ดอน ดินที่ดอนใช้สำหรับการเพาะปลูกข้าว โดยพันธุ์ข้าวที่เพาะปลูกนั้น เช่น ข้าวหอม มะลิ ๑๐๕ และข้าวไรซ์เบอร์รี่ 105 (ข้าวตอ) แต่การเพาะปลูกข้าวในพื้นที่ดอนนั้นมีศักยภาพในการ ให้ผลผลิตเพียง 300-400 กิโลกรัม/ไร่ ซึ่งน้อยกว่าการเพาะปลูกข้าวในที่ลุ่มที่สามารถให้ผลผลิตถึง 600-700 กิโลกรัม/ไร่ นอกจากการเพาะปลูกข้าวแล้วในพื้นที่ดอนยังสามารถเพาะปลูกผัก โดยแบ่ง ช่วงการผลิตแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ 1) ช่วงแรก (ก่อนการปลูกข้าว) จะปลูกผักในช่วงเดือนตุลาคม เพื่อบริโภคช่วงเก็บเกี่ยวข้าว (เดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม) และ 2) ช่วงที่สอง (หลังเกี่ยวข้าว) เกษตรกรจะปลูกภายหลังการเกี่ยวข้าวในปี สำหรับบริโภคภายในครัวเรือนหรือจำหน่ายผักที่ผลิตได้ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน ทั้งนี้ยังมีเกษตรกรบางรายที่ผลิตผักเพื่อจำหน่ายตลอดทั้งปี นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผักที่น่าสนใจ เช่น หอมแดง กระเทียม ให้เก็บหัวเพื่อขยายพันธุ์ ในวันอาทิตย์ ขณะที่ผักรับประทานผล (เช่น พริกทอง น้ำเต้า) ให้เก็บเมล็ดเพื่อขยายพันธุ์ในวัน พฤหัสบดี และไม่ให้เก็บเกี่ยวทั้งเพื่อขยายพันธุ์ หรือเก็บเกี่ยวผลผลิต หรือเพาะปลูก ในวันจันทร์ดับ หรือวันเดือนดับ

2) ที่ลุ่ม หลังการเกี่ยวข้าวในที่ลุ่มจะดำเนินการไถกลบตอซังข้าวเพื่อเพาะปลูกถั่วลิสง ถั่ว พงั่ว หรือปลูกผัก และไถกลบต้นพืชปลูกที่อยู่ในแปลงนาเช่นเดียวกับที่ดอน

สำหรับผักที่ผลิตได้นั้นเกษตรกรจะนำผลผลิตเหล่านั้นไปจำหน่ายยังตลาดสีเขียวซึ่งเป็นตลาด ที่จัดจำหน่ายเฉพาะผักอินทรีย์ โดยเกษตรกรจะนำผลผลิตไปจำหน่ายด้วยตนเอง หรือรวมกันเป็น กลุ่มเพื่อจำหน่ายผลผลิตโดยตลาดสีเขียวมีทุกวันจันทร์-เสาร์ ในเขตตัวเมืองจังหวัดยโสธร

การปรับปรุงบำรุงดิน

นอกจากการไถกลบพืช (เช่น ถั่วพวง ถั่วพุ่ม) เพื่อผลิตปุ๋ยพืชสดแล้ว เกษตรกรยังปรับปรุง บำรุงดินด้วยปุ๋ยอินทรีย์ชนิดอื่น เช่น ปุ๋ยคอกมูลวัว (สามารถหาได้ในพื้นที่) ปุ๋ยคอกมูลไก่ (ราคา ประมาณ 27 บาท/กระสอบ) แกลบดิบ (ซื้อจากโรงสีในพื้นที่ 2,000 บาท/คันรถ) ปุ๋ยมูลไก่อัดเม็ด (ราคา 260 บาท/กระสอบ บรรจุ 50 กิโลกรัม/กระสอบ โดยใช้ 1-2 กระสอบ/ไร่) และน้ำหมักชีวภาพ จากเศษผักและเศษอาหารในครัวเรือน (ผลิตใช้เองในครัวเรือนตามคำแนะนำของกรมพัฒนาที่ดิน) และปัจจุบันได้รับการส่งเสริมเมล็ดพันธุ์พืชปุ๋ยสดจากกรมพัฒนาที่ดิน (แต่เกษตรกรนิยมผลิตเมล็ด ด้พันธุ์พืชปุ๋ยสดไว้ใช้เอง) (ภาพที่ 4.8) ทั้งนี้เกษตรกรบางรายที่เพาะปลูกในที่ลุ่มได้บำรุงดินปลูกเพื่อ เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดินมากขึ้นโดยใส่ปุ๋ยคอก (มูลวัว มูลกระบือ หรือมูลสุกร) อัตราส่วน 3-4

ต้น/ไร่ (ใส่ทุกปี) จากนั้นจึงเพาะปลูกข้าว กข 6 ข้าวหอมมะลิ 105 หรือ ข้าวลอยน้ำ ด้วยศักยภาพการผลิต 600-700 กิโลกรัม/ไร่

ภาพที่ 4.8 น้ำหมักชีวภาพจากเศษพืชและเศษผลผลิตทางการเกษตรที่เกษตรกรผลิตไว้ใช้เอง

การจัดการเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ

จากปัญหาการขาดแคลนน้ำใช้ในช่วงฤดูแล้งและประสบปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝนส่งผลให้ประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลนาโเสได้เตรียมความพร้อมและปรับตัวให้เข้ากับสภาวะดังกล่าวเพื่ออนุรักษ์น้ำ โดยจำแนกออกเป็น 2 มาตรการ ได้แก่

1. มาตรการวิธีพืช การปลูกพืชหรือใช้ส่วนใดๆ ของพืชทำให้เป็นแถบหรือเป็นแนว หรือปกคลุมผิวดินหรืออื่น ๆ (พระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551) โดยมาตรการวิธีพืชที่เกษตรกรในปฏิบัติ ดังนี้

1) การคลุมดิน เกษตรกรผู้ผลิตผักใช้วัสดุคลุมดิน เช่น ฟางข้าว คลุมแปลงผลิตผักในฤดูแล้งเพื่อรักษาความชุ่มชื้นลดการระเหยของน้ำจากผิวดิน และจากการคลุมดินยังสามารถควบคุมวัชพืชและช่วยเพิ่มอินทรีย์วัตถุเมื่อไถกลบวัสดุคลุมดินนั้นๆ

2) การปลูกพืชปุ๋ยสด พืชปุ๋ยสดที่เกษตรกรนิยมปลูกเพื่อไถกลบเป็นปุ๋ยพืชสดนั้น ได้แก่ ถั่วพรี และถั่วพุ่ม (ภาพที่ 4.9) เนื่องจากสามารถเจริญเติบโตได้ดีในดินร่วนปนทรายหรือดินทรายในพื้นที่ดอน ทั้งยังสามารถเจริญเติบโตได้ดีโดยไม่ต้องรดน้ำ โดยถั่วพรีและถั่วพุ่มที่ไถกลบและเมื่อย่อยสลายแล้วจะมีปริมาณอินทรีย์วัตถุหลงเหลือภายในแปลงประมาณ 500-840 และ 300-670 กิโลกรัมต่อไร่ ตามลำดับ และมีปริมาณเปอร์เซ็นต์ธาตุอาหารอื่นๆ ดังแสดงในตารางที่ 4.8 ทั้งนี้เกษตรกรนิยมไถกลบถั่วพรีและถั่วพุ่มเมื่อเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อนำไปเพาะปลูกในฤดูกาลอื่นแล้ว และฝักอ่อนถั่วพรีสามารถนำมาใช้ประกอบอาหารได้เช่นเดียวกับฝักอ่อนถั่วพุ่ม

ภาพที่ 4.9 ต้นถั่วพริ้ว (ก) และถั่วพุ่ม (ข) ที่ปลูกในแปลงข้าวภายหลังการไถกลบตอซัง

ตารางที่ 4.8 น้ำหนักสด น้ำหนักแห้ง และปริมาณธาตุอาหารที่สำคัญในพืชปุ๋ยสดบางชนิด

ชนิดพืช	น้ำหนักสด (กิโลกรัม/ไร่)	น้ำหนักแห้ง (กิโลกรัม/ไร่)	C/N ratio	ปริมาณธาตุอาหาร (%) โดยน้ำหนักแห้ง					
				N	P	K	Ca	Mg	S
ปอเทือง	2,000-3,000	500-840	19.96	2.40	0.22	2.40	1.53	2.04	0.96
ถั่วพริ้ว	2,000-3,000	500-840	21.11	2.35	0.54	2.14	1.19	1.59	0.77
ถั่วพุ่ม	1,500-2,400	300-672	19.51	2.68	0.39	2.46	0.87	1.59	0.48
ถั่วมะแฮะ	2,000-2,500	400-700	27.33	2.34	0.25	1.11	1.45	1.92	0.54
โสนอัฟริกัน	2,000-3,000	400-1,120	18.30	2.30	0.42	2.06	0.82	1.74	2.27
โสนอินเดีย	2,000-3,500	400-980	17.83	2.30	0.46	2.83	1.96	2.14	0.97
โสนจีนแดง	1,500-2,000	300-560	18.93	2.30	0.43	2.10	0.79	1.83	0.90
โสนคางคก	1,500-3,000	300-840	27.55	1.84	0.28	1.26	0.70	1.58	0.30

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน (2554)

3) การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชหมุนเวียนเป็นการปลูกพืชตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไปในพื้นที่เดียวกัน โดยจัดชนิดของพืชและเวลาปลูกอย่างเหมาะสม (กรมพัฒนาที่ดิน, 2554) จากข้อกำหนดดังกล่าวพบว่า เกษตรกรได้จัดการปลูกพืชหมุนเวียน โดยจัดลำดับการเพาะปลูกพืชที่สำคัญ เช่น ปลูกพืชหลัก (ข้าวนาปี) 1 ชนิด หมุนเวียนสลับกับการปลูกพืชปุ๋ยสด (ถั่วพริ้ว) 1 ชนิด และพบว่า นอกจากการปลูกถั่วพริ้ว และถั่วพุ่ม ในแปลงนาหลังการเกี่ยวข้าวแล้ว เกษตรกรบางรายยังปลูกพืชชนิดอื่นร่วมกับพืชตระกูลถั่วทั้งสองเพื่อนำผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ไปบริโภคหรือจำหน่าย พืชปลูกดังกล่าว เช่น กระเจี๊ยบแดง แตงไทย และฟักทอง เป็นต้น การปลูกพืชหมุนเวียนนั้นเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคงความอุดมสมบูรณ์ของดินจากการหมุนเวียนการใช้ธาตุอาหารภายหลังการเลือกปลูกพืชต่างตระกูลหรือต่างชนิดกัน ทั้งยังช่วยลดความเสี่ยงโดยปลูกพืชมากกว่า 1 ชนิด (ภาพที่ 4.10) ทั้งนี้ปฏิทินการเพาะปลูกพืชบางชนิดมีลำดับขั้นตอนการเพาะปลูกหรือมีช่วงการปลูกดังตารางที่ 4.9

ภาพที่ 4.10 กระเจี๊ยบแดง (ก) และแตงไทย (ข) ที่ปลูกในนาข้าวร่วมกับถั่วพริ้วและถั่วพุ่มเพื่อลดความเสี่ยงจากการปลูกพืชเพียงชนิดเดียวและสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อบริโภคและจำหน่ายได้

ตารางที่ 4.9 ปฏิทินตัวอย่างการเพาะปลูกพืชตลอดทั้งปีของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ตำบลนาโเส

ชนิดพืชปลูก	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
๑. ข้าวนาปี เช่น	←-----→					←						→
- ข้าวหอมมะลิ ๑๐๕					←-----→							
- ข้าว กข ๖												
๒. ผักที่ปลูกช่วงที่ ๑									←-----→			
- คะน้า ผักชี ฯลฯ												
๓. ผักที่ปลูกช่วงที่ ๒						→				←		
- แตงโม แตงไทย หอมแดง กระเทียม ฯลฯ												
- พืชตระกูลถั่ว - ถั่วพริ้ว ถั่วพุ่ม												
๔. ผักที่ปลูกตลอดทั้งปี		←										→

หมายเหตุ ←-----→ ช่วงการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิต

←-----→ ช่วงการปรับปรุงบำรุงดิน

←-----→ ช่วงการไถเตรียมแปลง

2. มาตรการวิธีกล หมายถึง การก่อสร้างโครงสร้างทางวิศวกรรม โดยวิธีการไถพรวนตามแนวระดับ คันดินกั้นน้ำ ชั้นบันไดดิน คุรับน้ำขอบเขา บ่อน้ำในไร่นาหรืออื่นๆ (พระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551) ดังนั้น การจัดการมาตรการวิธีกลที่พบ ได้แก่ เกษตรกรได้ขุดบ่อน้ำในไร่นาใช้เฉพาะในเขตพื้นที่เกษตรของตนเอง รวมถึงอาจขุดเจาะบาดาลเพิ่มเติมในกรณีที่มีบ่อน้ำในไร่นาสามารถเก็บกักน้ำใช้ได้ไม่เพียงพอตลอดทั้งปี โดยน้ำบาดาลที่ขุดเจาะมาใช้ประโยชน์นั้นสามารถนำมาใช้ทางการเกษตรได้ทั้งด้านการเพาะปลูกพืชหรือใช้เลี้ยงปศุสัตว์ ขณะเดียวกันเพื่อการจัดการระยะยาวการจัดการซ่อมแซมฝายน้ำล้นยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการกักเก็บน้ำใช้ในช่วงฤดูแล้ง หรือชะลอการไหลล้าของน้ำในช่วงฤดูฝน

4.4.3 การออมป่าและพัฒนาการสถานการณ์ป่าจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ป่าในเขตพื้นที่ของเกษตรกร และในพื้นที่ตำบลนาโเสแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) ป่าสาธารณะ 2 แห่ง ได้แก่ ป่าดงขมิ้น และป่าโคกอีตุ้ม

(1) ป่าดงขมิ้น เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีไม้ยืนต้นหลายชนิด เช่น ไม้ยางนา ไม้จิก ไม้แดง ไม้พะยอม ไม้ตะบาก ไม้มะค่าหาม รวมทั้งไม้ใช้สอยอีกหลายชนิด ที่คนในชุมชนนำมาใช้ประโยชน์ เช่น ใช้ทำฟืน ทำที่อยู่อาศัยใช้เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เช่น เห็ดต่างๆ อาทิ เห็ดโคลน เห็ดก่อ เห็ดไค เห็ดละโงก เห็ดขอน เห็ดผึ้ง เห็ดมันปู เห็ดห้าพาน เห็ดน้ำหมาก เห็ดถ่าน เห็ดเผาะ เห็ดก้อนถั่ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าต่างๆ เช่น นก หงู งู พังพอน กระรอก กระแต และแมลงที่เป็นอาหารได้ เช่น แมงแคง แมงง่วง แมงทับ แมงจิญญู แมงกุดจี แมงจักจั่น ตัวต่อ แตน แมงเต่าทอง แมงจิลอ แมงจิปม และมดแดง เป็นต้น นอกจากนี้ป่าดงขมิ้นยังมีพืชและไม้ที่นำมาใช้เป็นสมุนไพรอยู่เป็นจำนวนมากอีกด้วย

(2) ป่าโคกอีตุ้ม เป็นป่าสาธารณะอยู่ทางทิศเหนือของบ้านกุดหิน มีสภาพเป็นป่าโปร่ง มีไม้ยืนต้นขึ้นบางส่วนและมีไม้ใช้สอยขึ้นหลายชนิด ชุมชนจะใช้ประโยชน์จากป่านี้เป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติ หาฟืน หาของป่า (ซี้ตักซี้ซี้) รวมทั้งเป็นแหล่งสมุนไพรเช่นกัน

2) ป่าหัวไร่ปลายนา (ภาพที่ 4.11) เป็นป่าที่เกษตรกรจะปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของเกษตรกรเอง ส่วนใหญ่อยู่ติดกับพื้นที่บ้านและไร่นาของเกษตรกรในทุกครัวเรือน โดยเกษตรกรจะใช้ประโยชน์จากป่าหัวไร่ปลายนาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะเป็นทั้งแหล่งอาหาร รายได้ บัญ และแหล่งเศรษฐกิจที่ผลิตสินค้าตามฤดูกาล ปัจจุบันเกษตรกรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกป่าและสร้างป่าหัวไร่ปลายนาเพิ่มมากขึ้น เพื่อเพิ่มพื้นที่แหล่งอาหารของเกษตรกรในทุกครัวเรือน จากการร่วมสนทนาเกษตรกรจะนิยามป่า เหมือนตู้เย็นของบ้านหากมีป่าไว้ในบ้านทุกคนก็จะมีความมั่นคงทางด้านอาหารลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ก่อให้เกิด วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมั่นคง

ภาพที่ 4.11 ลักษณะของป่า ป่าชุมชนโคกอีตุ้ม (ก) ป่าหัวไร่ปลายนา (ข)

สถานการณ์ป่าในปัจจุบัน

ปัจจุบันการพัฒนาการออมป่าของเกษตรกร โดยมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกันอนุรักษ์ป่าโดยสร้างป่าสาธารณะและป่าหัวไร่ปลายนาให้เป็น ป่าชุมชน (Community Forest) ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ ฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญยิ่งคือเพิ่มความสามารถให้กับมนุษยชาติ ได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข

“ป่าชุมชน” เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงเกือบ 30 ปีที่ผ่านมา เป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้โดยมีชุมชนเป็นฐาน หรือเป็นการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน ที่มีวิถีปฏิบัติเป็นระบบสิทธิหน้าหมู่ หรือเป็นระบบทรัพยากรร่วมของชุมชน นอกจากนี้ ดร.สมศักดิ์ สุขวงศ์ ได้กล่าวถึงป่าชุมชน ว่าเป็นกิจกรรมของคนชนบทในการจัดการทรัพยากรต้นไม้และป่าไม้ เพื่อผลประโยชน์ของครอบครัวและชุมชน เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนและมอบอำนาจให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปลูก จัดการ ป้องกัน และเก็บหาผลประโยชน์จากป่าไม้ภายใต้ระบบการจัดการที่ประกอบด้วย ต้นไม้ พืชหญ้า พันธุ์พืช สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และสรรพสิ่งในธรรมชาติที่เป็นระบบนิเวศทั้งหมด ป่าชุมชนอาจตั้งอยู่รอบหมู่บ้าน รอบแหล่งชุมชน หรืออาจอยู่ใกล้เคียงกับชุมชน ชุมชนนั้นอาจจะเป็นชุมชนที่เป็นทางการ เช่น หมู่บ้าน อบต. หรือชุมชนตามประเพณีก็ได้ และก็อาจจะเป็นหนึ่งชุมชน หรือหลายชุมชนที่มาจัดการป่าชุมชนร่วมกันก็ได้ โดยที่คนในชุมชนนั้นๆ อาจเลือกใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และการรักษาระบบนิเวศก็ได้ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นผู้วางแผนและตัดสินใจว่าจะใช้ประโยชน์อะไร และอย่างไรจากป่า จะดูแลรักษา ฟื้นฟู และพัฒนาป่าชุมชนอย่างไร ป่าชุมชนมีขอบเขตขนาดไหนที่ชุมชนจะดูแลได้ทั่วถึง

“ป่าชุมชน” เป็นกระบวนการการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ หากทำได้อย่างเหมาะสม ความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ชุมชนกับคนในสังคม คนกับคน จะถูกเปลี่ยนไปและนำไปสู่การยกระดับความเป็นอยู่และสวัสดิการของชุมชน และการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม” การกำหนดกฎเกณฑ์ การวางแผนจัดการป่าชุมชน และการจัดตั้งกลไกเพื่อจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้นเกิดขึ้นมาได้ด้วยการวางแผนร่วมกันของคนในชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง นอกจากนี้การวางแผนจัดการของชุมชน ยังต้องเป็นที่รับรู้ และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย มิเช่นนั้นก็อาจเกิดความขัดแย้งระหว่าง

ชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นการจัดการป่าชุมชนที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนควรมีการทำงานร่วมกันในรูปเครือข่าย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่าย ป่าชุมชน

ลักษณะที่สำคัญของป่าชุมชน

- 1) เป็นการจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม ที่มองทรัพยากรต่างๆ ในชุมชนล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันแม้จะให้ความสำคัญกับป่าแต่ไม่แยกส่วนกับการจัดการทรัพยากรทั้งหมด หรือกล่าวได้ว่าเป็นการจัดการเชิงระบบนิเวศป่าไม้ (Forest Landscape)
- 2) ป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์ไม่ได้ ไม่ใช่ป่าชุมชน เพราะชุมชนได้เลือกที่จะดูแลรักษาป่าแทนการทำลายป่า ดังนั้นชุมชนจึงต้องได้รับประโยชน์จากการรักษาป่าเป็นการทดแทน
- 3) ต้องมีขอบเขตที่ชาวบ้านสามารถจำแนกขนาดของพื้นที่ได้ชัดเจน ไม่ว่าจะป็นผืนป่าขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ที่มีการจัดการร่วมกันหลายชุมชนก็ได้ ซึ่งการกำหนดขอบเขตอาจจะกระทำร่วมกันระหว่างชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ก็ได้
- 4) ชุมชนมีอำนาจในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างอิสระและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ การร่วมรับผิดชอบและตัดสินใจ จุดประสงค์และเป้าหมายของการจัดการป่าชุมชนต้องสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชน

4.5 แนวทางพัฒนาการทำการเกษตรประณีตในพื้นที่ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

จากผลการศึกษาศักยภาพการเกษตรประณีตในพื้นที่ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร พบว่า การทำการเกษตรประณีต อาจมีหลายปัจจัยและแนวทางที่สามารถพัฒนาการผลิตได้ ดังนี้

1. การส่งเสริมให้เกษตรกรมีการปลูกพืชที่หลากหลายในพื้นที่ ซึ่งการทำเกษตรประณีต ให้ประสบความสำเร็จต้องมีอย่างน้อย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนของการกำหนดเป้าหมาย ขั้นตอนการรวมพลัง ในตอนการตั้งมั่นและขั้นตอนการตั้งใจ การตั้งเป้าหมายต้องอาศัยการคิดการคำนวณ และที่สำคัญต้องคิดถูกทำถูก การรวมพลังคนในบ้าน คนในชุมชนมาช่วยกันสร้างอาหารให้เป็นพลังของคนทั้งแผ่นดิน การตั้งมั่น คือต้องรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่นและรู้จักสิ่งแวดล้อม สำหรับการตั้งใจหมายถึงตั้งใจทำมาหากิน เกษตรกรที่ทำเกษตรประณีต 1 ไร่ เมื่อมันใจแล้วขยายผลจากเล็กไปหาใหญ่ ซึ่งจะมีอยู่มีกิน ลดหนี้ปลดสิน มีความสุขและมีบ้านอายุชีวิตในระยะยาว ตลอดจนคนในครอบครัวกลับมายู่ด้วยกันอย่างอบอุ่น ชุมชนมีเวลามารักษาหรือ เพื่อแก้ปัญหายาก ๆ ได้อย่างยั่งยืน
2. การสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในการประสานความร่วมมือ การสนับสนุน และการเชื่อมโยงการผลิต การจำหน่าย และการบริโภคตลอดห่วงโซ่อุปทาน เกิดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนที่เป็นต้นแบบในการผลิตในพื้นที่ และเกิดการถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกรนอกพื้นที่อื่นๆ
3. การจัดการถือเป็นสิ่งสำคัญมากในการทำการเกษตรอย่างประณีต 1 ไร่ ให้พออยู่พอกิน การปลดหนี้และเป็นเศรษฐีในระยะยาว ซึ่งต้องเริ่มต้นด้วยการออมทั้งการออมน้ำ ออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ออมเงินทุนสิ่งสมถะมิตร และสิ่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาจะช่วยให้มีอยู่ มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาพดี และมีปัญญาปลดหนี้ และนำ

ความรู้ไปขยายผลกลายเป็นเศรษฐกิจที่มีทุกอย่าง ขยายผลสู่ญาติสนิทมิตรสหายกลายเป็นชุมชนและประเทศที่มั่นคงและมั่งคั่งตลอดไป

ในภาพรวม การทำเกษตรประณีต 1 ไร่ เป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าคนยากจน มีที่ทำกินน้อยจะทำอย่างไรจึงจะพึ่งพาตนเองได้ และมีสุขภาพดี ครอบครัว มีความสุข คือ ทำให้ตัวเองอยู่รอดก่อนจะรวย และอาจกล่าวได้ว่าเกษตรประณีต 1 ไร่ เป็นรากฐานที่มั่นคงของเศรษฐกิจพอเพียงอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนของคนอีสาน เป็นการทำจากเล็กไปหาใหญ่ จากง่ายไปหายาก วางแผนทำเกษตรกรรมแบบถาวรและพอเพียงทำน้อยได้มาก ปลอดจากสารพิษ (ไม่ใช่สารเคมี) ปลูกพืชที่เป็นอาหารประจำวัน และข้อสำคัญในการทำเกษตรประณีต คือ กินของที่ปลูกและใช้ของที่ทำการรวมทั้งต้องศรัทธาในงานที่ตัวเองทำ จัดระบบพืชผักผลไม้และเลี้ยงสัตว์หมุนเวียนไปตามฤดูกาลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เรื่อง การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้แบ่งออกเป็น 5 ส่วนได้แก่ ดังนี้ (1) ข้อมูลพื้นฐานสภาพทั่วไปของชุมชน (2) ลักษณะพื้นฐานทางสังคมเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรกลุ่มศึกษา (3) รูปแบบเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในชุมชน (4) กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรประณีต ด้วยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน และ (5) แนวทางพัฒนาการทำการเกษตรประณีต ในพื้นที่ ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ 6 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรจำนวน 65 ครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2557 ถึง มกราคม 2559 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ (interview schedule) และการประชุมสร้างเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้แบบมีส่วนร่วม นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows และใช้สถิติ ค่าความถี่ (frequencies) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (arithmetic mean) ค่าต่ำสุด (minimum) ค่าสูงสุด (maximum) สรุปได้ดังนี้

5.1.1 ข้อมูลพื้นฐานสภาพทั่วไปของตำบลนาโส

ตำบลนาโส เป็นตำบลหนึ่งใน 9 ตำบล ของอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอกุดชุม ห่างจากอำเภอกุดชุม 10 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากจังหวัดยโสธร 47 กิโลเมตร ปัจจุบันพื้นที่ตำบลนาโส มีพื้นที่ทั้งหมด 17,390 ไร่ (27.82 ตารางกิโลเมตร) มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 11 หมู่บ้าน 1,262 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด 4,194 คน เป็นชาย 2,015 และหญิง 2,089 คน แต่โดยรวมของนาโส มีพื้นที่ลักษณะเป็นเนินป่าข้างชุมชนจะเป็นที่ดอนป่าสาธารณะ ป่าช้าและดอนปู่ตาพื้นที่รอบๆชุมชนจะเป็นที่ราบสูงสลับกับที่ดอนและส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ทำนา พื้นที่ในชุมชน 6 หมู่บ้านที่ดินส่วนใหญ่เป็นเขตป่าสงวน โดยกสนจัดสรรจากสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก.) โฉนด นส.3 สค1 สภาพดินก่อนที่จะมีการเข้ามาจับจองนั้นเป็นสภาพดินที่มีความอุดมสมบูรณ์และสภาพดินแต่ละแห่งก็จะแตกต่างกันออกไป บางแห่งเป็นดินร่วนปนทราย บางแห่งเป็นดินทราย และดินเหนียว สภาพพื้นที่เป็นหลุมเป็นดอน สภาพดินแต่ก่อนจะมีการเสื่อมสภาพเพราะการใช้ปุ๋ยเคมีเมื่อมีการทำการเกษตร แต่ปัจจุบันชาวบ้านเริ่มหันมาใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยพืชสดเพื่อบำรุงดินให้กลับมามีสภาพเดิมและลดการใช้ปุ๋ยเคมีหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนโดยชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยขึ้นมาใช้เอง นอกเหนือจากการทำนาชาวบ้านก็จะปลูกนอกฤดูปลูกคือ ถั่วลิสง เพื่อคลุมหน้าดิน ดินที่อยู่ใกล้บริเวณลำน้ำโขงส่วนใหญ่จะเป็นดินเหนียวหน้าแล้ง คือดินจะแห้งและแข็งมาก แต่พอถึงฤดูฝนก็จะอ่อนตัว

การถือครองที่ดินที่ทำกินในเขต สปก. นั้นชาวบ้านจะไม่มีสิทธิ์ซื้อขายได้ แต่ปัจจุบันพบว่าชาวบ้านนั้นมีการซื้อขายกันเอง แต่ทั้งนี้ก็ยังไม่ได้มีนายทุนเข้ามาเกี่ยวข้อง

ป่าในชุมชนเป็นป่าสาธารณะอยู่ทางทิศเหนือของบ้านกุดหิน มีสภาพเป็นป่าโปร่ง มีไม้ยืนต้น ขึ้นบางส่วนและมีไม้ใช้สอยขึ้นหลายชนิดชุมชนจะใช้ประโยชน์จากป่านี้เป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติ หาฟืน หาของป่า (ขี้ตักขี้ซี) รวมทั้งเป็นแหล่งสมุนไพรเช่นกัน

จากรูปแบบการสร้างและแลกเปลี่ยนความรู้ ตามแบบเกษตรประณีต แสดงให้เห็นว่าหัวใจสำคัญของ การผลิต หรือในการประกอบอาชีพคือกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นคนที่ จะดำเนินการผลิต ให้ได้ผลดี และประสบ ความสำเร็จได้นั้น จะต้องเรียนรู้และสร้างความรู้ตลอด เวลา ทั้งในส่วนของความรู้ ที่ฝังลึก และความรู้ที่ชัดเจน สอดคล้องกับวิจารณ์ พานิช (2547), เสรี พงศ์พิศ (2549) อภิสิทธิ์ ธรรมรงวรังกูร (2549) และครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ (2550) ประชาชนชาวบ้านภาคอีสานที่ได้ กล่าวว่าการจัดการความรู้ถือเป็นสิ่งสำคัญมากในการ ทำการเกษตรอย่างประณีต เพื่อให้พออยู่พอกิน และสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข ซึ่งต้องเริ่มต้นด้วย การออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ออมน้ำ ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ออมเงินทุน สั่งสม กัลยาณมิตร และสั่งสมภูมิปัญญา ในการแก้ปัญหา จะ ช่วยให้มีอยู่ มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาพดี สอดคล้อง กับรายงานการวิจัยของ นันทิยา และณรงค์ หุตานวัตร (2547) ที่ว่าในภาคเกษตรนั้นจะเน้นการผลิตแบบพึ่งพา ตนเองทำการ ผลิตที่มีความหลากหลาย เพื่อสร้างรายได้ ให้กับครอบครัว และเน้นการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของ เกษตรกร โดยให้มีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าหรือ ผลผลิต มีอาหารเพื่อบริโภคที่เพียงพอของ ครอบครัว ซึ่ง จะทำให้ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร การลดรายจ่ายด้าน การผลิต และการออมในรูปแบบ ของความรู้อย่างต่อเนื่อง สำหรับรูปแบบการทำเกษตรประณีตของ สมาชิกเครือข่ายนั้นพบว่ามี 3 รูปแบบ(Model) คือ แบบพออยู่พอกิน แบบเหลืออยู่เหลือกิน และแบบ ก้าวหน้า ทั้งสามรูปแบบมี การจัดการความรู้ที่แตกต่าง กันออกไปตามความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวสมาชิก แต่ในทุกรูปแบบการผลิตจะ มีการปลูกไม้ยืนต้นเพื่อเป็นไม้ใช้สอย และเป็นพืชบ้านาณูชีวิตให้กับตนเองและครอบครัวเมื่อ ถึงวัย ชราจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้ยัง พบว่าสมาชิกเครือข่ายฯ ได้ให้ความสำคัญกับการ สร้าง ความรู้ตนเอง และความรู้ที่ดีที่ถูกต้องจะต้องผ่านการ ปฏิบัติ ได้ผลแล้วแล้วซ้ำเล่าหมั่นเป็น เกลียวยอยู่ตลอดเวลา ดังคำกล่าวของ Nonaka and Takeuchi (1995); อภิชัย พันธเสน (2544); และ ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2547) ที่ว่าความรู้คือสิ่งที่ทำให้คนเข้าใจ แล้วนำความ เข้าใจนั้นมา ปฏิบัติ หรือประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น เมื่อเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงจึงจะทำให้เกิดการยอมรับ และจากรูปแบบการสร้างความรู้ของ “เกษตรประณีต” ครั้งนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะศึกษาให้เกษตรกร ได้ย้อนหัน กลับมาทบทวน เรียนรู้ในสิ่งที่ทำอยู่ เพื่อให้สอดคล้องกับ บริบทของสังคม และรู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงในโลก แห่งยุค “โลกไร้พรมแดน” (Globalization) ซึ่งทีมวิจัย เห็นว่าน่าจะเป็น แบบอย่างที่ดีในการที่จะนำรูปแบบนี้ไป ใช้เป็นแนวทางในการสร้าง และพัฒนาอาชีพของ เกษตรกร หรืออาชีพอื่นในเครือข่ายและชุมชนอื่นๆ ต่อ ไป นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยสำคัญในการยอมรับ ความ รู้ใหม่จากรูปแบบ “เกษตรประณีต” คือ สมาชิก เครือข่ายหรือผู้ปฏิบัติ นั้น จะต้องมีความ เชื่อมั่น และ ศรัทธาในรูปแบบ อีกทั้งหากมีผู้นำการพัฒนาในชุมชน หรือเครือข่ายที่เข้มแข็ง มี กิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะเป็นแรงจูงใจให้ทำเกษตรประณีต มีการ พัฒนาต่อไปอย่าง ต่อเนื่องจะเป็นการพัฒนาอาชีพอย่าง ยั่งยืน

5.1.2 ลักษณะพื้นฐานทางสังคมเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรกลุ่มศึกษา

เกษตรกรส่วนใหญ่จำนวนร้อยละ 73.84 เป็นเพศชาย ทั้งนี้เนื่องจากเพศชายเข้าได้ร่วมประชุมในกิจกรรมของชุมชนเป็นส่วนใหญ่และเป็นหัวหน้าครอบครัวซึ่งเป็นตัวแทนของครัวเรือนในการเข้าร่วมเวทีเสวนา อายุเฉลี่ย 55.6 ปี ร้อยละ 83.85 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนมาก ร้อยละ 80.30 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5.3 คน ร้อยละ 66.15 มีอาชีพหลักคือเกษตรกร (ทำนา ทำสวน) ร้อยละ 67.70 มีอาชีพรองคืออาชีพผลิตผักอินทรีย์ ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันจังหวัดยโสธรได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรหันมาทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการผลิตผักอินทรีย์ที่มีตลาดสีเขียวทั้งในตัวจังหวัด อำเภอกุดชุม ตำบลนาโสและในชุมชน ซึ่งพบว่าในปัจจุบันเกษตรกรยังผลิตได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคผักอินทรีย์จึงมีแนวโน้มว่าเกษตรกรจะหันมาทำอาชีพผลิตผักอินทรีย์มากยิ่งขึ้น เกษตรกรมีพื้นที่ถือครองทั้งหมดเฉลี่ย 5.4 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร เฉลี่ย 4.1 ไร่ มีรายได้ต่อปีจากภาคการเกษตรเฉลี่ย 32,936.89 บาท และรายได้นอกภาคการเกษตร เฉลี่ย 30,674.48 บาท รวมรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนทั้งหมด 53,611.37 บาท หนี้สินรวมต่อครัวเรือน เฉลี่ย 13,945.45 บาท ต่อครัวเรือน ร้อยละ 23.10 เกษตรกรกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน โดยสมาชิกระบุว่าวัตถุประสงค์ของการกู้เงิน ร้อยละ 67.70 กู้เพื่อใช้ในการผลิตทางการเกษตร

5.1.3 รูปแบบเกษตรและรูปแบบเกษตรประณีตในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

1) รูปแบบเกษตรในชุมชน

เกษตรกรส่วนใหญ่เน้นการทำเกษตรแบบผสมผสานโดยยึดหลักการปลูกพืชที่หลากหลายและการทำเกษตรอินทรีย์ จากการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกับเกษตรกรพบว่า ตำบลนาโส เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ทำให้มีสารพิษ ตกค้างในผลผลิต ทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค อีกทั้งปัญหาความเสื่อมโทรมของดินจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ทำให้แนวความคิดการเกษตรอินทรีย์เริ่มได้รับความสนใจ ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นกลุ่มชุมชนเข้มแข็งที่ลุก ขึ้นมาสร้างพลังแห่งการพึ่งพาตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งกองทุนร้านค้าชุมชน จัดตั้งศูนย์สุขภาพ ธุรกิจชุมชนด้านสมุนไพร เปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากเกษตรที่ใช้สารเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ จนกลายเป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ส่งออกแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศ รวมทั้งมีการจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชน ที่มีชาวบ้านเป็นผู้บริหารเอง เพื่อลดปัญหาการปนเปื้อนระหว่างข้าวอินทรีย์กับข้าวที่ใช้สารเคมี จากการนำข้าวไปสีตามโรงสีทั่วไป มั่นสามสี (พอมัน) แกนนำชาวบ้านในตำบลนาโส ผู้ได้ชื่อว่า เป็น “ปราชญ์” คนหนึ่งในแผ่นดิน ได้ให้ข้อมูลว่า แม้ชาวบ้านจะเปลี่ยนมาทำนาแบบอินทรีย์ ปลอดภัยจากสารเคมี ถึงขั้นได้รับการรับรองมาตรฐานสำนักงานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ก็ตาม แต่นั่นไม่ได้เป็นเครื่องยืนยันว่าคุณภาพชีวิตของชาวนาอินทรีย์จะดีขึ้นอย่างที่ควรจะเป็น เพราะเกษตรกรยังยึดติดกับอบายมุขต่างๆ จึงยังคงเป็นหนี้ ซ้ำซาก และใช้ชีวิตมั่วๆ ดอนๆ กับกระแสทุนนิยมบริโภคนิยม อยู่เช่นเดิม เพราะขาด “ธรรม” พอมันกล่าวว่า คนทำเกษตรอินทรีย์ต้องมีธรรมะประจำใจ จึงจะสามารถทำนาที่ต้องดูแลเอาใจใส่มากเป็นพิเศษอย่างมีความสุขและด้วยความซื่อสัตย์ เกษตรอินทรีย์ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อขาย แต่เป็นวิถีที่พอมันเรียกว่า “เกษตรเกื้อกูล” นอกจากเกื้อกูลต่อ สภาพแวดล้อม ต่อดิน ต่อคนบริโภคแล้ว ยังต้องเกื้อกูล

ต่อคนปลูก นำพาชีวิตไปสู่ความสมณะ เรียบง่าย พึ่งตนเอง และรู้จักพอเพียง เกษตรอินทรีย์ในตำบลนาไส้ จึงเป็นระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารที่เน้นความยั่งยืนทั้งทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักที่การปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และ เวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกัน เกษตรอินทรีย์พยายามประยุกต์กลไกและวัฏจักรธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิต และพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสากล ที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

2) รูปแบบเกษตรประณีตในชุมชน

สำหรับรูปแบบการทำเกษตรประณีตของเกษตรกรตำบลนาไส้ พบว่ามี 3 รูปแบบ (Model) คือ แบบพออยู่พอกิน แบบเหลืออยู่เหลือกิน และแบบก้าวหน้า ทั้งสามรูปแบบมีการจัดการความรู้และการผลิตคล้ายคลึงกันตามความรู้ของเกษตรกรซึ่งสอดคล้องกับ อุทัย อันพิมพ์ (2555) แต่ในทุกรูปแบบการผลิตจะมีการปลูกไม้ยืนต้นเพื่อเป็นไม้ใช้สอยโดยเกษตรกรในชุมชนส่วนใหญ่มีการออมป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าในรูปแบบป่าหัวไร่ปลายนา นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ด้วยตนเองและความรู้ที่ถูกต้องที่สุดต้องผ่านการปฏิบัติได้ผลซ้ำแล้วซ้ำเล่าดังคำกล่าวของ Nonaka and Takeuchi (1995) หรือประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงจึงให้เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติ รูปแบบการพัฒนาเกษตรประณีตที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยและเกษตรกรได้หันกลับมาทบทวน เรียนรู้ในสิ่งที่ทำอยู่ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งขณะผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีในการที่จะนำรูปแบบไปเป็นแนวทางในการสร้าง และพัฒนาอาชีพของเกษตรกรหรืออาชีพอื่นในชุมชนต่อไป นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยสำคัญในการยอมรับความรู้การทำเกษตรประณีตคือ ผู้นำพัฒนาในชุมชนหรือเครือข่ายที่เข้มแข็ง กิจกรรมที่ต่อเนื่องจะเป็นแรงจูงใจให้ทำเกษตรประณีต มีการพัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่องและจะเป็นการพัฒนาอาชีพอย่างยั่งยืน

ในภาพรวมจากการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการทำการเกษตรและการทำเกษตรประณีต แสดงให้เห็นว่าหัวใจสำคัญของการผลิต หรือการประกอบอาชีพคือ กระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นคนที่ผลิตให้ได้ผลดี และประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องเรียนรู้และสร้างความรู้ตลอดเวลา ทั้งในส่วนของความรู้ที่ฝึกฝนและเรียนรู้ที่ซัดแจ้งสอดคล้องกับครูบาสุทธินันท์ (2550) และอุทัย อันพิมพ์ (2555) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การทำเกษตรประณีตเพื่อให้พออยู่พอกิน และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ซึ่งต้องเริ่มต้นจากการออมความอุดม-สมบูรณ์ของดิน ออมน้ำ ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ออมเงินทุน ออมกัลยาณมิตร และสิ่งสมมุติปัญหาในการแก้ปัญหาจะช่วยให้มีอยู่ มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาพ สอดคล้องกับรายงานของนันทิยาและณรงค์ (2547) ที่ว่า ในภาคเกษตรนั้นจะเน้นการผลิตแบบพึ่งพาตนเองทำการผลิตที่มีความหลากหลายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวมีอาหารเพื่อบริโภคที่เพียงพอของครอบครัวซึ่งทำให้ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ด้านการผลิต และการออมในรูปแบบของความรู้อย่างต่อเนื่อง

5.1.4 กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรกรประณีต ด้วยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน

จากการถอดบทเรียนด้านกระบวนการพัฒนาการจัดการการผลิตของเกษตรกร ทั้ง 3 ด้านได้แก่ การอมน้ำ การอมนดิน และการอมนต้นไม้ ที่เป็นการเสริมสร้างศักยภาพการเกษตรประณีตในชุมชน พบว่าเกษตรกรมีกระบวนการพัฒนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ถือได้ว่าเป็นศักยภาพในการทำการเกษตรที่ยั่งยืน และส่งผลให้เกษตรกรมีอาหาร มีพืชสมุนไพร มีเชื้อเพลิง มีไม้ใช้สอยและขาย มีปุ๋ยเพิ่มขึ้น เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนชัดเจนขึ้น และเกษตรกรมีการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตามจากการศึกษากระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพการเกษตรประณีตในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงแนวคิดในการพัฒนาเกษตรกรประณีตโดยวิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืน ซึ่งเมื่อได้ลงไปศึกษาและร่วมกระบวนการเรียนรู้กับสมาชิกในชุมชนจึงเชื่อมั่นว่าเกษตรกรสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้ประสบความสำเร็จในอาชีพได้ ซึ่งมีองค์ประกอบ 11 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันกับรูปแบบเกษตรประณีตประกอบด้วย 1) มีใจรัก ขยันและอดทน 2) มีที่ดินเป็นของตนเอง 3) ต้องมีความรู้เรื่องการจัดการ 4) มีแหล่งน้ำเพียงพอ 5) ต้องมีเงินทุน 6) มีแรงงานที่เพียงพอ 7) มีตลาดที่จำหน่ายผลผลิต 8) ต้องประหยัดอดทน 9) แปรแปลงไม่ไกลบ้าน 10) ครอบครัวเห็นด้วย และ 11) มีมีหนี้มากเกินไปและไม่กังวลเรื่องรายได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับรายงานวิจัยของนิคมไชยวรรณ (2542) และวนิดา สุจริตธรรการ และจิตผกา ธนปัญญาธิวงศ์ (2553) ที่ได้กล่าวไว้ว่ากระบวนการพัฒนาและการทำเกษตรแบบประณีตให้ประสบผลสำเร็จ และมีความยั่งยืนในอาชีพนั้นเกษตรกรต้องไม่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวกำกับในกระบวนการทำงานเสมอ คือรู้จักตนเอง โดยการยึดการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ไม่เบียดเบียนตนเองแลผู้อื่น มีชีวิตที่เรียบง่าย รู้จักพอ รู้จัดอดรู้ร่วเพื่อลดรายจ่าย ผลิตอย่างมีคุณภาพ ถ้าหากผลิตได้อย่างเช่นที่กล่าวมาเกษตรกรก็จะสามารถสร้างความสุขได้อย่างยั่งยืน

5.1.5 แนวทางพัฒนาการทำเกษตรประณีตในพื้นที่ตำบลนาโละ อำเภอกุดชุมหีวจังหวัดยโสธร

1) การส่งเสริมให้เกษตรกรมีการปลูกพืชที่หลากหลายในพื้นที่ ซึ่งการทำเกษตรประณีต ให้ประสบความสำเร็จต้องมีอย่างน้อย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนของการกำหนดเป้าหมาย ขั้นตอนการรวมพลัง ในตอนการตั้งมั่นและขั้นตอนการตั้งใจ การตั้งเป้าหมายต้องอาศัยการคิดการคำนวณ และที่สำคัญต้องคิดถูกทำถูก การรวมพลังคนในบ้าน คนในชุมชนมาช่วยกันสร้างอาหารให้เป็นพลังของคนทั้งแผ่นดิน การตั้งมั่น คือต้องรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่นและรู้จักสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับ (ประเวส วะสี, 2542) ที่กล่าวไว้ว่า การทำเกษตรประณีตต้องทำด้วยความตั้งใจหมายถึงตั้งใจทำมาหากิน เกษตรกรที่ทำเกษตรประณีต 1 ไร่ เมื่อมันใจแล้วขยายผลจากเล็กไปหาใหญ่ ซึ่งจะมีอยู่มีกินลดหนี้ปลดสิน มีความสุขและมีบ้านอายุชีวิตในระยะยาว ตลอดจนคนในครอบครัวกลับมาอยู่ด้วยกันอย่างอบอุ่น ชุมชนมีเวลาไปปรึกษาหารือ เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืน

2) การสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนในการประสานความร่วมมือ การสนับสนุน และการเชื่อมโยงการผลิต การจำหน่าย และการบริโภคปลอดภัยตลอดห่วงโซ่อุปทาน เกิดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนที่เป็นต้นแบบในการผลิตในพื้นที่ และเกิดการถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกรนอกพื้นที่อื่นๆ

3) การจัดการถือเป็นสิ่งสำคัญมากในการทำการเกษตรอย่างประณีต 1 ไร่ ให้พออยู่พอกิน การปลดหนี้และเป็นเศรษฐกิจในระยะยาว ซึ่งต้องเริ่มต้นด้วยการออมทั้งการออมน้ำ ออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ออมเงินทุนสิ่งสมักถยานมิตร และสิ่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาจะช่วยให้มีอยู่ มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาพดี และมีปัญญาปลดหนี้ และนำความรู้ไปขยายผลกลายเป็นเศรษฐกิจที่มีทุกอย่าง ขยายผลสู่ญาติสนิทมิตรสหายกลายเป็นชุมชนและประเทศที่มั่นคงและมั่งคั่งตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับ (รัตนา โสสกุล และคณะ, 2549) ที่กล่าวไว้ว่า การทำการเกษตรประณีตนั้นเกษตรกรจะต้องมีเงินทุนรายได้ที่เป็นการออม ไว้อย่างเพียงพอในการดำรงชีพในครัวเรือน โดยการออมเงินทุนสิ่งสมักถยานมิตร และสิ่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาจะช่วยให้มีเกษตรมีภูมิคุ้มกันได้

5.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการทำเกษตรประณีตที่สามารถพัฒนาในสวนอาชีพของเกษตรกรโดยมุ่งเน้นให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเอง และพึ่งพากันเองในชุมชนได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งสามารถเสนอแนะได้ดังนี้

1. ควรมีการจัดการสร้างเครือข่ายสินค้าเกษตรประณีต (ปลอดภัยพิช) ให้มากขึ้นเนื่องจากการสร้างเครือข่ายเป็นอีกช่องทางที่สามารถสร้างตลาดสินค้าเกษตรของเกษตรกรในชุมชนได้อีกทั้งยังเป็นอีกช่องทางที่กระตุ้นให้เกษตรกรเกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาส่งเสริมให้เป็นธุรกิจชุมชน และสามารถนำมาพัฒนารูปแบบการผลิตจากแบบพออยู่พอกินไปสู่แบบเหลืออยู่เหลือกินจนกระทั่งไปสู่แบบที่ยั่งยืน อันจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตเกษตรกรให้ดีขึ้น
2. ความรู้เป็นพลวัต (dynamic) ดังนั้นในการที่จะพัฒนาและส่งเสริมอาชีพทุกอาชีพจะต้องให้ผู้รับการส่งเสริมหรือผู้เรียนมีความรู้ที่เท่าทันการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยความรู้ที่เป็นทั้งความรู้ฝังลึก และความรู้ ชัดแจ้ง โดยเฉพาะการทำเกษตรประณีตเพื่อความยั่งยืนเกษตรกรต้องได้รับความรู้จากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนการผลิต
2. รูปแบบเกษตรประณีตเป็นรูปแบบพื้นฐานในกระบวนการสร้างความรู้สู่การสร้างอาชีพที่ยั่งยืนของเกษตรกรทุกระดับดังนั้นรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติ และกระบวนการทัศนสู่การยอมรับการทำเกษตรประณีต
2. ควรมีการศึกษาบทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงอาชีพเกษตรกรมสู่ความยั่งยืน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรมภาษาไทย

- กมล สดุดประเสริฐ. (2537). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, หน้า 7.
- กิริติพร จูตะวิริยะและพัชรินทร์ ลาภานันท์. (2557). เกษตรผสมผสาน : ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกรอีสานภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง* : ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2557 หน้า 25-48
- ขนิษฐา กาญจนสินนท์. (2536). *โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- คำเตื่อง ภาชี. (2549). เสวนาวิชาการ เกษตรกรรมยั่งยืน กระบวนทัศน์ กระบวนการ และตัวชี้วัด. *นันทบุรี : มุขนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย)*.
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2549). การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*. 35(2), 25-31
- ทรงชัย ตียนานนท์. (2542). *การศึกษาทัศนะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธันวา จิตต์สงวน และคณะ. (2544). *การพัฒนาการเกษตรยั่งยืน*. รายงานวิจัยเสนอต่อสำนักงานพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ธันวา จิตต์สงวน. (2550). การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย. *สารานุกรมไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติ 60 ปี*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด(มหาชน).
- นิคม ไชยวรรณ และคณะ. (2542). “รายงานการวิจัยเรื่อง เงื่อนไขที่มีผลต่อการขยายตัวของเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ตำบล แม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”, แนวคิดในการทำเกษตรยั่งยืน. http://sathai.org/knowledge/05_concept/005.htm. เมษายน, 2553
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* 2 : 7 (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2544): หน้า 61-62
- นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. (2547). เกษตรกรรมยั่งยืน กระบวนทัศน์ กระบวนการ และตัวชี้วัด. *นันทบุรี. มุขนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)*. 133 หน้า.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2532). *การวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สุวีริยสาสน์.
- ปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน. (2547). “ปัจจัยพื้นฐานที่ต้องมีในที่ดิน 1 ไร่”, *จดหมายข่าว. ก้าวทันปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน*. 6(1) : 20-65 ; มกราคม – มีนาคม, 2547.

- ประธินพร แพทย์รังสี. (2544). การประเมินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ศึกษาเฉพาะกรณีเกษตรกรในอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา
- ประเวศ วะสี. (2542). เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน
- ปรียานุช พิบูลสรารุช. (2549). แนวทางการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับต่างๆ. โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง กรุงเทพมหานคร: สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
- ผาย สร้อยสระกลาง และคณะ. (2549). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ “วิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมอย่างประณีต 1 ไร่”, เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2547). การจัดการความรู้กับการจัดการทางสังคมในความรู้ท้องถิ่น: การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยการจัดการทางสังคม
- พันธ์ทิพย์ रामสูตร. (2550). การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม, สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล : กรุงเทพมหานคร หน้า 60-63.
- พัชรพรรณ ยาโน. (2552). วิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร. สารนิพนธ์ ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). การพัฒนาที่ยั่งยืน. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง : กรุงเทพมหานคร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์จำกัด.
- รัตนา ไตสกุล และคณะ. (2546). เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์.
- วนิดา สุจริตธูการ และจิตผกา ธนปัญญาธิวงศ์. (2553). “ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”,วารสารเทคโนโลยีสุรนารี. 4(1) : 24-29; มิถุนายน, 2553
- วิจารณ์ พานิช. (2549). การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2535). เกษตรกรรมทางเลือก หนทางรอดเกษตรกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เกษตรกรรมทางเลือก.
- สมหมาย สาตทรัพย์. (2542). ความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวพุทธ : ศึกษากรณีชุมชนศรีชะอโคก อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- สุภาวค์ จันทวานิช. (2531). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ, สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร, หน้า 67
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2540). แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อ
ประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2531). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ, สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร, หน้า 67
- สุรเกียรติ์ เสถียรไทย. (2542). กฎหมายกับชุมชนมิติใหม่ของการพัฒนา. สำนักพิมพ์ร่วมด้วย
ช่วยกัน: กรุงเทพมหานคร
- สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์. (2554). ตามรอยพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง-ทฤษฎีใหม่. สำนักพิมพ์
สุวีรียาสาส์น: กรุงเทพมหานคร
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2540). แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อ
ประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2541). การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ. มติชน
รายสัปดาห์ .ฉบับที่ 5 ธันวาคม 2557
- สุพินันท์ ปรีชญาพฤดี . (2550). “การจัดการความรู้มหาชีวาลัยอีสาน”, PowerPoint นำเสนอ
การอบรมเกษตรกรตามนโยบายเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง รุ่นที่ 1-10
วันที่ 1 พฤษภาคม-20 มิถุนายน 2550.จังหวัดบุรีรัมย์ : มหาชีวาลัยอีสาน.
- เสรี พงศ์พิศ . (2549). แนวคิดแนวปฏิบัติ: ยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การ
พิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2542). เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร.
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร, หน้า 50
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.(2555) ประมวลคำในพระบรม
ราชาบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2493-2542 ที่
เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- สำนักงานทะเบียน กรมการปกครอง. (2560). จำนวนประชากรและครัวเรือน. พ.ศ. 2560. แหล่งที่มา
: <http://www.bora.dopa.go.th/index.php/th/>. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2560
- สำนักงานสถิติจังหวัดยโสธร. (2558). รายงานสถิติจังหวัด พ.ศ.2558. ยโสธร: สำนักงานฯ.
- สำนักงานเกษตรอำเภอกุฉินชัย จังหวัดยโสธร. (2558). รายงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ พ.ศ.2557. ยโสธร:
สำนักงานฯ.
- เสนห์ จามริก. (2551). เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. ยุทธศาสตร์ประเทศไทย
1999-2000, โครงการวิถึทรรศน์, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อรรถพรณ เคนชาติ, พัชราภรณ์ ภูมิจันทิก และสุจินต สิมารักษ์. (2555). การเกษตรแบบประณีต
กรณีศึกษา: การปลูกผักกาดหัวแบบประณีตของเกษตรกร บ้านหนองโง้ง หมู่ 10 ตำบลบ้าน
แฮด อำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม การประชุมวิชาการ
ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 8 หน้า 79-82.

- อรสุตา เจริญรัตน์. (2546). *เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย*. บริษัทพิมพ์ดี จำกัด: กรุงเทพมหานคร
- อภิชัย พันธเสน, สรวินธุ์ เปรมชื่นและพิเชษฐ์ เกียรติเดชปัญญา. (2546). *การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ.
- อภิชัย พันธเสน. (2544). *เศรษฐกิจพอเพียงในฐานะรูปแบบที่พึงปรารถนาของระบบสวัสดิการสังคมไทย*. หนังสือรวมบทความการเสวนาสภาสาขาวิชาการระหว่างสถาบันแห่งชาติ ครั้งที่ 1 หน้า 165.
- อภิสิทธิ์ ธรรมรุ่งรวงูร. (2549). “เกษตรประณีต 1 ไร่ ไม่ยากไม่จน”, จดหมายข่าว...ก้าวทันปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน. 6(1):21-26; มกราคม-มีนาคม-2549.
- สมหวัง ศรีมันตะ. (2557). ประวัติชุมชนตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์ วันที่ 18 ตุลาคม 2558.
- อาณัฐ ต้นโซ. (2549). แนวคิด หลักการเทคนิคปฏิบัติในประเทศไทย เกษตรกรรมธรรมชาติประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- อุทัย อันพิมพ์. (2554). การจัดการความรู้เพื่อการทำเกษตรประณีตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนบริหารศาสตร์ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. อุบลราชธานี
- อุทัย อันพิมพ์ และนรินทร์ บุญพราหมณ์. (2555). การจัดการความรู้เกษตรประณีตของสมาชิกเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน. วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ปีที่ 4 ฉบับที่ 7 หน้า 174- 191
- อำพล เสนาณรงค์. (2542). ทิศทางการพัฒนาชนบทไทยตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง. *เอกสารประกอบการประชุมวิชาการของสถาบันวิจัยพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น*. มกราคม 2542. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

บรรณานุกรมภาษาต่างประเทศ

- Allport, G.W. (1975). "Attitude". in *Handbook of psychology*. By Murchison. Worcester Mass: Clark University Press.
- Boserup, E. (1985). *The conditions of agricultural growth : The economics of agrarian change under Population Pressure*. Chicago : Aldine Publishing Company.
- Brookfield, H.C. (1972). "Intensification and disintensification in Pacific agriculture," *Pac Viewpoint*. 13 : 30-48.
- Grigg, D. (1995). *An introduction to agricultural geography*. 2nd ed. London: Routledge.
- Chiew, Eddie. (2001). "Economic Evaluation Integrated Farming System", *AgroSearch*. 8 (2):6-11.
- Denzin, N.K. (1970). *The Research Act in Sociology; A Theoretical Introduction to Sociological Method*. Chicago: Aldine Pub.
- Drukaer, P.F. (1993). *Post-Industrial society*. Oxford: Butterworth Heinemann.
- Eg Wilson, T.D. (2002). "The nonsense of 'knowledge management'", *Information Research*. 8 (1):144; October, 2002.
- Hill, T. & R. Westbrook. (1997). "SWOT Analysis: It's Time for a Product Recall" *Long Range Planning*. 30(1) : 46-52; February.
- Maertens, M., Zeller, M. and Birner, R. (2006). "Sustainable agricultural intensification in forest frontier areas," *Agricultural Economics*. 34 : 197-206.
- Marquardt, M.J. (2002). *Building the learning organization : Mastering the 5 elements for corporate learning*. Palo Alto : Davies-Black.
- McGuire, W.J. (1969). "The nature of Attitude and Attitude Change", *The Handbook of Social Psychology*. 3rd edition. Cambridge, MA: Addison Wesley.
- Mitchell, R.K., B.R. Agle, and D.J. Wood. (1997). "Toward a theory of Stakeholder Identification and Salience: Defining the principle of Who and What really Counts." *In Academy of Management Review*. 22(4):853-886.
- Nonaka, I., and Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-creating company : How Japanese companies create the dynamic of innovation*. Oxford : Oxford University Press
- _____. (1997). *Hitotsubashi on knowledge management*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia).
- Prangthong K ; Makarabhirom. P; Thiraganon R; Manesang; Suthisrisil C. (1989). *Agroforestry Initiatives. By Farmer in Thailand*. Royal. Forest Department. Bangkok. Thailand.

Polanyi, M. (1996). *The Tacit Dimension*. New York: Doubleday & Company, INC. Garden City.

Rajecki, D. W. (1982). *Attitudes: Themes and Advances*. Sunderland, MA: Sinauer.

Rogers, E.M. and Shoemaker, (1992). "Social Social Structure and Social Change" *Jour. Of American Behavioral. Science*. No.15,1971. Press of Gleucoe.

Senge, P.M. (1990). *The Fifth Discipline: The Age and Practice of the Learning Organization*. London: century Business.

Shaw, Marwin F..and Jack M. Wright. (1997). *Scales and Measurement of Attitude*. New York; McGraw-Hill.

Stewart, T.A. (1997). *Intellectual capital: The new Wealth of organizations*. London: Nicolas Brealey.

Katz, D.,& Scotland,E. (1995). *Apreliminary statement of a theory of attitude structure and change*. In S. Kock (Ed) *Psychology: A study of a science(V0l.3)*. New York: McGraw-Hill.

Yin, Robert K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*. 3rd Edition. Newbury Park:Sage Publications.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การศึกษาการพัฒนาเกษตรประณีต :
วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

คำแนะนำสำหรับผู้สัมภาษณ์

ทำเครื่องหมายถูกใน (✓) หน้าข้อความที่ต้องการหรือเติมช่องว่าง (.....) ของแต่ละคำถาม เพื่อให้ได้ความหมายที่สมบูรณ์

ชื่อ-สกุล.....หมายเลขโทรศัพท์.....
หมู่บ้าน หมู่ที่..... ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....วันที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1.1 เพศ () 1. ชาย () 2. หญิง

1.2 อายุปี (นับจำนวนเต็มปี)

1.3 ระดับการศึกษาสูงสุด

- () 1. ประถมศึกษา () 2. มัธยมศึกษา
() 3. ปวช./ปวส./ปวท. () 4. ปริญญาตรี
() 5. สูงกว่าปริญญาตรี () 6. อื่นๆ ระบุ.....

1.4 สถานภาพ

- () 1. โสด () 2. สมรส
() 3. หย่าร้าง/หม้าย/แยกกันอยู่

1.5 ปัจจุบันมีสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้าน จำนวนคน

1.6 ตำแหน่ง/สถานภาพทางสังคม

- () 1. ไม่มีตำแหน่งอื่นใด () 2. กำนัน () 3. ผู้ใหญ่บ้าน
() 4. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน () 5. สารวัตรกำนัน
() 6. กรรมการหมู่บ้าน () 7. กรรมการใน อบต.
() 8. อื่นๆ (ระบุ).....

1.7 อาชีพหลัก

- () 1. ทำนา () 2. ทำไร่ () 3. ทำสวนผักอินทรีย์
() 4. ค้าขาย () 5. รับจ้าง () 6. เลี้ยงสัตว์
() 6. อื่นๆ

1.8 อาชีพพรอง

- () 1. ทำนา () 2. ทำไร่ () 3. ทำสวนผักอินทรีย์
 () 4. ค้าขาย () 5. รับจ้าง () 6. เลี้ยงสัตว์
 () 6. อื่นๆ

1.9 ขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมด จำนวนไร่

1.10 ขนาดพื้นที่ทำการเกษตรไร่

- แบ่งเป็น ทำนาไร่
 ปลูกผักอินทรีย์ไร่
 ปลูกอ้อยไร่
 ปลูกมันสำปะหลังไร่
 เลี้ยงสัตว์ไร่
 อื่นๆ ระบุไร่

1.12 ประเภทการถือครองที่ดินที่ใช้ประโยชน์

- () 1. ที่ดินของตนเอง () 2. เช่าในนอกหมู่บ้าน
 () 3. เช่าคนนอกหมู่บ้าน () 4. อื่นๆ

1.13 เอกสารสิทธิการถือครองที่ดิน

- () 1. โฉนด () 2. นส.3/นส.3ก () 3. อื่นๆ

1.14 รายได้จากภาคการเกษตรของครัวเรือน ในรอบปีที่ผ่านมา (ต.ค.57 -ก.ย. 58)

- () 1. ทำนาบาท
 () 2. ทำสวนบาท
 () 3. อ้อยบาท
 () 4. มันสำปะหลังบาท
 () 5. เลี้ยงสัตว์บาท
 () 6. อื่นๆ ระบุ.....บาท
รวมบาท

1.15 รายได้จากนอกภาคการเกษตรของครัวเรือน ในรอบปีที่ผ่านมา (ต.ค. 57 -ก.ย. 58)

- () 1. ค้าขายบาท
 () 2. รับจ้างบาท
 () 3. เงินเดือนบาท
 () 4. ลูกหลานส่งมาให้บาท
 () 5. อื่นๆ ระบุ.....บาท
รวมบาท

1.16 รายได้รวมทั้งหมดต่อปีของครัวเรือนบาท

1.17 การกู้ยืมเงิน () 1. กู้

() 2. ไม่กู้

แหล่งเงินกู้	ไม่กู้	กู้
กลุ่มเกษตรกรในชุมชน		จำนวนบาท
จ.ก.ส.		จำนวนบาท
สหกรณ์การเกษตร		จำนวนบาท
ธนาคารพาณิชย์		จำนวนบาท
กองทุนหมู่บ้าน		จำนวนบาท
อื่นๆ ระบุ		จำนวนบาท
รวมหนี้สินทั้งหมด		จำนวนบาท

1.18 วัตถุประสงค์ของการกู้เงิน (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() 1. เพื่อการผลิตทางการเกษตร () 2. เพื่อการบริโภค

() 3. เพื่อชำระหนี้สินเดิม () 4. เพื่อการศึกษาบุตร

() 5. เพื่อผลิตพริก () 6. อื่นๆ

ตอนที่ 2 รูปแบบการทำการเกษตรประณีต (สัมภาระณ์+เวทีเสวนา)

2.1 เกษตรประณีตคืออะไร

2.2 ปัจจุบันท่านทำการเกษตรในรูปแบบใด

2.3 ท่านมีประสบการณ์ในการเกษตรมาแล้วกี่ปี (ทำเพื่อเป็นอาชีพหลัก) ปี

2.4 ท่านได้แนวคิดการทำเกษตรประณีตมาจากใคร และเริ่มทำการเกษตรประณีตในปีใด

2.5 เพราะเหตุใดท่านจึงเลือกและตัดสินใจในการหันมาทำเกษตรแบบประณีต

.....

.....

.....

2.6 ปัจจุบันท่านมีการวางแผนการทำเกษตรประณีตอย่างไร เช่น การอมดิน ออมน้ำ ออมป่า

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.7 ท่านมีการจัดการและองค์ความรู้เรื่องต่อไปนี้อย่างไรบ้าง

2.7.1 ดินและการปรับปรุงดิน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.7.2 น้ำและวิธีการให้น้ำ

.....

.....

.....

.....

.....

2.7.3 การจัดการเกี่ยวกับพืช

.....

.....

.....

.....

.....

2.7.4 การจัดการเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยง

.....

.....

.....

.....

2.7.5 การจัดการเกี่ยวกับป่าและการใช้ประโยชน์

.....

.....

.....

.....

2.8 ท่านมีหลักคิดในการพึ่งตนเองด้านความพอเพียงอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.9 ทิศทางการพัฒนาเกษตรประณีตในอนาคตท่านมีความคิดเห็นหรือมีข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.10 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 กระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเกษตรกรประณีตและแนวทางการพัฒนา
ศักยภาพการผลิตเกษตรกรประณีต

3.1 ในชุมชนของท่านมีการรวมกลุ่มการผลิตในชุมชนหรือไม่

() 1. มี () 2. ไม่มี

ถ้ามี โปรดระบุชื่อกลุ่ม

3.2 ท่านได้สมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มการผลิตในชุมชนหรือไม่

() 1. ไม่ได้สมัคร () 2. สมัคร (โปรดระบุ)

เหตุผลในการสมัครเข้าร่วมกลุ่ม

3.3 บุคคลที่ช่วยให้ท่านตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มคือใคร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() 1. เกษตรตำบล/อำเภอ/จังหวัด

() 2. ผู้นำหมู่บ้าน

() 3. เพื่อนบ้าน

() 4. บุคคลในครอบครัว

() 5. อื่นๆ ระบุ.....

3.4 ท่านได้รับข่าวสารกิจกรรมของทางกลุ่มจากแหล่งใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() 1. ได้ () 2. ไม่ได้

() 1. ไม่เคยได้รับข่าวสารจากกลุ่ม () 2. วิทยุกระจายเสียง

() 3. หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน () 4. ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน)

() 5. เจ้าหน้าที่ของรัฐ (เช่น เกษตรจังหวัด) () 6. คณะกรรมการกลุ่ม

() 7. สมาชิกคนอื่นๆ () 8. อื่นๆ.....

- ความเป็นมาของการรวมกลุ่ม และวิธีการทำงานกลุ่ม

7) ท่านคิดว่าอะไรที่ทำให้ชุมชนของท่านประสบผลสำเร็จในการทำเกษตรประณีตได้อย่างยั่งยืนของชุมชน

(เวทีเสวนาชุมชน)

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรค ในกระบวนการผลิตของเกษตรกร

ตารางผนวกที่ 1 รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
1	นายอ่อนจันทร์ ศรีวะสุทธิ์	บ้านเลขที่ 25 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
2	นายกุศล ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 63 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
3	นางกอง มาตขาว	บ้านเลขที่ 74 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
4	นางประยูร มาตขาว	บ้านเลขที่ 62 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
5	นายสำออง มุละสีวะ	บ้านเลขที่ 50 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
6	นายรัศมี แก้วใส	บ้านเลขที่ 9 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
7	นายหมุน ทองหาญ	บ้านเลขที่ 4 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
8	นายอินถา ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 54 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
9	นายถวิน แก้วใส	บ้านเลขที่ 83 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
10	นายกมล ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 31 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
11	นายประหยัด วงศ์ศรีแก้ว	บ้านเลขที่ 81 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
12	นางมอญู ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 105 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
13	นายไสว เต่าแก้ว	บ้านเลขที่ 29 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
14	นายไพฑูรย์ แก้วใส	บ้านเลขที่ 64 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
15	นายไสว ทองน้อย	บ้านเลขที่ 79 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
16	นายใบ ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 34 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
17	นายบุญมา ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 61 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
18	นายบุญโฮม มาตขาว	บ้านเลขที่ 15 ม.1 บ้านนาไส่ ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
19	นายมัน สามสี	บ้านเลขที่ 57 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
20	นายวิรุฬ แก่นจำปา	บ้านเลขที่ 60 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
21	นางเพ็ญณี ศิววรรณ	บ้านเลขที่ 33 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
22	นายประดิษฐ์ แก้วใส	บ้านเลขที่ 61 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
23	นายประพันธ์ ทองน้อย	บ้านเลขที่ 74 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
24	นางบา แก้วใส	บ้านเลขที่ 5 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
25	นายหมุน พลชัย	บ้านเลขที่ 66 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
26	นายสงวน ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 4 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
27	นายประเสริฐ ทองน้อย	บ้านเลขที่ 6 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
28	นายจำลอง ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 89 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
29	นางพร ทองน้อย	บ้านเลขที่ 9 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
30	นายประครอง ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 53 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
31	นางแสงทอง สามสี	บ้านเลขที่ 73 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
32	นางหมั่น ทองน้อย	บ้านเลขที่ 87 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
33	นายสมหวัง ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 19 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร
34	นายธวัช ทองน้อย	บ้านเลขที่ 37 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาไส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร

ตารางผนวกที่ 1 รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
35	นายคำบุ ทองน้อย	บ้านเลขที่ 38 ม. 2 บ้านโสกชุมปูน ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
36	นางบุญยัง เวฬุวนารักษ์	บ้านเลขที่ 35 ม. 3 บ้านโสกชุมปูน ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
37	นายสุทธา มีจอม	บ้านเลขที่ 33 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
38	นายสายตา แก่นจำปา	บ้านเลขที่ 73 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
39	นายชาลี พันธุ์เลิศ	บ้านเลขที่ 46 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
40	นายสมบุรณ์ แก่นจำปา	บ้านเลขที่ 61 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
41	นายคุณ นินทกาล	บ้านเลขที่ 3 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
42	นายหวัด เทียงดี	บ้านเลขที่ 44 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
43	นายโสม เวฬุวนารักษ์	บ้านเลขที่ 41 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
44	นายพา พันธุ์เลิศ	บ้านเลขที่ 63 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
45	นางสด เวชกามา	บ้านเลขที่ 66 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
46	นายคู่ แก่นจำปา	บ้านเลขที่ 1 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
47	นายวิเชียร แก่นจำปา	บ้านเลขที่ 17 ม. 3 บ้านท่าลาด ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
48	นายสว่าง ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 16 ม. 11 บ้านสันติสุข ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
49	นายสินธนูศักดิ์ ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 13 ม. 11 บ้านสันติสุข ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
50	นายอาจ ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 14 ม. 11 บ้านสันติสุข ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
51	นายสีหา ศรีวะสุทธิ์	บ้านเลขที่ 21 ม. 11 บ้านสันติสุข ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
52	นายสงวน ศรีมันตะ	บ้านเลขที่ 11 ม. 11 บ้านสันติสุข ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
53	นายทองดี แก่นจำปา	บ้านเลขที่ 4 ม. 11 บ้านสันติสุข ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
54	นายคำห้ำ มาตขาว	บ้านเลขที่ 17 ม. 11 บ้านสันติสุข ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
55	นายอดุลเดช เนียทะศาสตร์	บ้านเลขที่ 31 ม. 11 บ้านสันติสุข ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
56	นางหนูไกร แสงสี	บ้านเลขที่ 51 ม. 8 บ้านหนองผือน้อย ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
57	นางขวัญมา แก่นจำปา	บ้านเลขที่ 21 ม.8 บ้านหนองผือน้อย ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
58	นายเคนจันทร์ เวฬุวนารักษ์	บ้านเลขที่ 19 ม.8 บ้านหนองผือน้อย ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
59	นายสิงห์ ทองน้อย	บ้านเลขที่ 43 ม.8 บ้านหนองผือน้อย ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
60	นายพิณิจ ศรีชนะ	บ้านเลขที่ 53 ม.8 บ้านหนองผือน้อย ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
61	นายชวน ศรีวะสุทธิ์	บ้านเลขที่ 68 ม.5 บ้านกุดหิน ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
62	นายนิยม แก้วใส	บ้านเลขที่ 71 ม.5 บ้านกุดหิน ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
63	นายจันทร์ทอน ศรีอินทร์	บ้านเลขที่ 49 ม.5 บ้านกุดหิน ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
64	นายจ้านงค์ มาตขาว	บ้านเลขที่ 33 ม.5 บ้านกุดหิน ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร
65	นายสมจันทร์ ทองน้อย	บ้านเลขที่ 27 ม.5 บ้านกุดหิน ต.นาโสี อ.กุดชุม จ.ยโสธร

ภาคผนวก ค

ภาพประกอบภาคผนวก

ภาพที่ ค- 1 สัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรผู้เชี่ยวชาญในชุมชนด้านองค์ความรู้ในการทำเกษตรประณีต
(ก) สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่กลุ่มเกษตรกรทำนาใส่เพื่อหาข้อมูลพื้นฐานชุมชนเกษตรกรตำบลนาใส่ (ข)

ภาพที่ ค-2 ลงพื้นที่สำรวจกิจกรรมของเกษตรกรด้านการอมป่า

ภาพที่ ค-3 ลงพื้นที่สำรวจกิจกรรมของเกษตรกรการใช้น้ำและการบริหารจัดการน้ำ

ภาพที่ ค-4 กิจกรรมด้านการออมป่า ออมดิน การปลูกพืชผสมผสานผสาน (ก) การพัฒนาเกษตร
ประณีตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยการจัดสรรพื้นที่ปลูกพืชแบบผสมผสาน (ข)

ภาพที่ ค- 5 พื้นที่ปลูกผักแบบผสมผสานโดยเฉพาะปลูกผักหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน

ภาพที่ ค-6 ประชุมกล่าวต้อนรับเกษตรกรและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการสนทนากลุ่ม

ภาพที่ ค-7 การสนทนากลุ่มเพื่อค้นหาประเด็น การบริหารจัดการพื้นที่ (ก)
การศึกษาขอบเขตด้านพื้นที่ชุมชน (ข)

ภาพที่ 8 ลงสำรวจพื้นที่สำรวจชนิดของป่าที่ใช้ประโยชน์ในครัวเรือน (ก) เกษตรกรร่วมสรุปข้อมูล
ประเด็นการบริหารจัดการป่า และการบริหารจัดการพื้นที่ (ข)

ภาพที่ ค-9 นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1(ก) ผู้เชี่ยวชาญและเกษตรกร ร่วมเติมเต็ม ข้อมูลจากและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม (ข)

(ก)

(ข)

(ค)

ภาพที่ ค-10 เกษตรกรและนักวิจัย (ก) สำรวจพื้นที่ถอดบทเรียนวิธีการดูแลรักษาบำรุงดิน โดยพืชตระกูลถั่ว (ข) การจัดการการปลูกพืชและการจัดการแมลงศัตรูพืช (ค)

ภาคผนวก ง

สำเนาเอกสารการเผยแพร่งานวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ - สกุล (ภาษาไทย) : นางสาวนภาพร เวชกามา
(ภาษาอังกฤษ) : Napharporn Wetchakama
2. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
3. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และ e-mail
คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
โทร. 080 1841014 โทรศัพท์/โทรสาร 0 4372 5439 (170)
e-mail : pooh_pik04@hotmail.com

4. ประสบการณ์

4.1 หัวหน้าโครงการวิจัย

- การถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตสารกำจัดศัตรูพืชจากสมุนไพร แก่เกษตรกรในเขตพื้นที่ บ้านหนองเรือ ตำบลเสื่อเต่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม แหล่งทุนจาก คลินิกเทคโนโลยี กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556
- ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา บ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
- การพัฒนาการทำนาข้าวอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรผสมผสาน 4 หมู่บ้าน ห้วยหลาว อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
- การพัฒนาเกษตรประณีต : วิธีการพึ่งตนเองของประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

4.2 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

- ผู้ร่วมวิจัย

1. ผู้ร่วมโครงการ การถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตผักเพื่อการค้าตามมาตรฐาน Good Agricultural Practice (GAP) แหล่งทุนจาก คลินิกเทคโนโลยีกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556
2. การกระตุ้นความงอกเมล็ดมันแกวด้วยวิธี Hydropriming
3. การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงห่วงโซ่อุปทานผัก ตำบลเสื่อเต่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม
4. การศึกษาปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

4.3 ชื่อผลงานตีพิมพ์/ ปีที่พิมพ์

1. Janjira Triped, Nareerat Sriuthai, Kulwadee Khotchanalekha and Napharphorn Watchakama. (2013). Water Quality of Natural Surface Water Wetland in Nernsa-ngah: a Case Study of Chaiyaphum Province, Thailand. *In International Conference on Sciences and Social Sciences 2013: Research and Development for Sustainable Life Quality (ICSSS 2013)*. July 18-19, 2013 at Rajabhat Maha Sarakham University. Maha Sarakham
2. นภาพร เวชกามา และ รวี หาญเผชิญ. (2556). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์ศักยภาพเชิงพื้นที่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรชาวสวนยางพารา จังหวัดบึงกาฬ. *วารสารเกษตรพระวรุณ* 10(2): 175-182.
3. นภาพร เวชกามา และธีระรัตน์ ชินแสน. (2558). รูปแบบเกษตรประณีตเพื่อพัฒนาอาชีพสู่ความยั่งยืนกรณีศึกษาเกษตรกรตำบลนาโสน อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. *วารสารเกษตรพระวรุณ* 12(1): 56-66.
4. นภาพร เวชกามา, แพรพลอย บุญโสม และพีระพันธ์ แก้วมี. (2559). ความต้องการส่งเสริมการผลิตและการตลาด ของเกษตรกรผู้ปลูกพริก ในตำบลโคกก่อ อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม. *ฉบับพิเศษ 1(2559)*: 607-611
5. นภาพร เวชกามา, ธีระรัตน์ ชินแสน และวันทนี พลวิเศษ. (2560). การผลิตและการจัดการโคนอแบบขังคอกและแบบปล่อยฝูงของเกษตรกร อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. *ฉบับพิเศษ 1(2560)*: 1476-1482

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ - สกุล (ภาษาไทย) นายสำราญ พิมราช
(ภาษาอังกฤษ) Mr. Sumran Pimratch
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3 3411 00223 04 7
3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
4. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และ e-mail
สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เลขที่ 80
ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
โทรศัพท์ 043-725439 โทรศัพท์มือถือ 08-72312954
e-mail sumranp@gmail.com
5. ประวัติการศึกษา

ปริญญาเอก	ปร.ด. พีชไร่ (การปรับปรุงพันธุ์พืช) มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ปริญญาโท	วท.ม. พีชไร่ (การปรับปรุงพันธุ์พืช) มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ปริญญาตรี	วท.บ. พีชไร่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
 - 6.1 การปรับปรุงพันธุ์พืช (Plant Breeding)
 - 6.2 สรีรวิทยาของพืช (Crop Physiology)
 - 6.3 การวิเคราะห์ระบบการเกษตร (Agricultural System Analysis)
 - 6.4 ด้านการผลิตพืช การปรับปรุงพันธุ์พืช สรีรวิทยาของพืช การปรับตัวของพืช ระบบการปลูกพืช และเกษตรเชิงระบบได้
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดย
ระบุสถานภาพในการทำวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมวิจัยใน
แต่ละข้อเสนอการวิจัย
 - 7.1 ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : ชื่อแผนงานวิจัย
-ไม่มี-
 - 7.2 หัวหน้าโครงการวิจัย
 - นักวิจัยโครงการศึกษาอิทธิพลของการใช้ปุ๋ยสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินต่อการเจริญเติบโต
ผลผลิต และองค์ประกอบผลผลิตของข้าว ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2554-2556
 - 7.3 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว
 - ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการประยุกต์ใช้ระบบ รสทก.-ทุ้งกุลลา 1.0 ในพื้นที่น้ำท่วมลำนน้ำปาว
จังหวัดกาฬสินธุ์ ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2551-2553 (รศ.ดร. วีริยะ ลิ้มปิ่นนันทน์ หัวหน้าโครงการ)
 - นักวิจัยโครงการระบบสนับสนุนการตัดสินใจในระดับตำบลของจังหวัดกาฬสินธุ์ ระยะที่
1 ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2552-2553 (อ. อนาลยา ทานานสายอ้อ หัวหน้าโครงการ)

- ผู้ช่วยวิจัยโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2547-2551 (ศ.ดร. อารันต์ พัฒโนทัย อาจารย์ที่ปรึกษา)
- ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการเมธีวิจัยอาวุโส ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2550-2551 (ศ.ดร. อารันต์ พัฒโนทัย หัวหน้าโครงการ)
- ผู้ช่วยนักวิจัยศูนย์วิจัยปรับปรุงพันธุ์พืชเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2544-2546
- ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตถั่วลิสงเมล็ดโตเพื่อการค้าสู่ชุมชน ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2545-2546 (รศ.ดร. สนั่น จอกลอย หัวหน้าโครงการ)
- ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต และการแปรรูปถั่วลิสง และ ถั่วลิสงเมล็ดโตสู่ชุมชน ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2546-2547 (รศ.ดร. สนั่น จอกลอย หัวหน้าโครงการ)
- นักวิจัยโครงการศึกษาอิทธิพลของการใช้ปุ๋ยสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินต่อการเจริญเติบโต ผลผลิต และองค์ประกอบผลผลิตของข้าว ช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2554-2556

7.4 งานวิจัยที่กำลังทำ

7.5 ผลงานวิชาการอื่นๆ (เช่น Proceeding ตำรา ฯลฯ) -

7.6 ผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารระดับชาติและนานาชาติ

1. สุปราณี ดวงคำจันทร์, เกรียงศักดิ์ ไพรวรรณ, รักษ์สา จันทาศรี และ **สำราญ พิมราช**. 2556. อิทธิพลของสาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินและปุ๋ยเคมีต่อการเจริญเติบโตและผลผลิตของข้าวนาปรังพันธุ์ชัยนาท 1. *วารสารเกษตรพระวรุณ* 10(1): 9-20.
2. Junjittakarn., J., **S. Pimratch**, S. Jogloy, N. Vorasoot., B. Toomsan, T. Kesmala, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2013. Nutrient uptake of peanut genotypes under different water regimes. *International Journal of Plant Production* 7(4): 677-692.
3. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, N. Vorasoot., B. Toomsan, T. Kesmala, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2013. Association of nitrogen fixation to water use efficiency and yield traits of peanut. *International Journal of Plant Production* 7(2): 225-241.
4. Arunyanark, A., **S. Pimratch**, S. Jogloy, S. Wongkeaw, N. Vorasoot., C. Akkasaeng, T. Kesmala, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2012. Association between aflatoxin contamination and N₂ fixation in peanut under drought conditions. *International Journal of Plant Production* 6(2): 161-172.
5. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, N. Vorasoot., B. Toomsan, T. Kesmala, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2010. Effects of drought stress

- on characters related to nitrogen fixation in peanut. *Asian Journal of Plant Sciences* **9(7)**: 402-413.
6. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, N. Vorasoot., B. Toomsan, T. Kesmala, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2009. Heritability of N₂ fixation traits, and phenotypic and genotypic correlations between N₂ fixation traits with drought resistance traits and yield in peanut under different water regimes. *Crop Science* **49**: 791-800. \AA impact factor 1.153
 7. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, N. Vorasoot, B. Toomsan, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2008. Relationship between biomass production and nitrogen fixation under drought stress conditions in peanut genotypes with different levels of drought resistance. *Journal of Agronomy and Crop Science* **194**: 15-25. \AA impact factor 1.046
 8. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, N. Vorasoot., B. Toomsan, T. Kesmala, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2008. Effect of drought stress on traits related to N₂ fixation in eleven peanut (*Arachis hypogaea* L.) genotypes differing in degrees of resistance to drought. *Asian Journal of Plant Sciences* **7(4)**: 334-342.
 9. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, B. Toomsan, P. Jaisil, J. Sikhinarum, T. Kesmala and A. Patanothai. 2004a. Evaluation of seven peanut genotypes for nitrogen fixation and agronomic traits. *Songklanakarin Journal of Science and Technology* **26**: 295-304.
 10. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, B. Tommsan, P. Jaisil, T. Kesmala and A. Pathanothai. 2004b. Heritability and correlation for nitrogen fixation and agronomic traits of peanut (*Arachis hypogaea* L.). *Songklanakarin Journal of Science and Technology* **26**: 305-315.
 11. **Pimratch, S.**, A. Patanothai, N. Vorasoot, B. Toomsan, S. Jogloy and C.C. Holbrook. 2006. Effect of water stress on nitrogen fixation of peanut cultivars with different drought resistant levels. Annual meeting of American Peanut Research and Education Society. Hyatt Regency, Savannah, Georgia, USA. July 11-14, 2006.
 12. Cantonwine, E., C.C. Holbrook, D.M. Wilson, P. Songsri, **S. Pimratch** and B. Guo. 2007. Genetic Response to Seed Colonizatin by

Aspergillus flavus in Peanut. Proc. Aflatoxin Elimination Workshop p. 73.

13. ทัญทิกา มุ่งคุณคำชาว, ดรุณี โชติษฐียงกูร, **สำราญ พิมราช** และ บรรยง ทুমแสน. 2553. น้ำหมักชีวภาพและน้ำส้มควันไม้เพิ่มการเจริญเติบโตและผลผลิตของมะเขือเทศ. แก่นเกษตร 38 (3): 225-236.
14. **สำราญ พิมราช**, ดวงนภา โมกขรัตน์, สนั่น จอกลอย, นิมิตร วรสุต, ชุตติพงศ์ อรรคแสง, บรรยง ทুমแสน และ อารันต์ พัฒโนทัย. 2547. อิทธิพลของความแห้งแล้งต่อลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการตรึงไนโตรเจนของถั่วลิสง ใน: สัมมนาวิชาการเกษตรแห่งชาติประจำปี 2547; คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น: คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. หน้า 170-181.
15. ดรุณี โชติษฐียงกูร, สนั่น จอกลอย, รตินันท์ เขตวงควง และ **สำราญ พิมราช**. 2546. ผลของฟอสโฟอิมมูโนโพรตีนต่อผลผลิตและคุณภาพเมล็ดพันธุ์ถั่วลิสงเมล็ดโต พันธุ์ มข 72-1. ใน: รายงานการสัมมนาถั่วลิสงแห่งชาติ ครั้งที่ 16, จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2546. หน้า 321-329.

7.7) การประชุม นำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ

1. **Pimratch, S.**, T. Mungkamchao and T. Kesmla. 2011. Effects of fermented bio-extract on growth and yield of tomato (*Lycopersicon esculentum* Mill.) under different soil series. The 1st International Conference on Science and Agricultural Technology, 21-22 July 2011. Rajabhat Maha Sarakham University, Maha Sarakham, Thailand.
2. **Pimratch, S.**, A. Patanothai, N. Vorasoot, B. Toomsan, S. Jogloy and C.C. Holbrook. 2006. Effect of Water Stress on Nitrogen Fixation of Peanut Cultivars with Different Drought Resistant levels. American Peanut Research and Education Society (APRES Meeting). 11-14 July 2006. Hyatt Regency Hotel, Savannah, Georgia, USA.
3. **Pimratch, S.**, A. Patanothai, N. Vorasoot, B. Toomsan, S. Jogloy and T. Kesmla. 2005. Effect of Water Stress on Nitrogen Fixation of Peanut Lines with Different Drought Resistant Traits. International Peanut Conference 2005, January 9-12, 2005. Peanut SATT, Kasetsart Agricultural and Agro-Industrial Product Improvement Institute, Kasetsart University Bangkok, Thailand
4. **Pimratch, S.**, A. Patanothai, N. Vorasoot, B. Toomsan, S. Jogloy and C.C. Holbrook. 2006. Effect of Water Stress on Nitrogen Fixation

of Peanut Cultivars with Different Drought Resistant leveles. The 2006 Technical Meeting of the Senoir Research Scholars' Projects in Field Crops. Chiang Mai University, Chiang Mai. 3-4 December 2006.

5. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, N. Vorasoot, B. Toomsan, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2007. Effects of Drought Stress on Characters Related to Nitrogen Fixation in Peanut. RGJ-Ph.D. Congress VIII. Pattaya City, Chonburi. 20-22 April 2007.
6. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, N. Vorasoot, B. Toomsan, A. Patanothai, T. Kesmla and C.C. Holbrook. 2007. Effects of Drought Stress on Characters Related to Nitrogen Fixation in Peanut. International Seminar on New Dimension and Experiences in Sustainable Crop Production. Faculty of Agriculture, KKU, Khon Kaen. 1-2 June 2007.
7. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, N. Vorasoot, B. Toomsan, T. Kesmla, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2007. Phenotypic and genotypic correlation between drought resistance traits and N₂ fixation traits in peanut under different water regimes. CROP SCIENCE MESO SEMINAR 2007. Ubolrat Dam, Ubolrat, Khon Kaen. 14-15 November 2007.
8. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, N. Vorasoot, B. Toomsan, T. Kesmla, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2008. Heritability of N₂ Fixation Traits, Phenotypic and Genotypic Correlation between N₂ Fixation Traits with Drought Resistance Traits and Yield in Peanut under Different Water Regimes. International Seminar on "Sustainable Agriculture Development in Responses to Global Climate Change". Sofitel Racha Orchid Hotel, Khon Kaen. 6-7 June 2007.
9. **Pimratch, S.**, S. Jogloy, N. Vorasoot, B. Toomsan, T. Kesmla, A. Patanothai and C.C. Holbrook. 2008. Association of Nitrogen Fixation to Water Use Efficiency of Peanut under Different Available Soil Water. Crop Science MESO Seminar 2008. Golden Beach Hotel, Cha-am, Phetchaburi. 21-22 November 2008.

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ - สกุล (ภาษาไทย) : นางสาวธีระรัตน์ ชินแสน
(ภาษาอังกฤษ) : Theerarat Chinnasaen
2. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
3. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และ e-mail
คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
โทร. 081-7171416 โทรศัพท์/โทรสาร 0 4372 5439 (170)
4. ประวัติการศึกษา
 - ระดับปริญญาตรี วท.บ. เทคโนโลยีการเกษตร (ผลิตพืช) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - ระดับปริญญาโท วท.ม. เกษตรศาสตร์ (พืชสวน) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ (จากวุฒิการศึกษา)
 - กัมพูชาศึกษา
 - การดำเนินการวิจัยทางสังคม
6. ประสบการณ์
 - 6.1 หัวหน้าโครงการวิจัย
 - การกระตุ้นความงอกเมล็ดมันแกวด้วยวิธี Hydropriming
 - 6.2 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว
 - ผู้ร่วมวิจัย
 - ผู้ร่วมโครงการ การถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตผักเพื่อการค้าตามมาตรฐาน Good Agricultural Practice (GAP) แหล่งทุนจาก คลินิกเทคโนโลยีกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556
 - โครงการ การถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตสารกำจัดศัตรูพืชจากสมุนไพร แก่เกษตรกรในเขตพื้นที่บ้านหนองเรือ ตำบลเสื่อเต่า อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม แหล่งทุนจาก คลินิกเทคโนโลยีกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556
 - การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงห่วงโซ่อุปทานผัก ตำบลเสื่อเต่า อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ - สกุล (ภาษาไทย) : นางสาวเกศจิตต์ ขามคุลา
(ภาษาอังกฤษ) : Ketjit Khamkula
2. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำสาขาบริหารธุรกิจเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
3. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และ e-mail
คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
โทรศัพท์ 043-725439 โทรศัพท์มือถือ 087 - 8642939
e-mail : Ketjit-39@hotmail.com
4. ประวัติการศึกษา
 - ระดับปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต (เกษตรศาสตร์) มหาวิทยาลัยขอนแก่น
 - ระดับปริญญาโท วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (ธุรกิจเกษตร) มหาวิทยาลัยขอนแก่น
5. สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ (จากวุฒิการศึกษา)
 - การเงินและบัญชี
 - ด้านการจัดการเอกสาร
6. ประสบการณ์ (ผู้ช่วยวิจัยโครงการ)
 - โครงการ “โครงการสถานภาพการผลิต และความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อผลผลิต คุณภาพ และสาร capsaicin ในพริกพันธุ์การค้าและพริกนำเข้า ในเขตจังหวัด ชัยภูมิ เลยนครราชสีมา และเพชรบูรณ์”
 - โครงการ “โครงการการจัดการเชื้อพันธุกรรม การพัฒนาองค์ความรู้พื้นฐาน การพัฒนาพันธุ์ และการผลิตเมล็ดพันธุ์มะเขือเทศรับประทานผลสดที่มีคุณภาพเพื่อการบริโภคดี ภายใต้สภาพควบคุม”
 - โครงการ “โครงการการจัดการเชื้อพันธุกรรม การพัฒนาองค์ความรู้พื้นฐาน การพัฒนาพันธุ์ และการผลิตเมล็ดพันธุ์พริกให้มีผลผลิตสารเผ็ดสูง”
 - โครงการ “โครงการปรับปรุงพันธุ์มะเขือเทศรับประทานสดผลเล็กเพื่อคุณภาพดี และให้ผลผลิตสูง”
 - โครงการ “โครงการปรับปรุงพันธุ์พริก มะเขือเทศ และถั่วฝักยาว ภายใต้ศูนย์วิจัยปรับปรุงพันธุ์ พืชเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน”